

**ОБ'ЯВЛЕННЯ
ПРЕЧИСТОЇ ДІВН
НА ГОРІ ЯВІР
ТА ПЕРЕБІГ ТРАГЕДІЙ
ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

СТЕФАН КУРИЛО
**ОБ'ЯВЛЕННЯ ПРЕЧИСТОЇ ДІВИ
НА ГОРІ ЯВІР**

STEFAN KURYLO

**SIGHTINGS
of
VIRGIN MARY
on
YAVIR MOUNTAIN**

ПОЯСНЕННЯ ДО ФРОНТОВОЇ ОБКЛАДИНКИ

На обкладинці зображена перша поява надприродного та чудесного Небесного Світила чи радше Небесної Яснини. Та Небесная Яснина перше явилася трьом жінкам: Фірії Дем'янчик, Теодозії Дем'янчик і дівчаті Марії Гавлік, які поверталися з відпусту з місцевости Бардийов чи Габолтов, що на Словаччині, та складали молитву подяки по щасливім перекроченню тої ризикованої державної границі. Такі переходи відбувалися завжди у нічну пору.

Це Надприродне Чудо являлося відтоді і багатьом іншим людям, аж поки нарешті у Пречудовому Світлі появилася і сама Мати Божя Пречиста Діва Марія.

Автор

Обкладинка у виконанні Стефана Курило.

ВСТУП

Метою цієї книжки є вияв великої подяки Пречистій Діві Марії, яку ми приймаємо, з рамени взаємної любови, за матір свою. Вона завжди готова заставитись за нас у наших потребах та турботах. Вона є нашою Небесною заступницею, нашою улюбленою матір'ю. Ми з любов'ю прибігаємо до Неї, бо ж ми Її діти!

При тому я хотів би віддати особливу честь і поклін за стислу присутність з нами у селі Висова тодішнього Горлицького повіту на Лемківщині, в Західній Україні. Вияв Її любови до нас був там в ділах великим. Тоді Вона, вже коротко перед початком Другої світової війни, виразно проляла свої сльози над долею нашої майбутности, за яку переказала нам через Фірію Дем'янчик. З нею Пречиста Діва мала розмовний контакт раз в тиждень, кожної п'ятниці. І такою страшною була ця майбутність, що хоча були це слова, переказані через Пречисту Діву, не змогли наші розуми собі цього уявити, в головах помістити і за правду прийняти.

Про це і йтиме мова в даній книжці: про перебіг неймовірних часів нашого страдального та потерпілого народу у Другій світовій війні.

Останньою частиною я ставлю нариси історії мого рідного села Висови, постійно повертаючись при цьому до оригінальної теми цієї книжки — об'явленнь Пречистої Діви Марії та тодішнім контактом поміж Небом і Землею.

Хтось колись сказав такі слова: "Наша земна куля — одна велика світова сцена, а всі люди на ній — артисти". Роздумуючи над цим, бачимо певну правду. Та залежить від нас поодиночко, яку ролью кожний з нас тепер для себе відіграє. А по змозі наших здібностей буде платня за це.

Візьмім тут, передусім, під увагу становище нашої безсмертної душі. Само слово "безсмертна" означає вічність. А вічність, в порівнянні до нашого життя тут, на Землі, є лишень затримкою на перестанку, роздоріжжям, на якому, задля нашого розуму і

вільної волі, ми повинні вивчити різницю між добром і злом. При цьому нам треба пізнати незміренну любов і справдливість Творця і витренувати й загартувати волю свою на користь добрих діл та знайти і вибрати з цієї земної зупинки дорогу Правди, Любові і Справедливості, на якій стоїть сам Христос і показує нам дорогу до Царства свого.

Велика таїна криється в тому (і нам її хіба ніколи не пізнати), що Люципер, якому Бог довіряв і передав владу над Землею, схотів вивищити себе понад самого Творця, і навіть Бог не збагнув захланности його. Від того-то часу й постало творення зла і гріха. Сатана і далі має право над Землею, яке йому колись дано і не цілковито відібрано, та, на щастя, лише частинно, бо ж мав він можливість сягнути по остаточну Божу творчість — Людину, якій заподіяв смерть! Проте вселюбний Бог не залишив нас на поталу Сатані! Бог поучає нас, виявляє нам свою любов і справдливість, посилаючи своїх пророків, які навчали нас правди Його. Та на кінець посилає свого єдиного улюбленого сина, щоб виявити нам дійсну Правду про правдивого Бога у Трійці Святій. І пожертвував він свого сина на те, щоб той своєю смертю поборов заподіяну нам через Сатану смерть. Хоча і затратили ми своє тіло через гріх Сатани, та все ж таки відзискали безсмертну душу, яку тепер, залежно від нашого розуму, поведінки і волі скеруємо із цього земного роздоріжжя. Бо маємо вже даний нам правильний напрям, який залишився з нами під видом хліба і вина у Святім Причасті.

Повернімося ще на хвилину до земного театру, а передусім до його складу. Знаємо, що кожний театр складається із директора, режисера, суфлера та самих акторів. І хоча директор театру є найповажнішою особою, під час самої вже гри найголовнішим стає суфлер: він допомагає авторам — підказує і стає ніби рушієм цілого театру.

Та оскільки ходить зараз о справу земного театру, то і тут ми маємо такого суфлера поміж Небом і Землею. Ним є не хто інший, як сама Мати Божа, Пречиста Діва Марія. Вона нам підказує і допомагає, Вона за нас заступається — так, як робила це наша рідна мама, яка займала всі функції — від лікаря до адвоката. Вона наша опора, бо всі ми є Божими дітьми і завжди покладаємося на її поміч у наших потребах — на нашу Матір, на Матір Божу, до якої несемо просьби через наші моливи, і так входимо з нею в контакт осібно чи групово. А Вона завжди

готова допомогти, обгорнути нас своїм святим офором, зокрема у важких потребах, в яких знаходиться наш потерпілий український народ, закутий в ярмо нужди і страждань. Приходила Вона колись до наших запорізьких козаків, потішала їх, а в хвилині трагедії заставляла себе за них, як співається про це у пісні:

Над Почаєвом Вона стала,
Кулі вертала,
Турків вбивала,
Монастир рятувала!

З любови до нас об'являлася вона у Зарваниці та в інших теренах нашої країни.

Коли візьмем під увагу молитву, то знаємо, що це є розмова з Богом або іншою святою особою, залежно до кого заносимо ми наші просьби. На нашу людську думку, ми, до певної міри, уважали б таку розмову односторонньою, бо хоча молитва є проською, відповіді ми відразу не сподіваємося. Та воно не завжди так.

Говорю я із власного досвіду: може був я в той час дещо розпачливим, та зійшла мені Божа ласка.

Певного разу запав я на хворобу — параліч в долішньому хрящі — та опинився у шпиталі. Загрозувало це мені скороченням активностей у подальшому житті. Сталося це саме у Святу Неділю, вже пізно ввечері. Став я роздумувати про можливі наслідки мого каліцтва на будуче і потрапив у жалібно-розпачливий стан. Виступили мені сльози на очах, а в думці постала лише просьба до Пречистої Діви Марії. Почав я щиру молитву з проханням за моє тілесне здоров'я. По закінченні молитви хотів допевнити себе, чи Мати Божа є при мені, чи вислухала Вона моєї просьби. І прошу я її: "О, Мати Всевишня! Дай знак, що Ти є при мені, що вислухала моєї просьби. Чи прийдеш Ти мені на поміч?!"

На моє диво, в ту ж хвилину я відчув легкий лагідний натиск на моє чоло — ніби велика муха сіла мені на волосся. В радості я зрозумів, що то не була жадна муха, а свята рука Божої Матері. Вона потішала та запевнювала мене. Ласки Її присутності та милосердя із хвороби тої вивели мене. Це не діялось мені у моєму селі Висова, а було на прибраній землі Вашингтона.

Тим я хочу доказати іще раз, що Мати Божа є нашим по-

середником поміж Небом і Землею. Вона є нашою заступницею у потребах, полегшою у горі і стражданнях. Від нас вимагається лишень сильна віра і любов до неї, а вона ніколи не відмовить нам у ласці своїй.

Іще один потішаючий для мене факт, що прийшов у сні: снилося, ніби сиджу я у кухні при столі та дивлюсь у вікно, звернене до Сходу. Нараз перед моїми очима на віддалі коло сорок стіп і шести над землею я побачив постать Пречистої Діви Марії в синьому фелоні та із золотою короною на голові. Дивилася вона на мене з лагідною усмішкою на устах. Потривало це біля тридцяти секунд, а потім все зникло. Було це перший і до цього часу останній раз у моєму житті.

Дивним воно є, бо всі сні із плином часу зникають з пам'яті. А цей зарисувався мені так, ніби бачив його лиш учора.

ЧАСТИНА ПЕРША

З любови до нашого народу Пречиста Діва Марія об'явилася і в моєму рідному селі Висова тодішнього Горлицького повіту на Лемківщині, в Західній Україні. Поява та не була цілковитою несподіванкою, бо біля двох поколінь перед Першою світовою війною жив собі у сусідньому селі Бліхнарка чоловік на ім'я Демко. Треба відмітити, що був він людиною побожною. А ще ніби і пророком був, бо оповідав про винаходи і речі ще нечувані у тодішніх часах. Були його слова на той час неймовірними: казав, що люди будуть вживати залізний посуд, як, приміром, ложки, миски, відра та інше (тоді все те було ще дерев'яним), горщики, які були ще глиняними; говорив також про часи, коли літатимуть величезні залізні птахи, що переноситимуть велетенські яйця і скидатимуть їх на людей, вбиваючи при цьому. Оповідав, що люди, сидючи у своїх хатах, будуть в змозі бачити і вислухати Служби Божої. Також пророкував про швидку транспортну комунікацію, завдяки якій люди будуть переїздити з одного континенту на інший до праці. Для тодішніх слухачів була це лише цікава фантазія, яку вони не могли собі уявити.

І, між іншим, казав, що тут, на терені Бліхнарки або Висови, будуть діятися великі чуда Божі і об'явиться Пречиста Діва Марія.

Та доперва по Першій світовій війні почали сповнятися його перекази: стали діятися чудеса на горі Явір, а також недалеко Бліхнарського хотаря — не цілих 300 метрів від чехо-словацької границі.

Першими появами тих надприродних Божих чудес були прегарні чудові ясності. Та диво було в тому, що не всім людям дана була ласка бачити їх. В тій самій хвилині одні бачать пречудову ясність, а іншим — ніби очі закрило, і твердять вони, що не бачать нічого.

Подія, що стала чудом Божим, мала свій початок по Першій світовій війні. Самим так би сказати приводом цього був державний кордон, а саме те, що за Австро-Угорщини границя між Польщею і Словаччиною була відкрита і наші люди роз'їжджали на Словаччину і Мадярщину в справах торговельних і по роботі. Ходили туди на зернокоси, та навіть і женились одні з другими.

При тому я хочу сказати, що нарід наш є боголюбивий і богошанобливий. Кожний промовляє молитви на самоті, шепотом чи групово, і такі групові молитви-сповіді ніби дарують загальну "амнестію". Ми звемо їх відпустами, і оцінюються вони в нашому народі дуже високо.

В часах тодішньої доби у наших поблизьких околицях таких відпустів, на жаль, не було. Відбувалися ж вони у двох місцевостях за кордоном, на Словаччині: у Габолтові (яких 10 кілометрів від нас) і Луцині (на віддалі близько 35 кілометрів). Все це було добре до часу, поки границі були вільні, і люди ходили туди більшими гупами на відпусти. Та в Першу світову війну всьому прийшов кінець. Коли розпалася Австро-Угорська імперія, колишні підневільні держави стали незалежними і почали охороняти свої кордони. Якщо ж когось ловили при переході, — арештовували, били і сильно карали.

Та, незважаючи на пограничну сторожу і кару, люди, які вже були звиклі ходити на ті відпусти, із завзятістю свого релігійного замилювання і надалі прокрадалися у нічну годину через границю на відпусти. Йшли вони попри потічок, званий Циголка; потім — менший потічок — Зарубанець, між якими можна було краще маскуватися, бо обросли вони були переважно вільховим крячом по обох їх сторонах. Потічок Зарубанець провадив на гору Явір і обривався ще мало не за 300 метрів від границі. Цей шматочок був до перекрочення дуже критичний, бо являв собою відкриту рівнину, рідко покриту ялівцем; а ще рідше — то тут, то там — невелика сосна. В тому-то місці найскорше можна було потрапити до рук т. зв. фінансам — пограничній сторожі. І при кінці цього потічка людей огортає страх і непевність.

Тут всі починають просити Бога і Пречисту Діву о щасливе перекрочення границі. Те саме повторювалося із тими, які поверталися з відпусту. Перейшовши границю в тому ж самому місці, приклякнувши, складали вони молитву подяки за щасливе повернення з відпусту. І з якимсь часом такі молитви стали традиційним ділом.

Ті перекрочення завжди бували в нічну годину. Аж одної темної ночі, в уродини Пречистої Диви Марії (було це 21 вересня 1925 року) на відпуст вибралась дві жінки — Фірія Дем'янчик, Теодозія Дем'янчик — та з ними дівча Марія Гавлік. На відпуст зайшли вони щасливо. А тепер, повертаючись додому, коли перекрочили границю, знову в тому так би сказати визначеному

вже місці поклакали та складають молитву подяки; відмовляють її півголосом — щоб ворог не дізнався, що ходили вони за границю Богу молитися.

І сталося непередбачене: в часі молитви враз освітило їх яскраве світло. Таким ясным було воно, що на землі можна було стебла трави числити. Та, річ зрозуміла, думка лиш одна: вже нас фінанси віднайшли і обступили. І освітили! Чекає нас арешт.

Чекають тепер без подиху на т. зв. гальтовання та арешт. Та, на їхнє велике здивування, чекають вони кілька секунд, хвилину, а гальтовання нема. І жадного голосу не чути. Лишень прясним світлом вони освічені. Озираються навколо себе — нікого нема. Лишень вони три знаходяться в світлі. Із дива, що діється з ними, не можуть вийти. Що це за пречудове світло?! Такого вони зроду ще не бачили.

По закінченні молитви повставали. Та тепер і світло вже згасло. Перейняті тою надприродною появою, подались додому. Всі три зайшли тепер до Фіриїної хати і дальше роздумують над цим дивним надприродним світлом: що це могло бути? чому воно їх так освітило? яка причина? що це за предиво?

Говорили вони між собою і велика цікавість до тої незрозумілої чудотворної справи спонукала їх знову на прийшлу ніч піти на гору Явір на те саме місце.

Чи повториться ще та сама подія?

Та тим разом замість дівчини взяли з собою жінку на ім'я Марта Дем'янчик. Вибралися під вечір на гору Явір, на те ж саме місце, де учора огорнула їх надприродна зоря. Прийшли на гору, поклакали та розпочали молитву. Не менше здивовані вони і тепер: знова огортає їх те саме світло, що й учора. З великим почуттям, піднесенням хвали, бо неначе саме небо зійшло на них, із глибини душі починають голосно молитися та хвалити Бога та Пречисту Діву Марію.

А коли повернулися до села, розповідали усім, що за Чудо Боже діється на горі Явір. "Насправді бачили там Чудо Боже"!

І вістка та скоро поширювалася по селі і околицях. Люди звідусіль горнутья тепер до Висови, щоб побачити Небесну Зорю та хвалити Бога і Пречисту Діву Марію.

Не нам належить розтлумачувати Чуда Божі! Та і дивними були ці надприродні явища, бо одні бачили їх, а другі ні. Ті, яким це Світло показалось, стверджували Правду Божу і хвалу Йому. А ті, яким не дала Божа ласка побачити тую Благодать, по-

ділились на дві категорії: одні лишень говорили, що нічого не бачили, а інші, нерозумні, критикували і робили собі з цього насмішки, як також висміювали і тих, які казали, що бачили це Небесне Явище.

Висміховиска, що висували вони проти цього надприродного явища, та навіть і проти самих же Божих осіб, поміщати тут нема потреби. Та можу ствердити лише, що справедливість Божа скорше чи пізніше, а приходять. Знаючи долі осіб, які надто багато сміялися над тим явищем, ми бачили знак Божої кари як не на них самих, то на їхньому потомстві. Приміром, діти по-вмирали раніше від батьків. Знаю я два такі випадки. Та навіть і добре знана мені родина мала три доньки, і всі вони повмирали у початках середнього віку. А з ними і зяті. Нарікала жінка на Бога, що забирає від неї дітей, а її лишає в самоті. За яку ж це кару? Треба сказати, що життя її не було надто получене з Богом. Більше того, насміхалася вона з подій, що сталися у Висові на горі Явір. Хоча і жила вона на іншому континенті, та в Бога границь немає. Прожила гарні роки та все нарікала на Бога: бо ж чому він забрав від неї діточок, а її залишив тут каратись?

Не хотів тлумачити я їй, чому воно так є. Вона зневажала Бога, а зокрема і Божу особу Пречистої Діви Марії.

Божа справедливість не є рівнею людським філософіям. За її гріхи Бог забрав від неї фамілію та дав їй час на покаяння. Це є любов Божа до нас. А вона цього не змогла зрозуміти.

Бог хоче, щоб ми всі до нього повернулися. А вживає він інших способів для цього, як вживали до нас наші родичі, коли ми були ще малими дітьми. Бог не бере палиці до рук, а направляє людину в інший спосіб, настільки, наскільки дана людина має розуму, щоб це зрозуміти. Коли родич каже: "Я змушений тебе вдарити, щоб наставити на добро", — дитиняча логіка не може цього зрозуміти ("Як же ти кажеш, що любиш мене, а б'єш?"). Так і ми не можемо зрозуміти мудрости Божої і Його логіки. Та його кара є багато суворішою від маминих і татових покарань. І щастя маємо, що Бог є значно терпеливіший від нас, людей.

Знову друга така родина. Мама їх понесла подібну трагедію: сина спаралізувало, а донька померла передчасно. Вона була також однією з тих, які насміхалися та критикували Боже об'явлення. Робила вона ті насмішки не лишень язиком, а, як це стало мені відомо, подавала їх через тодішню газету "Карпатська Русь", друковану в Йонкерсі (США). Велика це кара, коли за її гріхи

діти терплять! Вона також нарікала, ніби її Бог невідомо за що карає.

Суворої кари накликав собі також селянин нашого села Висови. Була це кара Божа — так тоді всі говорили, бо сталося йому це в часі по самім об'явленню Пречистої Діви Марії. Говорив він глупі речі ("бере Филип (син Фірії — С. К.) білу плахту на себе, а мама каже, що Матінка Божа явилася" та багато іншого роду насмішок). Був він тоді ще молодцем, та нараз почав темніти — сліпнути, значить. Роз'їздили з ним по найкращих спеціалістах, а рятунку не знайшли — осліп повністю, не відзискавши ані трохи зору. Селяни показували на нього: "От бачиш, що він вистроїв був на себе!" Так говорили люди, а лишень сама Божа правда про це точно знає. Та з боку людського аргументу, була лиш одна відповідь. Під кінець його життя прогнали наших людей із рідної землі. Потрапив і він на західньонімецькі землі і там у старшому вже віці діждався ще більшої нужди. Все те є, правдоподібно, через зневагу до Пречистої Діви Марії. Трагедія людей в тому, що деякі з них є також і умислово сліпі: говорять і роблять вони не знають що, і через те спричинюють собі шкоду.

У часі, коли стали показуватися Небесні Пречудові Явища, появилася також і заздрість між людьми: "А чому ж то йому, а не мені відкривається ця Божа Ласка? Чому іншому, а не мені дозволено побачити ось ту Ясність?!" Та не нам належить розв'язання тої Божої таїни!

Як приклад хочу навести розповідь мого покійного батька про його пригоду. А оповідав він таке: "Мали ми в тодішній час частину поля під т. зв. Зарубанцем, а це близько гори Явір, власне, де появлялись надприродні явища. На тому, тоді нашому, полі, була скошена конюшина, і сохла вона тепер на сохах. А траплялося часами і таке, що конюшина нічною годиною, за допомогою спритних людей, могла зсохнутись заскоро. Було, що сільські хлопці у нічну пору попасали у полі своїх коней. То ж і я вивів свої коні на коничнисько на попас. А тим самим і стережу коничу. Лежу собі коло одної сохи, звернений в сторону Явору, і чую, як заноситься голос пісень звідти. Тепер часто жінки виспівують побожних пісень. І підсувається мені шепотом така думка: чому ж не піде одна з другою додому, щоб виспатися та бути випочненими на завтра до праці. Які ж вони дурні!"

І в тій хвилині побачив, як зростає велика і пречудова яснина над горою Явір — там де молились жінки. Починається понад

верхами великих букових дерев і зростає в розмірі. Перейнявся він цим пречудовим світлом, бо щось подібного ще зроду не бачив. Роздумує тепер так: був я на війні, на австро-італійському фронті, бачив немало природних земних світел, та щось подібного у своєму житті ще не бачив! І далі він, захоплений, приглядається до світла. Чогось штучного, комбінованого тут бути не може, бо в тих часах електрики не те. що на горі Явір, а навіть і в самому селі ще не було. А це світло — надприродна красота! — Подумав він та почав Бога перепрошувати: "Прости мені, Боже, недовірливість мою, бо, в дійсности, є тут Чудо Боже!"

Світло поволі почало меншати, поки не зникло цілковито.

Коли ж жінки почали вертатись з Явора, батько підступив до них і спитався, чи вони там бачили якесь світло. Відповіли, що ні, але підозріло дивилися на нього — напевне мусів щось бачити — і випитували, та він не схотів чомусь їм признатися.

Дивними є сила і діла Божі! Бо, як ми тут вже бачимо, мій батько бачив світло в тому ж самому місці, де виспівували жінки, значить, воно мусіло бути над їхніми головами. А вони, однак, на бачили нічого, та натомість бачив його мій батько, який був на віддалі 200-250 метрів від них. Тому-то і насмішки виробляли собі одні з других. А мій особистий висновок із цього такий: жінки, які йшли на гору молитися, були вже вірою наставлені на той факт, що тут, без сумніву, появляються Небесні Ясини, Пречудові Світла Божої Ласки! І, видно, не було потреби проявляти для них Небесного Чуда. Натомість заходила потреба наставити скептичні думки мого батька на дорогу правильну. Щоправда, не був він критиком того, що сталося на горі Явір, — посуджував лише жінок, які там в нічну пору співали побожних пісень.

* * *

Тодішній рівень життя в карпатсько-гірських теренах був дуже низьким. Легкої чи важкої промисловості не було. Все населення займалося хліборобством. Та воно й не зле, коли рік випаде врожайним і без природніх катастроф. Але не завжди природа нам цього дозволяла, і часто навідували нас небажані дощові зливи, що змивали поверхню доброї врожайної землі. І спливала вона ріками, неначе море хотіли нею заповнити. Та найбільшою катастрофою у гірських теренах був град. Люди говорили, що це, до певної міри, самі гори є причиною того, бо мають певну силу притягання хмар до себе. Не раз і не два

хотілося так вірити. Нанесе чорно-сірі хмари, страшні, наче грізна мачуха, обійме наші гори та зіб'є їх градом, як ту нещасну дитину, лишивши за собою засіяні градом білі лани. А над ними — смуток, плач і зітхання людей про милостивість Божу.

Такі градові хмари нападали на наші гори скоро і несподівано. Завелось вже в нас практикою, що коли насувались із-за гір небезпечні хмари, церковники кидали всю роботу — що б не робили — і чимдуж бігли до церкви, щоб якнайскорше бити в дзвони. Дивним воно було, бо звуки тих дзвонів не раз давали корисний результат — розганяли хмари. Та не завжди були ми у виграві проти сил природи, бо, як я вже згадував, такі дощові або градові хмари насувались скоро і несподівано — так, що часами церковники не встигали добігти до церкви. А опізнення гомону дзвонів дозволяло хмарам взяти верх, і гук граду заглушував вже і дзвони. Надія на рятунок зникала.

При цьому хотів би відмітити тут цікаве явище. Знаємо, що не всі дзвони були однакові по якості і по розміру. Та не так важили люди силу дзвонів, оскільки ходило тут о їх надприродну силу. Були по деяких селах припадки, що задзвонили по тому, що вчинив самогубство. Від того часу ті дзвони не мали вже сили розігнати найменшої хмарки і їх уважано за безвартісні.

Незважаючи на всі заходи з нашої сторони, природні трагедії були неминучі. Не раз град накоїв великої шкоди для господарства у наших теренах. І тягло це за собою голод.

Я був тоді ще хлопцем, та ніколи, хіба, цього не забуду, як одного року, на початку серпня, за яких півтора тижні мали починатись зернокоси. Коли то висунулись із-за гір страшні сіро-чорні хмари, обняли наші гористі терени. Настала темрява у селі, неначе ніч помилково прийшла, і шум великого граду заглушив усе життя. А град падав розміру добрих пташиних яєць.

І дзвони значно опізнено почали розсилати свій алярмовий гомін. Але були вони немічні і цілковито заглушені. Майже в кожній хаті люди припадали на коліна та просили про милостивість в Бога. Так сипало близько години. І не господарі вже тепер косили зерно — град скосив його. Жодне стебло не лишилося стоячи — все було вимішане з болотом. Пізніше виявилось, що і картопля більше вже не росла: посікло в неї бадилля. Все було збите та змішане з болотом. Як оцінювала це знищення спеціальна комісія, шкоди було заподіяно на 80-100%. Так грубо всипало, що, хоча місяць серпень є одним із най-

тепліших в році, взяло, однак, два дні, поки він цілковито розтопився. Зразу по тому настало дуже зимно. Нам вже хіба і не знати, чи це Божа кара, чи вибрик Сатани над нами, коли подумаємо, нащо ж люди напрацювалися в поті чола від вчасного ранку до пізньої ночі, щоб доставити до столу хліб цей насущний! А тут невідома воля напустила на людей таке нещастя, де на протязі одної години все пропало. Тепер голод витріщив перед людьми свої зуби, бо знаним вже було, що тодішній польський уряд ні на крихту не був заінтересований прийти господарям з якою-небудь поміччю та ще і нам, котрих вони називали "русинами".

А згадую я ці трагедії тому, що в роках, коли появилися ті надприродні небесні зорі на горі Явір, подібна градова трагедія навістила також і наше село. І голод, який повторювався в наших горах шокілька літ, вичерпав людей із запасів їжі і грошей. Не одному господареві прийшлося іти на жєбри в інші сторони. А зокрема менш заможним, до яких належала також і Фірія Дем'янчик.

Була вона пристойною, покірною та фанатично побожною жінкою. Залишилася вдовою — чоловік загинув у Першу світову війну. Забрано його до карного табору Грацу, де і втратив своє життя. Зосталося в неї троє діточок: дві доньки — Марія і Анна — і синок Филип.

Посідала вона малу господарку, та якось бідною крутила. Але коли навістило наше село природне нещастя, не обминуло воно і Фірію. Була вона, бідна, змушена ходити, крутити та на кавалок хліба десь просити, щоб самій та діточкам із голоду не повмирати.

Всюди вона ходила: то купувала щось, то вимінювала. А дещо і так діставала. Всі окружні терени вона вже обійшла. Та була ще у неї думка і надія, бо мала родину за границею, на Словаччині. "Піду я, — думає собі, — та попрошу помочі в них".

Думка Фірії була незла, та одна лишень перешкода — державна границя. Та все ж таки голод примушує виконати, що задумала. Як каже приповідка, "Голод — злий пан і змушує людину до надмірности".

От і вибралась Фірія у ту непевну дорогу. Іде вона хоч вже трохи зарослим, але добре знаним їй шляхом. Прийшла до місця святого, де показується тепер Надприродне Чудове Світло, яке сама ж вона перша і побачила. Приклякла тут, змовила молитву, а відтак встала і подалася в дальшу дорогу. Та пляни її не

Фірія Дем'янчик, якій неодноразово об'являлася Пречиста Діва Марія, біля своєї хати у селі Висова Горлицького повіту на Лемківщині.

здійснилися: на самій границі затримали фінанце. Загальтували її, та не арештували, лишень завернули з поворотом. Засмутилася вона, зажалася, очі сльозами залялися, і з розривним болем на серці відступилася на кільканадцять кроків від тої неможливої тепер до перекрочення границі. Та й почала роздумувати і в душі промовляти: "Ну і що ж мені, бідній, тут дальше діяти?!.. З чим я тепер прийду до своїх діточок, чим їх нагодую, де хліба добуду?!... Чого ж ти мені, Боже, помочи не дозволяєш?.. Чи може за щось мене караєш? Та вже нема мені тепер до життя виходу!.. Нема хліба для моїх діточок!.." Заляна сльозами, впала на коліна і почала щиро до Бога молитися і Пречисту Діву о поміч просити. Опустивши голову до землі, промовляє болюче щиру молитву так, як може ще ніколи. Біль серце розриває, вичерпана вона фізично, та, однак, не тратить віри і надії на милосердя і порятунок від Пречистої Діви Марії.

Та раптом огортає її Ясне Світло... Підняла вона свої стурбовані й заплакані очі догори... і бачить ту саму Яснину, що являлася їй вже кілька разів перед тим. Та, на її велике здивування, вперше бачить вона у цій Яснині світляну постать Пречистої Діви Марії! Дивиться на неї і чує при тім лагідний і втішний голос із уст її. Промовляє до Фірії такими словами:

"Не плач. Іди додому
Діти твої будуть ситі..."

Потім усе згасло і стихло...

Глибоко заскочена вона тою зустріччю! І незміренна радість, що перевищила тепер смуток стурбованого серця, огорнула Фірію!.. Не віриться, що достойна вона такої Божої ласки і честі у Пречистої Діви Марії. Та до цього ще й почуті ласкаві слова із уст самої Богоматері!

У глибокій задумі вона неначе остовпіла; та з якимсь часом звелася на ноги, добре оглянулася навколо себе — щоби добре запам'ятати це святе місце, де стояла та промовляла лагідні слова сама Мати Божа! Святий тепер і корчик — ялівець, над яким з'явилася постать Світляна!

У великій задумі почала крокувати Фірія в сторону села, до своєї хати. Хоча й не несе вона хліб у тлумачку, серце її наповнюється великою радістю і вдовolenням. І хвалить за кожним кроком Пречисту Діву Марію — "бо ж не був це мені сон, ні якась марево, була це дійсність. Дійсність Божого Чуда!"

Поступаючи далі крок за кроком, запитувала вона себе: "І

чим же я заслужила такої великої честі, о Матінко моя люба?!"

Відходячи все далі, часто озиралася, щоб не згубити місця, де для неї Небо із Землею получилось. Тепер кожний крок стає легшим. Та коли наблизилася на віддаль, звідки було вже видно її хату, страх огорнув її від голови до п'ят: побачила світло у своїй хаті. А відходячи в дорогу, наказувала вона дітям світла не засвічувати, бо в тодішні часи в наших сторонах світилося лишень нафтовими лампами - електрики тоді ще у селі не було. Тому боялася, щоб діти, засвічуючи лампу, випадково не спалили хати. Побачивши тепер освітлену хату, стала поспішати. Пригналася задихана, відкрила двері і... побачила, що має несподіваного гостя. Прізвища його я не довідався, та, в кожному разі, був він родиною Фірії. Походив десь із-за гори Магури, з села Вірхня чи Крива.

Довідавшись про нещастя, що навістило наше село, із Божого милосердя, привіз він для Фірії мішок зерна і картоплі. У сльозах радості не знала вона слів подяки для него. Бо радість радістю накривається: слова, сказані Пречистою Дівою, життям стають. Одна радість на горі Явір, а друга вже в хаті. Розповіла Фірія йому про свою мандрівку на Словаччину, про об'яву перед нею Пречистої Диви Марії та про потішаючі слова її.

* * *

Вістка про появу Богоматері на горі Явір поширилася далеко і швидко по довколишніх околицях. Тепер люди звідусіль масово горнулися до Висови на гору Явір — святу гору! І деревце, над яким стояла Пречиста, люди уважали тепер святим. І відломлювали з нього по галузці, як реліквію, доки ялівця не стало зовсім.

Саме життя Фірії прибрало деяких змін. Тепер вона кожного дня під вечір ішла на гору, на місце, де мала зустріч із Пречистою Дівою Марією. Молилася щиро на тому місці. І тому, що вона тепер тут учащає та ще й людей зі собою наводить — а місце це дійсно є лишень кілька кроків від Чехо-Словацької границі — погранична сторожа часто їх з цього місця проганяє.

Об'явлення Пресвятої Диви Фірії не було самотнім. Від першої її появи настає постійний контакт між Богоматір'ю і скромною особою Фірії. Приходить Вона до побожної жінки раз на тиждень, у п'ятницю. І настає розмовний контакт між ними. А діється це, як оповідала Фірія, через сон, про який я далі постараюся більше витлумачити.

А зараз першим проханням Фірії до Пречистої Диви Марії є

просьба про перенесення місця контакту подалі від границі — для молитви без перешкод. Пречиста Діва дала свою згоду на просьбу Фірії і мовила так: "Ти перенеси собі місце наших зустрічей сама, куди лишень хочеш, та позначи його". Так Фірія і зробила. Вибрала вона тепер вигідне та спокійне місце, значно дальше — біля яких 300 метрів — від границі, саме там, де вперше появилася Пречудове Світло. Тут вона знайшла три більші камені і, зложивши їх при купці, помолилась тут.

На другий день, на своє велике здивування, побачила вона, що тут з-поміж цих трьох каменів витрісло водне джерело. Іще одне Чудо Боже — вода свята, якої вчора тут не було... Ні Фірія, ні інші люди, які прийшли з нею, не буди готові до такої несподіванки. Лопати з собою ніхто не мав — шкробали руками та камінними брилками, щоби студенку малу зробити. Вже на третій день лопатою ту студенку побільшено. Та все ж таки не є вона так завелика, щоби, набираючи води дзбанком, не зрушити її берегів, які є глиняними і, очевидно, постає з цього болото, що каламутить тепер святу воду. Та люди збігались тут по воду, незважаючи ні на що. Бо ж все, що діялось тепер тут було надприродним, святим! Включно із водою.

А вода ця, в дійсности, мала велику силу лікування різних хвороб.

Цікавим є оповідання однієї жінки із сусіднього села, Вижнього Регетьова. А оповідала вона таке: власне у часі, коли ще люди набирали тої скаламученої води, набрав її і батько цієї жінки. Набрив до дзбанка та приніс додому. Вода та, зрозуміло, свята, та з болотом. І не придатна одразу до пиття.

Лишили вони дзбанок із водою в спокою до ранку: поки вода встоїться і болото ляже на дно, а чисту воду тоді зіллють і будуть пити. Так їм підказала логіка.

Повставали вони рано і заглядають до дзбанка, який був облитий всередині білою порцеляною. Думали побачити на дні встояне болото, аж — чудо Боже! — болота в дзбанку взагалі не було, а дно його натомість було чисте, як сльоза. Тут ми бачимо ясно: де Божа сила перемагає, там людська логіка уступає. Всі вони скуштували святої води, і по певнім часі їхній батько, який хорував на шлунковий чиряк, виздоровів, як і багато інших людей.

Тут сталася одна визначна подія, про яку багато говорили. Привезли на те святе місце жінку (за спеціальним пограничним дозволом, із сусіднього села Цигла, що на терені Словаччини),

якою опанував злий дух, пов'язану в ланцюгах, бо не можна було її інакше контролювати. Просив її чоловік у Фірії, чи не змогла б вона очистити його жінку від злого духа? Фірія змовила над нею молитву, змила її святою водою... І Чудо Боже вчинилося: чоловік провадив тепер додому цілковито нормальну жінку. І без ланцюгів!

Студенку цю з часом розкопано на нормальну студню, вимуровано боки камінням та покрито дашком.

* * *

Чутки про ці надприродні чудеса у Висові розносилися швидко і далеко. Люди масово горнулися туди, а щоби місце це якось позначити як святе, причеплено іконку Божої Матері на найближче дерево, яким був бук. До тої ікони люди звертали свої лица і заносили щирі молитви до Матері Божої. І зрозуміло, що кожний зачерпував собі святої і чудотворної води.

Святе слово вчить нас, що молитва завершується офірою, яку люди охоче складають тепер не кому іншому, а, як кажуть, святій жінці Фірії Дем'янчик!.. А тому, що вона не мала вдачі до фінансових прибутків, людям приходилося гроші їй в руки пхати силою. Як офіру Пречистій Діві Марії. Змушена вона була складати цю офіру у запаску (в тодішні часи жіноча ноша кишень не посідала, а якщо якась мала жіночу торбинку, кликали панею).

Що ж до відношення людей у самому селі Висова до появи надприродних чудес Божих, погляди були різні: були такі, що без сумніву вірили в об'явлення Пречистої Діви, а була також і частина невірних томів. До них, між іншим, належав і наш тодішній місцевий отець парох Андрій Дорош, від якого, зрозуміло, вимагалось також і багато співпраці у дальшому розвиткові як справ релігійних, так і урядових. На його плечах — функція релігійного проводиря, а він і чути про об'явлення не хоче. Та про це йтиметься далі...

А тепер — про Фірію: коли візьмемо під увагу людину як земну істоту, то бачимо, що є певні речі, які її манять: одних — гроші і багатство, інших — слава і оплески. Слава є вищою за гроші і ділиться вона на категорії: слава, набута за гроші, та інша — за добрі діла. Слава за гроші є короткотривалою і далеко не сягає. А от слава, набута за добрі діла, простягається далеко і триває довго. Як каже прислів'я, сягає вона поза гробову дошку. І платня за неї йде від самого Бога! Беручи при цьому гід увагу

Хрест при каплиці Пречистої Діви Марії на горі Явір.

особу Фірії, можна сміливо сказати, що не належала вона до першої категорії, знайшлася у другій; і платня прийшла їй ще на цьому світі. Бо чи ж може ласка Божа бути більшою, ніж достойність бути в розмовному контактi із святою особою?!

Ще про Фірію: була вона покірною, скромною та фанатично побожною. Крім звиклих постів, завдавала собі ще й постів самовільних; крім молитов за себе і свою родину, молилася і за інших — немічних калік, за всіх, хто лишень просив її про якусь поміч від Божої Матері. А просьби напливали від багатьох людей, бож прийняли її вже за святу.

Фірія є тепер у безперервному контактi із пречистою Дівою: від неї вона отримує поради і накази, що і де робити. Як,

приміром, одержує перший наказ: виготовити камінне розп'яття Христове та у долішній частині його, у заглибленні, помістити фігурку Богоматері. Все поставити на підвищенні двосходової плятформи, повернути у певну сторону і з трьох боків обвести залізним плотиком.

Все виконано і хрест посвячено.

Час іде і люди дальше горнутья, молятья, складають грошові офіри. Грошей стає щораз більше, здається є вже їх досить багато, та має Фірія вже новий наказ: прийшов час поставити каплицю в честь Пречистої Діви Марії.

Проголосила це Фірія.

Та легко сказати, зовсім інша справа виконати. Передбачаються тут великі труднощі: хоча б винести будівельний матеріал на гору — гора прикра, знаходиться за два кілометри від села. Та найбільша перешкода в тому, що вимагається дозвіл на будівництво, т. зв. концесія. І невідомо, чи можна буде дістати його через близькість до границі. Дехто казав, що шкода і починати таку справу, бо не вдасться вона ніколи. Та вдасться чи не вдасться — наказ прийшов від Пречистої Діви і мусить бути виконаний. Фірія шукає поради то в одного, то в другого, і робить перші кроки сама: бере формуляр такої концесії, який вимагає кількох підписів. Іде з ним до отця пароха Андрія Дороша, просить його підписати, як також і про тісну співпрацю у побудові каплиці. І тут вона стрічає, так би мовити, перший камінь під колесо: отець Дорош її ігнорує та ще й звалює на неї вину за нібито замішання між людьми в селі. Каже він їй забути про це і не робити сміху з себе і з нього. І концесії не підписує.

До кого ж має тепер звернутися Фірія за порадою? І йде вона з першим зажаленням на отця пароха до Пречистої Діви, оповідає про впертість його й питає, як їй діяти далі. Пречиста Діва каже до неї: отець Дорош пізнає свою фальшивість тим, що піде йому кров на гамбу (уста). Переказала Фірія ці слова отцеві, та він лишень робив собі кпини і ставлення свого не змінив. Не вірив в об'явлення, думав, що має до діла лишень із Фірією, яка хоче йому заграти на нервах. Та вже в короткому часі пізнав він свою помилку, бо дійсно сталося йому те, що було переказано. І так встидно стало отцеві, коли парафіяни довідалися про це, що гонор не дозволив йому більше обслуговувати Висівську парафію. Написав він прохання про переведення його до іншої. Бажання його задовольнили і дістав він нове призначення до

села Баниця теж Горлицького повіту.

Переказала Матір Божа, що прийде тепер до села новий священик, який слухняно буде виконувати всі належні функції. Так воно і сталося: прислали до Висови священика на ім'я Никола Дуда — гарного пристійного чоловіка з прекрасним голосом. Був одружений, мав двох діточок: хлопчика на ім'я Данилко та доньку Зірку. Була це його перша парохія.

Отець Дуда оповідав, що коли почав вчитися на священика, в Галичині вийшов наказ про заборону священикам одружуватися. Семінарія раптом розлетілася. Він теж зрезигнував і пішов вивчати право. Та побачило наше духовенське правління, що таке рішення стало для церкви катастрофальним, і через кілька літ право одружуватися повернули. Покинув вивчення права і знову взявся до вивчення теології. Став він добрим священиком, як також розумівся і на справах урядових. Саме такого священика і потребувала на даний час Висова.

Любив він розмовляти з парафіянами про різні їхні проблеми, також про судові справи — навчав людей, що і як говорити в суді, прогнозував, чи буде дана справа виграна чи програна. Хоч був людиною доброю і мудрою, проте не надто захоплювався тим, що сталося на горі Явір. Як і співпрацею в Фіриєю Дем'янчик. Та воно й не дивно: він новий душпастир, ще добре не обізнаний із цією появою. Дивиться він на все це, як особа вчена, скептично: якась проста собі селянка хоче давати йому вказівки.

Одним словом, побоювався він, як то пословиця каже, щоб не вивела його під дурного хату. Ні критикував він, ні не насміхався з того, але і не дуже охоче брався до співпраці з Фіриєю.

А потреба власне тепер дуже вимагала його помочі. Перше, в справах урядових — затвердження концесії, дозволу будівельного — щоб будова нарешті пішла в рух. Потрібно було таких підписів: місцевого пароха (його вже одержано від отця Андрія Дороша — зложив перед відходом з Висівської парохії); декана Івана Титаря, який мешкав у сусідньому селі Ганьчова, на тракті до міста Горлиці; від уряду постерункового, пограничної поліції в Висові; повітового уряду міста Горлиці. Цим всім повинен тепер займатися місцевий отець парох. Та він, на жаль, не виявляє великого зацікавлення. І знову змушена Фіриєя робити зажалення до Пречистої Диви, цього разу на отця Дуду за його неактивність у цій справі. Каже Фіриєя Пресвятій Діві, що отець не дуже-то вірить у її об'явлення і через те не спішиться до-

помагати. Пречиста ж переказала для нього такі слова: він повірить, коли в нього почне здихати худоба. А було в нас, що по селах і отці духовні посідали господарки, з яких утримувалися. Переказала те Фірія парохіві та додала ще таке: "Тепер ви прийдете мене просити". Проте отець Дуда дуже тим не переймався — думає: захотілось їй так, то й собі сказала. Проте переказане здійснилося: у першу ніч здохла йому вівця, у другу — корова, а в третю — кінь.

У доброму страху тепер отець парох: бачить, що не є то якісь байки. Тепер по тій пересторозі через Фірію він сам кожну штуку худоби перевіряє, почавши від того дня, коли здохла йому вівця. — чи часом котре із них не хворе. І ні на однім він не спостерігає жадної хвороби. Також перевіряє і замки — може часом вломлюється хтось до стайні. І нічого підозрілого не зауважує. А худоба здихає одно по другому.

Вчасним ранком біжить він тепер до Фірії. Перепрошує її і каже: "Вірю я, що тут діє сила Надприродна, вірю, що об'явилась тобі Пречиста Діва Марія. Я тепер буду робити все, що ти мені накажеш".

Від того дня худоба йому більше не здихала.

* * *

Відтепер почалася співпраця отця Дуди з Фіриєю. Продвжують вони дальші старання про ту концесію. Тепер отець декан Іван Титар відмовляється підписати. Відложили на якийсь час із його підписом і йдуть до третього з черги — комісара постерунку пограничної поліції Висови на ім'я Зьельно. Був то дуже строгий службіст. Він свого підпису також не дав і висловився такими словами: "Допукі жие і естем комісажем, там каплиці не беньдже".

Як бачимо, справа з місця зрушити не може — ще трудніша вона, ніж сподівались. Нема з ким говорити. І Фірія знову, як і в попередніх випадках, звертається о поміч до Пречистої Діви. Оповідає вона, якими словами говорив до неї комісар Зьельно. Божа Матір заспокоїла Фірію такими словами: "Не старайся, вона все дійде порядку!"

Тепер вже не Фірія, а сама сила Божа почала діяти і сповняти слова, які виказав на себе комісар Зьельно. Бо знову діється чудо Боже! Заступилась рука Божа! І діє неймовірні речі: коротко по розмові Фірії з Пречистою на тему комісара Зьельна, при-

їжджають до нього двоє службовців із воєводського уряду, з Кракова. Представляються і кажуть: "Нех пан зда свуй пас, револьвер і одзнакі. Пан ест zdeградовани". І що він їх напросився і набагався (оскільки якусь провину таки за собою чув), щоб дарували. Намагався дізнатися, за що його деградують. Та вони лишень сказали: "Пан се пузьней дов'є".

На тому і скінчилося його панування. Тепер ходить, наче божевільний, бо завжди вважався добрим службістом, а тут, думає собі, без жадної причини його zdeградовано!

Зі сторони наших поглядів, вже причину знаємо. Та йому покищо такі справи, як будова каплиці, і в голову не приходять. Але по певному часі опам'ятався. І причина всіх його нещастя стає йому зрозумілішою. Хоче він тепер направити свою помилку тим, що підписує концесію з тою надією, що все буде прощене. Та може і було би прощене, коли б дана ситуація була лишень в людських руках. І до яких урядових установ він би тепер не ходив, всюди було написано, що комісар Зьельно є zdeградований, та причини не вказано. Тому і не було підстави для апеляції, і жадний уряд не зміг тут йому допомогти. Їздив всюди: до Кракова, навіть і до столиці — Варшави, та все даремно. Хотів він іще знайти тих двох панів, що його zdeградували, та не зміг. Неначе камінь в море кинуте! І так він сильно зажурився, що вже і їжа не була для нього кінечною. Захорував на сухоти і невдовзі помер. Знайшла його жінка у фотелі неживого. Сповнилося йому все, що виказав перед Фіриєю.

Відсунулася друга перешкода. Концесія тепер є затверджена двома підписами. Та, що цікаво — обое, хто підписав, відійшли: один до Баниці, а другий — на тамтой світ. Проте концесія, хоча наполовину і затверджена, неначе до стіни дійшла.

Місце комісара зайняв тепер колишній заступник Зьельна Іван Новак, чотирирічний синочок якого відіграв ролю важливого свідка у цій справі. А діялося воно в такий спосіб.

Наступного підпису треба дістати в повітовому місті. Та тут також труднощі — знову не підписують. Вимагають більш певного факту про те об'явлення. Одній лише Фірії вірити не хочуть. Одним словом, хочуть на "горі" покінчити з цією справою раз і назавжди. Тому беруть Фірию на психічні бадання та хочуть признати її ненормальною. Ставлять багато запитань: а чому ти займаєшся побудовою каплиці, а не декан Ганьчівської парафії? Вона й каже: "Отець Титар не те, що не займається будовою, а й

так, як і ви, підписувати не хоче. Я вже просила його про цей підпис, та він у об'явлення не вірить". Лише поставив Фірії умову: як ти мені намалюєш те, що бачила там, на горі Явір, я повірю і підпишу, а інакше — ні!.. Вона перепрошує отця Титаря і каже: "Я маю образ цього об'явлення перед очима, та, на-жаль, я не є маляр і намалювати цього не можу". Отець декан із цим виправданням погоджується і ставить іншого роду пропозицію: оскільки не можеш змалювати, нехай моїй жінці або доні покажеться те чудотворне світло. Тоді я підпишу. Фірія знову його перепрошує і каже, що не в силі чуда Божі робити. На що він їй відповідає, оскільки вона не може зробити ні одного, ні другого, він не підпише. І це була його остаточна відповідь.

І знову справа зайшла в кут. Бо Фірія не є ні малярем, ні чудес творити не може. А уряд повітовий жадних уступок робити не хоче. І ні за які просьби підпису не дають. Навіть за гроші не можна підкупити.

Тоді місцевий парох, отець Дуда, просить допомоги у тодішнього митрополита Андрея Шептицького у Львові, а митрополит звертається у цій справі до уряду в Варшаві. Та варшавський уряд цієї справи не полагодив: причиною є заблизька віддаль від чехо-словацького кордону. Діставши таку відповідь з Варшави, митрополит звертається до Риму, до тодішнього Папи Пія XI з тим самим зажаленням. Щоправда, Папа не є в силі затвердити концесії, але дає спростовання польському урядови щодо льокації: оскільки Божа Мати об'явилася саме там, то на тому ж місці повинна стояти святиня — Храм Божий. І додає: та хоч би це сталося на самій границі — релігія границь не знає! Де є гурт людей, там повинна бути церква. А де сталося об'явлення, повинен стати Храм. У даному випадку Пречистої Діви Марії. І продовжує: Ісус Христос прийшов до всіх народів і не виключав для себе нікого з приводу якоїсь границі. Границі в релігії значення не мають, бо всі люди без різниці належать до одного і того самого Бога. Тому і державна границя не повинна бути жодною перешкодою.

Тепер справа щодо самої льокації вже поставлена їм трохи зрозуміліше. Та що стосується самого об'явлення, уряд повітовий має певні застереження. Вимоги уряду є дещо більші, ніж Фірія в силі їм дати — лишень щиро довірене слово. Слвова самої лиш Фірії для уряду було замало. І здається, що справа затвердження ніколи не матиме кінця.

І знову Пречиста Діва Марія, так би сказати, бере справу в свої руки. А діється таке: як вже згадано вище, по zdeградованню комісара Зьельна це місце займає його колишній заступник Іван Новак. Має він жінку на ім'я Кароліна і є у них гарний чотирирічний синочок Франек.

Одної днини дуже закортіло Кароліні піти на гору Явір. Взяла вона з собою Франуся. І пішла до Фірії просити, щоб та йшла разом з нею. А Фірії просити два рази не треба — вона з охотою іде, бо то для неї тепер наче друга хата.

Був гарний та ще білий день, як вони троє вибралися на Явір, Перейшли вже більшу половину дороги. А як дійшли до Зарубанця, Франусь почав раптом збирати квіти в полі, що при дорозі. Жінки спостерігають його раптове зацікавлення квітами, і Кароліна питається: "Для кого ти, Франусь, квіточки збираєш?" А він впевненим голосом відповідає: "Для Бозі". Вони подивилися одна на одну з усмішкою, кивнули головами та й пішли даліше під гору. А коли вже вийшли на Явір, віддихалися та й поклякали на святому місці. Почали молитву. Хлопчинка ж стоїть попри них і далі тримає назбирані квіточки в рученятах. І під час молитви вчиняє крик. Ховає квіти за себе, кричить: "Не дам, не дам!" Вони із здивуванням дивляться на нього і питають: "Франусь, Франусь, що сталося? Що тобі є?" А він відповідає: "Мамусю, прийшла до мене така гарна пані і хотіла забрати мої квіточки. А я їй не дам, бо то квіточки для Бозі". Бідний хлопчина не знав, що з ним діється, не розумів, що перед ним стало Чудо Боже! Бо приступила до нього сама Мати Божа.

Обидві жінки дуже здивовані, бо ніхто інший не міг тут бути, крім самої Матінки Божої. І випитують вони у Франуся: як була вона вбрана? як виглядала? що робила? І він їм розкажує, що була така гарна, та так гарно вбрана, і усміхалась до нього, простягала руки по його квіточки. "А я їй не дам, бо маю квіточки для Бозі!". Вони випитують в нього, чи справді він бачив те, про що їм оповідає. А він далі твердить те саме. Знають, що лиш вони дві та хлопчик тут були. І нікого більше. Розуміють, що були свідками іще одного Божого чуда, яке тепер дитина може доказати, як ще один свідок присутності там Божої Матері!

Тепер, щоб далі зрушити справу затвердження концесії, беруть вони цього чотирирічного свідка до повітового міста Горлиць і представляють його в уряді як свідка. Оповідають, що там, на горі Явір, сталося чотирирічному Франусеяві, який тепер може засвідчити.

І почали у Франуся випитувати на різні способи. А він все те ж їм оповідав: що була така гарна, гарно одягнена, усміхалася до нього і хотіла забрати квіточки. Всі ті урядовці при випитах дійшли висновку, що цей хлопчина в дійсності мусів бачити Матір Божу. Бо, без сумніву, те, про що він свідчить, мусить бути правдою. Беруть під увагу той факт, що такого малого хлопця не можна так легко ні намовити, ні чимось підкупити, щоби він постійно те саме твердив, і щоби не заломився під скрижованими випитами, а все те ж саме повторював. І тепер повітовий уряд, на підставі зізнання цього "головного свідка", затверджує концесію на будову каплиці. Тепер, коли концесія вже затверджена повітовим урядом, що є найважливіше, бракує лишень одного підпису — отця декана Івана Титаря, який тепер невідомо, чи роздумався якось сам. Бо й не було йому чого тепер упиратися. І вже задля власного гонору, підпис свій зложив як для формальности.

Так закінчилися клопоти навколо дурного листка паперу, який, як бачимо тепер, набрав великої вартости.

З дозволом на руках розпочинаються конкретні кроки в плануванні і побудові каплиці.

Вже від початку свого приходу в нашу парохію отець Никола Дуда відкрив окреме касовеkonto офіри, яка надходила з гори Явір. Оформив він його при парохії св. Михаїла у Висові. До цього часу із тих офір зібралася порядна сума грошей, яка постійно зростала. Вже можна розпочати будову каплиці. Отець Никола Дуда вдвох із професором Стефаном Батюком розробили будівельний плян каплиці, причому треба додати, що Стефан Батюк був головним архітектором тої будови. Крім того, він був ще й талановим малярем. Вибрано також будівельний комітет, який складався із таких осіб: отець Никола Дуда — голова комітету, Фірия Дем'янчик, Александер Дуркот, Петро Дем'янчик, Петро Корін, Легонтій Дем'янчик та головний будівничий Теодозій Макара.

І навесні 1929 року розпочато будову каплиці.

Нелегка була справа такої будови: місце випадає на досить прикрий горі. Хоч би навіть і піхотою, а людина задіхається. А тут справа довозу будівельного матеріялу, як, приміром, камінь на фундамент та півмурівки, цемент на підлогу, пісок та будівельне дерево. Багато на вози ладувати не можна, а як і то ще не йде, то муситься припрягати другу пару коней. Одним словом,

1929 рік. Початки будови каплиці. Зліва видно студню святої води, вже накриту дашком.

довіз матеріалу є повільний. Викопано яму під фундамент і залято, причому тепер свята вода із студні принесла ще одну додаткову прислугу при розробленні цементу, бо іншої води поблизу не було. Також нелегкою була справа з будівельним деревом. Гора Явір такого дерева не посідає, вона переважно поросла ялівцем; то тут, то там стоїть поодинча сосна. Отже, дерево до будови мусимо брати із найбільш доступного місця, яким виявилася місцевість за Висівськом Гутом. На т. зв. Чертежі був гарний яловий і смерековий ліс. Зрубано там належну кількість дерев, звезено все на Чертежеву поляну. Тут порізано його на швалі, які тепер легше буде перевозити через гори Чертежу, Коблошову, Німицю, а відтак вже і Явір. Тут бачимо, що як обробка, так і сам довіз цього дерева є працею мозольною.

Посвячено місце будови і роботу розпочато.

Будова йшла хоч і поволі, та все ж постійно. Та хоч як обережно пляновано кошти, бракнуло їх для цілковитого закінчення каплиці: як, приміром, тепер половина даху є покрита, а на другу забракло грошей, щоб закупити гонти, якими переважно покривають дахи на Лемківщині. І в кінці виглядає, що будова та мусить на деякий час припинитися.

Та отець Дуда хотів врятувати справу тим, що мав на думці випозичити гроші із церковної каси церкви св. Михаїла. В цій справі він скликає спеціальне засідання будівельного комітету, щоб разом узгодити таку позичку. І тут діється несподіванка: приходять члени будівельного комітету, між ними і Фірія. Вона приносить із собою гроші в сумі 50 доларів, які щойно цього дня відібрала із поштового уряду. Надійшли вони з Америки, а були вислані через одну добродушну жінку, яка походила із села Ріпки, що за присілком Висівської Гути. Прізвища її я не знаю. Були вони з чоловіком люди бездітні. Мали в Америці якесь підприємство. Довідавшись про будову каплиці у Висові, вислали офіру, яка не могла надійти більш вчасно. За ті гроші докуплено тепер решту гонтів і закінчено будову.

В часі будови було також сказано Пречистою Дівою через Фірію намалювати образ постаті Божої Матері з Ісусом на руках, який мав зайняти місце на стіні за престолом. Офіра на цей образ була вже започаткована сумою 20.00 дол., які вислала з Америки жінка на ім'я Катерина Тарбай. Офіра ця була в наміренню о покращення здоров'я її сина, який хорував на злу хворобу. Та сталася тут неприємність: офіра ця втратила свою ціль і вартість через спекуляції.

А було воно так.

Гроші ці були переслані Марії Хробак, сестрі Катерини. Вона їх не передала Фірії одразу, і в міжчасі про них довідався Стефан Батюк, який був членом кооперативного комітету. З цієї причини було в його інтересі придбати гроші для обороту торгівлі кооперативи. І він, дізнавшись про офіру на образ, подумав: а чому б тим часом не кинути ті гроші в оборот кооперативної торгівлі? І пропонує він Марії Хробак таке: час на малювання і остаточну платню за цей образ прийде не скоро. То ж передайте ці гроші поки що до кооперативного обороту, і вони принесуть зарібковий процент. Вона послухалася і передала йому 20 дол. на кооперативний оборот.

З гандльової сторони все виглядало практично. Але по

якомусь часі про це довідалася Фірія і сильно спротивилася. Каже так: "Прикра є ситуація, оскільки офіра ішла на спеціальну потребу, в даному випадку на оздоровлення хлопця. І шкода велика, бо при такій спекуляції вона втратила свою ціль і вартість. Хлопцеві через це краще не буде, бо офіра має безпосередньо іти на ціль, на яку вона дана, а не мликуватись у спекуляції, яку ці гроші перейшли.

Що ж торкається справи самого змалювання Світлого Образу, то і тут стала нелегка справа, бо, за наказом Пречистої Діви Марії, мав він бути змальований так, як бачила Фірія Пречисту у її об'явленні, лишень з деякими змінами, а саме: Матір Божа повинна тримати свого сина Ісуса Христа на правій руці.

Фірія, з приводу фінансових труднощів, не шукає за високо виславленим малярем, а покладається на місцевого професора С. Батюка.

Проф. Батюк і о. Никола Дуда виложили Фірії цілий ряд образків, з яких вона мала вибрати зразок. Та, на жаль, хоч переглянула вона їх немало, потрібного не знайшла — не було тут ні одного, де б Ісус був на правій руці. Видно, що таке є великою рідкістю. Заходить тепер потреба комбінування з кількох образів. З тої комбінації і почав проф. С. Батюк малярську роботу олійною фарбою на полотні. Змалював один образ. Та він, сказала Фірія, не був прийнятий Пресвятою Дівою. Почав малювати другий. На запит Богоматері, був він більше подібний, та не зовсім такий, як повинен бути. І тепер з тої непевности Фірія знову просить у Пречистої Діви допомоги: о підставу якогось зразка, якого можна було б притримуватися. Тут знову Вона докладє своєї помочі: скеровує Фірію до міста Старого Самбора. і наказує знайти у книгарні, що при монастирі, стару книгу під такою-то назвою. Там на сторінці такій то і знайде вона потрібний зразок.

Вибралася Фірія до Старого Самбора. Віднайшла монастир, зайшла всередину, і, очевидно, стала розказувати про причину своїх відвідин. Всі дивилися на неї із великим здивуванням та казали, що про таку книгу не знають. Вона дальше їх запевняє, що через Пречисту Діву їй сказано, що є в них така книга, отже, вона, безперечно, мусить тут бути.

Всі почали шукати. Шукали довго. І дійсно, вже здавалося, що тої книжки бути не може, та в кінці віднайшли у якомусь куті. Відкрили вони сторінку, про яку запевняла їх Фірія. І подивляти

Ікона Пречистої Діви Марії, намальована за Її вказівками професором Стефаном Батюком. Поміщена на головній стіні за престолом у каплиці на горі Явір.

вони це чудо, бо в дійсності знайшли там зразок постаті Матері Божої. Мені лишень невідомо, чи був то образок, чи просто сторінка тої книжки. Стали всі дуже здивовані та думні. Найбільше подивляли Фірію. Кажуть до неї: "Ми деякі вистарілися у цьому монастирі, а про цю книгу не знали. А ти кажеш, що у нашому монастирі ніколи ще не була, та навіть у Старому Самборі ти вперше. Проте знала, що у нашій книгарні знаходиться книга із зразком образу, який власне тобі потрібний. І, кажуть вони, такого, щоб незнана жінка в таку далеку дорогу приїхала, знаючи точно, що в їхній книгарні знаходиться релігійна книга, в історії їхнього монастиря ще не траплялося. "Тепер ми в дійсності віримо, що маєш розмовний контакт із Пречистою Дівою". І ще більше зацікавлено стали розпитувати про об'явлення у Висові, бо самі побачили доказ, що не лишав жадних сумнівів щодо об'явлення Матері Божої, як рівно ж і розмовного контакту з нею.

Фірія гарно подякувала усім за прислугу та повернулася додому з образком, з якого Стефан Батюк тепер зможе малювати Пресвітлий Образ вже втретє. І хоч малював він тепер із належного зразка, та є якась непевність. Проте цим разом Фірія принесла потішаючу вістку: образ прийнятий як задовільний і з погляду малярського закидів до нього немає.

Образ посвячено і поміщено на стіні за престолом.

Стефан Батюк змалював більше образів. Один з них пригадує собі. Зображена була на ньому постать Пречистої Диви Марії, два метри висотою, з короною на голові, без Ісуса. Поміщено його на лівій стіні у каплиці. Цей образ також виказав Чудо Боже. Він і той, що за престолом, покотили сльози. Я був тоді свідком цьому. А сталося це коротко перед Другою світовою війною. Про що скажу далі.

1932 року забрали від нас проф. Батюка. Особисто я дуже про це шкодував. Був він моїм учителем у першій класі. Але поляки побоялися його культурної праці і кинули на зацофане село Липна, через що він не дістав чесної привілеї бачити Чудо Боже над образами, які малював.

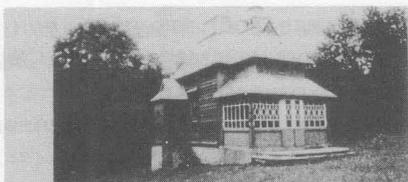
Тепер цілковите закінчення будови добігає кінця як назовні, так і всередині. Побудовано престіл, вималювано всередині. Стіни прикрашено святими образами, що були офірою ширих жертводавців.

Усі накази Пречистої Диви є нарешті виконані. Те, що на нашу

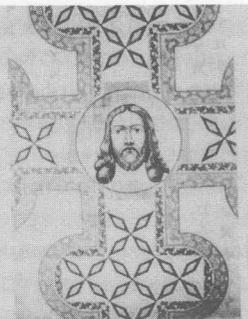

Каплиця, збудована в честь Пречистої Діви Марії. Посвячена 14 жовтня 1931 року.

та спричинює вона нові клопоти: на таку велику відправу сподіється велике число духовенства і веранда ця виказується замала. Запропоновано побудувати додаткові плитформи і тим самим побільшити її. Це рішення тягне за собою ще більші перешкоди: є всередині каплиці підвищення для хору. І знову слухна заувага: оскільки ця відправа відбудеться на ганку, хор

Загальний вигляд

Середина повали

Хрест при каплиці

*Ікона Пречистої
Діви Марії*

За престолом

Внутрішній вигляд

Фрагменти каплиці.

буде відлучений і не матиме контакту з відправою. І знову нові перешкоди.

Та вийшла практична пропозиція від отця Николи Дуди: він пропонує прорізати на хорі у стіні великий отвір, начебто великі ворота, які по відправі можна зачинити.

Ті дві запроєктовані поправки є прийняті, але вони дуже важкі до виконання і наглі, бо день посвячення не залишає багато часу. І знова постало питання, хто тепер тими поправками займеться, бо головний будівничий каплиці Теодозій Макара

покалічився і дістав зараження, яке собі занедбав, при чому нагло помер. І до роботи запрошено іншого майстра — Йосифа Ференца.

Він і викінчив ці два проекти до означеного часу.

Тепер вже із певністю можна сказати, що нарешті каплиця на горі Явір є закінчена.

Поступово наближався день, на який ми всі чекали і приготувалися. День веселий, час тріумфальний! День посвячення Божого Храму. І душа наша тепер радіє, коли поглянемо на гору Явір: високо, ніби під небесами, досить далеко від села, на святому місці, у справжній Божій тиші, де чуємо лагідний шум лісових дерев та мелодій різnorodної пташини, стоїть тепер каплиця, святиня в честь Божої Матері, Пречистої Діви Марії!

Та і підібрано до цієї okazji слушний час, яким є день Покрови Пресвятої Богородиці — 14 жовтня.

Вже від ранку день заповідається дуже гарний. Так, ніби замовлення нашого вислухано. Тепло, наче в літню пору. Одним словом, день чудовий,

Рух в селі розпочався вже від самого ранку: напливає сила народу — люди, які приходять із далеких околиць. А деякі заночували в селі, щоб якнайраніше бути на цьому великому торжестві. Інші, із поближчих сіл, надходять тепер зі всіх сторін великими громадами. Радість в серці підносилася, прислуховуючись до побожних мелодійних пісень, яких вони співали, входячи у село.

І наближається урочиста година. Всі підготовлюються до приїзду Їх Ексцеленції Владики із Перемишля Йосафата Коциловського. На зустріч Єпископа зорганізовано дванадцять молодих мужчин, а тринадцятий — командир, яким був Йосиф Ференц. Всі вони вбрані у вишиваних сорочках, кольорових шараварах, баранкових шапках та чоботях. Всі осідлані на конях. А поглянути на них — враження, ніби приїхали вони із самого Запоріжжя. Правдиві козаки!

Вимашеровують попарно назустріч Всечеснішого Владики, і зустрічають Його на території села Ганьчови — на віддалі кілометра від Висівського хотаря. Проводять його до села, оточивши лімузину кіньми з обох боків, а попереду — сам командир. Ідуть дриндом (значить вільного лету), охороняючи Владика. Під таким гонором ведуть Їх Ексцеленцію через територіальну границю, а звідси ще трохи — і починається село Висова, позначена на ту оказію спеціально збудованою брамою,

гарно удекорованою і оздобленою золотим написом, який висловлює привіт Всечеснішому Владиці. Тут його привітали офіційно і повели до Висівської греко-католицької церкви св. Архистратига Михаїла, де Їх Ексцеленцію зустрів хлібом, сіллю і вином наш душпастир Никола Дуда. Одночасно вручено йому на тарілці, накритій вишиваним рушничком, ключ від церкви — символ передачі Їх Ексцеленції у цілковиту власність. Тут Владика поблагословив всіх, хто зібрався, потім зайшов до церкви — віддати честь Богові — і рушив далі, на гору Явір. Дорога тут добра, та останніх 600-700 метрів гора робиться прикромю. Томуто і залишив Владика свою лімузину в селі і пересів на бричку, запряжену парою гарних коней, що була власністю отця пароха Николи Дуди.

Почалась дорога на гору Явір.

До процесії долучаються сусідні села зі своїми образами, хрестами і хоругвами. Рухається процесія у такому порядку: на чолі хрести, за ними образи, на яких з обох сторін є святиць. Вони досить масивні, у самій долішній частині, по обох сторонах є гранчастий отвір, у який закладаються два спеціально обточені дручки. Такі образи несуть чотири молоді дівчини. За ними слідує хоругви, потім — бричка з Їх Ексцеленцією, а відтак вже загал людей.

І прийшли вони на святе місце, де вже чекала поважна кількість людей. І злилися в одну велику масу народу.

Розпочато торжественну архієрейську Службу Божу.

Гарна спокійна гірська теплота... Відправа відбувається на побільшеному ґанку. Відправляло кількох священників по черзі, і час від часу Їх Ексцеленція Йосафат Коциловський своїм гарним голосом додавав краси цьому великому торжеству. Решта священників сповідали бажаючий народ.

А в кінці, що і було найважливішим, відбулося посвячення цієї святині. Прилучено її до парохії св. Архистратига Михаїла і зареєстровано в день Покрови Пресвятої Богородиці, 14 жовтня 1931 року.

Рівночасно при цьому узгіднено Дієцезією два відпусти до року. Один призначено на май, коли відбуваються спеціальні молитви, так звані маївки, в честь Пречистої Диви Марії. Та другою причиною є та, що в маю також припадає церковне свято св. Отця Николая, в честь перенесення його мощів.

Отець Дуда носив ім'я Никола, бо народився в часі цього

Греко-католицька церква св. Архистратига Михаїла у Висовій, збудована в 1777-1779 роках. Сильно знищена за часів Конфедерації Барської. Реставрована в 1874 році.

церковного свята; то ж святкував уродини, як і іменини, в той самий час. І цей відпуст випросив часково для себе.

Тут я хотів би зробити пояснення щодо цього свята. У теперішні часи ми його вже не святкують. Причина в тому, що Отця Николая і ще кількох святих волею Папи Римського Павла VI вилучено з сану святих. І це у часах третьої чверті ХХ століття!

Другий відпуст призначено на жовтень, у Покрову Пресвятої Богородиці.

До часу, поки каплиця ще не була збудована і не проводилося відпустів, тут відбувалися акафисти.

Тепер, коли задумаємось на хвилину над досягнутим нами ділом, яке Пречиста Діва наложила на нас, то належиться їй поклін великої шани, бо діла, досягнені нами, були неможливими до виконання без її допомоги. Ми були лише свідками Божого чуда, бо ніколи не досягли б діла цього без її допомоги. А тепер

можемо оглядати святиню ту, храм цей Божий в честь Пречистої Діви Марії. Ми через неї є благословенні, бо не мусимо вже наражатися на небезпеки, щоб дістатися за границю, в Словачину, на відпусти. Відтепер, якщо можна так сказати, Пречиста Діва замешкала вже з нами на горі Явір. То підвищення неначе зближає нас до небес та до Пречистої Діви, бо ми Її малі діти, які з любови туляться і горнутья до своєї Матері.

Від того часу почали регулярно відбуватися відпусти. З кожним роком в них брало участь все більше число людей.

Я ще був школярем, та пригадую: коли наближався день відпусту, з ним — і почуття якогось великого свята. Особливо відчувався останній день перед відпустом. Висівський хотар під вечір заливався звуками побожних мелодійних пісень, які пливли з уст людей, котрі групами на піхоту через гори сходилися з різних сторін до нашого села, щоб тут заночувати до завтра. Це, зрозуміло, були люди із дальших сторін, а вже в день відпусту сусіднє село Бліхнарка, яке творило одну парафію з Висовою, приходило процесійно до Висови, та коло церкви долучалося до одної великої процесії, яка звідси провадила на гору Явір, що знаходилася приблизно два кілометри від села. Польова дорога йшла тереном, званим Камінці до Круглої Долини, відтак — зворот вліво, у терен, званий Зарубанець, а далі вже гора Явір, де тепер стоїть каплиця — святе місце в честь Матері Божої!

На кожний такий відпуст приїздила і певна кількість священиків: деякі на своїх власних бричках, інші — на замовлених возах. А деякі з них, більш героїчні, долучалися на піхоту до процесії і мандрівкою, зі співом побожних пісень, ішли на Явір. Вже близько самої каплиці при дорозі завжди можна було стріннути немічих і калік, яким люди виявляли свою щирю милостивість. На таких відпустах час до часу можна було побачити людей в іншому строю — це були гості із-за границі, з Словачини. Хоча вони і з сусіднього села, та воно знаходиться за границею; зветься Цігла, по їхньому — Цігелка. А дістатися їм на цей відпуст не було легкою справою, бо мусіли вистаратися про спеціальний дозвіл на перекрочення границі. І то лишень на сам цей відпуст, а не до села.

Цікаво замислитись над тим, як високо оцінювали вони відпуст і якою глибокою була їх релігійна свідомість, бо одержати таку пограничну перепустку було досить важко.

А коли вже Служба Божа та все інше закінчувалося, всі знову

Школа у селі Висова.

поверталися до села, де на них вже чекали торговці, які розташовувались у центрі села поміж церквою і кооперативою. Продавали вони булочки, різні тістечка, цукорки, медівники, лемоняду та інше. Тут можна було набути молитовники, хрестики, релігійні образки, фігурки, медалики та розмаїту біжутерію.

Приїздили ті торговці за спеціальним дозволом із таких місцевостей, як повітове місто Горлиці, Грибів, Новий та Старий Санч і Тарнів.

Хай тільки не складеться помилкове враження, що село Висова не мало своїх sklepів. Але в Святу Неділю вони всі були зачинені, крім корчми, яка мала право бути відкритою пополудні. Це були: кооператива, м'ясарня (власник Щигель), два skleпи різноманітності — жидів Чмуля та Вайса, відтак пекарня пана Кореня. Та шинок — власність мого батька Петра Курила.

Висова була селом середнього розміру. До Другої світової війни в ній нараховувалося 268 мешкальних будинків.

Отже тепер, коли вже по відправі на Яворі всі повертаються

до села, кожний хоче щось собі купити — чи то щось споживчого, чи релігійно-пам'яткового. Інші знову заходили до Здрою, щоб напитися мінеральної води, званої шава. Було її дванадцять гатунків — одні добрі до пиття, інші — лишень до купелі, якими користувалися гості, що приїздили сюди на курорт.

Так переходила Свята Неділя відпусту на горі Явір. А відтак у селі при шатрах та зустрічах із знайомими. І всі учасники такого відпусту, відходячи додому, забирали з собою духовно-моральне вдоволення, отримане під час відпусту через занесення молитов до Пречистої Діви Марії, як також через святу сповідь і причастя, пиття святої води і омивання нею. Були і такі, які мали спеціальні просьби. Вони йшли до Фірії та просили помолитися за їх щасливі долі та, у більшій мірі, здоров'я, зокрема тих калік або немічних, які залишилися вдома.

Я вже говорив на попередніх сторінках про чоловіка зі Словаччини, який привів свою нервово хвору жінку, закуту в ланцюги, бо інакше її не можна було контролювати. Фірія помолилася над нею, змила її святою водою і наказала розкути її. Жінка стала спокійною. Чоловік повів її назад додому вже без ланцюгів.

Не на місці було б тут фільозофувати, що властиво повернуло тій жінці здоров'я — молитва чи свята вода. А може і комбінація обох. Бо вода переконала нас, що має здатність лікування різного роду хвороб. Сила її є надприродною. Таких, що протягом цього часу повернули собі здоров'я, було немало. Та, на жаль, статистики ніхто не вів. А також і не кожний, виздоровівши, повертався, щоб скласти Фірії особливу подяку у формі якоїсь платні, чого вона і не вимагала.

По посвяченню каплиці здавалося нам, що все побудоване й викінчене. Та не все воно так, як би ми собі хотіли. Бо каплиця по якомусь часі вимагала деяких поправок. Як, приміром, ґанок оригінально був відкритий, а тепер вирішено його зашклити.

Тепер, коли все вже довершене й унормоване, коли подолані всі труднощі, які б ми ніколи не поборили без допомоги Пречистої Діви, насувається думка: чи й надалі Божа Матір буде тісно з нами у ситуаціях безвихідних? Чи може стане збоку і буде просто спостерігати?

Та помилковими були наші думки, бо вона завжди була з нами та час від часу виявляла свою присутність. Вияв такої присутності відбувся одного року на відпусті в місяці маю.

Відправа Служби Божої почалась, як звичайно, а з якимсь часом образ ікони Пречистої Діви Марії, який був помішений на стіні за престолом, почав закриватися якоюсь мрякою (як казали у нас, гмлюю), що ставала все густішою. Та в кінці закрила вона образ цей цілковито. І було дивно, що лиш сам образ закрився, а решта стіни лишалася чистою. Люди, які були тоді на цьому відпусті, подивляли це чудо Боже, проте розтлумачити його ніхто не зміг, хоча кожен був таким явищем сильно зворушений. Та, в кожному разі, було міркування, що така поява віщує якесь нещастя. Недовго тривала ця загадковість: по закінченні Служби Божої почало сильно захмарюватися. І не встигли люди порозходитися по своїх хатах, як настала велика дощова злива, яка спричинює великі шкоди в гірських теренах, зокрема навесні (як кажеться, "по яри"), коли земля, свіжо зрушена плугом, засіяна та засаджена, ще не влєжана. Тоді така дощова злива робить потічки орними ланами і заносить поверх землі у море ріками.

Тепер люди зрозуміли, чого образ Божої Матері хмарою закрився.

Не вгасає присутність і любов Пречистої Діви до нашого народу. Появляється вона у нашому селі Висова від 1925 року. За її приводом і допомогою побудовано тут каплицю в її честь, на те, щоб бути з нею у близькому контакті, щоб ми мали до кого болі наші душевні в молитві зносити. Неначе ті діти, нещасні сироти, які хочуть розказати про болі свої, зневагу та знуцання.

Знала Пречиста Діва нашу застрашаючу будучину. Знала вона ще тоді, бо переказала через Фірію, що викине нас ворог із рідної хати, що розсиплемось по широкому світі, наче живе срібло, і згубить чоловік жінку, діти своїх родичів, брат брата, сестра сестру. Що у деяких випадках і знати одне про одного не будемо. Одної п'ятниці через розмовний контакт з Фірією Пречиста Діва розкрила нашу нещасну прийдешність: що прийде війна, яка заподіє нам страшних трагедій. Каже Діва: "Тут із вас майже ніхто не лишиться. Всі будете виселені".

Про ту трегедію переказала Пречиста Діва Фірії коротко перед її смертю — десь в 1937-1938 роках, бо Фірія відійшла з цього світу 1939 року, в квітні.

Як я вже згадував, контакт Пречистої Діви з Фірією був раз на тиждень, у п'ятницю. А був він через сон. Тим разом Мати Божа відложила цю ніч на переказ нашого майбуття. А ще оповіла про будучність Фіріїної фамілії. Картини тої майбутности були

для Фірії просто застрашаючі. І вона у цьому сні дуже марила. Так марила, що її донька Анна пробудилася. Та якийсь час вичекала, що може мама перестане, бо не хотіла перешкоджати. Подумала — і не знає: ану ж мамі щось злого діється. І збудила вона Фірію з цього страшного сну. А Фірія каже їй: "Ох, дитино моя, що ти наробила! Нащо ти мене із цього сну збудила? Мені Матінка Божа не докінчила розказувати про страхіття війни, яка буде, про виселення наших людей звідси, про страшні лихоліття над нашим народом. Оповіла, що викинуть нас з наших сторін та порозкидають по світі. Каплиця знищена не буде, однак, коли людей наших звідси проженуть, лишиться занедбаною і спустошеною.

Ось таку страшну вістку нашої жахливої будучини переказала Фірія своїм близьким приятелям. А відтак розійшлася вона поміж людьми.

Та хоча вже ніхто тепер не мав сумнівів щодо слів Фірії, не хотілося, однак, вірити цьому страшному переказу. Такого нещастя людський розум не міг досягнути. Та як же хтось може нас з нашої рідної землі викинути?! Та ж тут наш корінь! Тут ми народилися і повиростали, земленьку ту святу потом своїм зрошували. Тут народилися родичі наші, діди та прадіди. І прапрадіди. Кости свої тут поклали! А тепер, на якесь нещастя, щоби нас якісь вороги звідси викидали!

Бо прожили ми вже тут не одне століття, і сама свята церковця, збудована нашими предками в 1777 році, говорить за себе. Наші прародичі тут у давнину пущі корчували і земленьку цю для хліба насущного собі обробляли. А тепер щоби нас звідси проганяли! "Та не може такого бути", — казали деякі.

Правда, про Другу світову війну вже тоді поговорювали. Але говоріння про війну — те саме, що й про дощову бурю: кожний знає, що така прийде, та ніхто не знає коли, як довго вона триватиме і скільки вчинить шкоди. І хоч слова нашої майбутности були переказані через Фірію, все ж таки є в нас певна вдача невірного Томи!

Приклад, скажемо, такий: одержали ми від ворожбита певні відомості про майбутнє. Як прикмети добрі — радо їх приймаємо і хочемо, щоби вони нам сповнилися. Та знова злі прикмети для нас — якась хвороба чи нещастя — ми не хочемо прийняти цього за правду, хочемо забути.

Така сама справа була із переказом Фірії. В людини завжди

є брак самопевності, бо немає в неї шостого відчуття — вона у всьому вагається.

Мати Божа оповіла також і про долю Фіриїної родини. Каже Фірія своїм дітям: "Переказала мені Матінка Божа, що двоє з вас будете звідси прогнані у далекий світ, а одно зостанеться тут".

Але, як і всі інші, її власні діти, яких вона мала троє — дві доньки і син — не брали собі того переказу до серця. Як кажеться, що буде, то буде. У всім воля Божа! При тому Фірія ще раз повторила ті слова своєму синові Филипови взимку 1938 року — останньому році свого життя.

Була це свята неділенька. Звичайно в Карпатах кладе снігом досить грубо. Засипало всюди рівно, через село санна вигладжена та й на вигоні, тут і там, стежка протоптана, а у польових просторах можна знайти лишень сліди зайчика, серни або іншої звірини.

А до каплиці на Явір сліду немає. Подекуди і гребля снігу висока буває. І схотілося Фірії на Яворі у каплиці свічку засвітити. Піхотою там не підеш — мови нема. А Фірія старша жінка — вже і сили немає. "Хто ж би то мені прислужився?", — думає. І починає благати свого сина Филипа: "Синочку мій Филипе, іди ти, з ласки своєї, на Явір і засвіти свічку в каплиці. Склони голову перед іконою Матінки Божої". Та Филип, хоч як любив свою маму, але від тої просьби дуже відпирився. І далі каже вона: "Не прошу я тебе, щоб піхотою ти ішов, бо це неможливо, а візьми собі нарти (лещата)". Та він і далі впирився — виправдовувався: "Мені не хочеться на Явір їхати. Я в неділю хочу собі трохи відпочити. Цілими тижнями тяжко працюю, ручно ціпами зерно молочу. А тепер на Явір не піду, не хочу. У неділю собі відпочити хочу!"

Так Филип із мамою про це торгувався, що із рівноваги її дещо випровадив. І зі злости жабою вона його прозвала. Каже так: "Зачекай ти, жабо, згадаєш іще слова мої, бо, як я вже казала, прийде той час, тая нещасная година, коли схочеш ту свічку засвітити, та не зможеш. Бо віддалять тебе в далекі простори. І мусів би ти дуже довго поїздом їхати, щоб змогти знову цю каплицю і своє рідне село відвідати.

Правдиві були ті слова Фірії, бо в часі виселення наших лемків із Карпат разом з ними закинули десь далеко на Україну, в околиці Чорного моря, і її сина Филипа разом із частиною інших висов'янів.

Від початку 1940 і до 1947 року тривало розпорошення нашого народу. В першій мірі, виривання молоді на примусові роботи у Німеччину. По війні — насильне переселення на Велику Україну, та в кінці — остаточне і насильне, попиране Військом Польським, виселення на західні, понімецькі землі гірського Шльонська. Так закінчилося переселення наших людей з Лемківщини — нашої Батьківщини.

І ще не раз пересвідчимося, що Фірія посідає небесний привілей наділення такою Божою ласкою, що має особистий контакт із святістю Особи Божого Царства. Бож сама Мати Божа до Фірії зійшла і була вона з нею у контакті щотижня. Дар такої благодаті, ласки бути вибраному наче посередником між Небом і Землею, не знайдеться поміж мільйонами. І вибрала собі Матір Божа одну спеціальну особу — Фірію Дем'янчик.

Ми всі у наших потребах заносимо наші молитви до Небес, деколи безпосередньо до самого Бога-Творця або другої Божої особи — Ісуса Христа. Та знаємо ми із практики цього світу, що найближчою була нам наша мати, яку тепер заступила Мати Божа. Бо материнська любов є дитині найближчою, а Божа Мати є нашою заступницею на небесах.

Мати Божа завжди готова прийти нам на допомогу. Та, на жаль, одна погана прикмета стає поміж нами, а саме: є у нас брак певности і віри. Коли ми засилаємо просьбу у наших молитвах, то чомусь не хочемо запевнити себе, що молитва наша буде вислухана і поміч прийде. Завжди десь там слово "може" хоче заплутатися. І виникає непевність: чи то наші молитви були вислухані й прийняті, чи наче до вітру висвистані.

А вже тут ані мови немає, щоб на запит із світу духового відповідь дістати. А тут власне та можливість стає за посередництвом Фірії. А скільки то тепер є тих, які б хотіли цей момент використати. Одні просять за здоров'я — своє чи ближніх, є й такі, що хотіли б знати про долі душ покійних.

При цьому я наважуюся відкрити таємницю покійної тепер моєї мами. Таємницю, яку вона тоді через Фірію була випросила, тому що, як кажеться, гробова дошка не закінчує любови поміж дітьми і родичами. Та знову навпаки. Цікавила її доля душ покійних родичів: чи вони ще відбувають покуту за свої гріхи, чи вже покінчили? Була це справа досить скомплікована. Лишень

один такий запит був допущений на цей вечір. Та все одно Фірія для неї місце відложила. Відповідь мама одержала — відповідь із тамтого світу. Та ж це іще нечувано! А радість вона вчинила для моєї мами просто незміренну. І переказала Пречиста Діва таку вістку: "Мама твоя покуту свою вже закінчила, а тато іще продовжує — його буде трохи довша. На ваш земний рахунок, випадає на два-три роки довше від мами".

І нехай для нас наукою буде, що існує світ духовий, що існує Чистилище, де відправляють покуту за свої провини душі покійників. Є такі, які заперечують Чистилище. Для них відповідь така: нема Чистилища, нема покути за гріхи, бо просто нема. Нема розрахунку і справедливості. Також нема покути за їхні провини; то надаремно ми тут видаємо гроші на Служби за померлих — чим хочемо полегшити їхнє терпіння.

Знова є такі, які хотіли б заперечити існування нашої душі. А роблять вони це лишень тому, що бояться стати відповідальними за свої провини у світі Духовім, у світі Справедливості.

Було б нерозумно попірати теорію збаламученого Дарвіна, що, мовляв, людина походить від мавпи. Шкода лишень, що його вже нема, бо варто б запитати його, з якого власне мавпячого гатунку він походить, бо є їх багато. Коли ж прийде час, і ми станемо перед справедливістю Божу, там кожний відповідатиме лише сам за себе. І не покличешся там на Дарвіна. Тоді такі виправдання будуть тобі безцільні і, зрозуміло, запізнілі.

Можливо, я декого тут ображаю, бо хто вірить у теорію Дарвіна і вважає мавпячий рід за своїх кузинів, то може і думає, що є до мавпи подібний. Це, безперечно, абсурд.

Натомість ті, які розуміють себе, і прийняли самотнього Бога за Творця свого і Творця Всесвіту, вдячні Богові і поклоняються Йому за те, що дав Він нам частину самого себе — душу безсмертну, через яку ми є в сполучі із Богом. І по смерті нашого тіла, яке спокусив Сатана, наша душа знову повертається до свого Творця. Як самого Бога, так і нашої душі голим оком бачити не можна.

Щодо існування нашої душі, мав я нагоду оглянути на цю тему фільм на англійській мові під назвою "Beyond and Back" ("За межу і назад"). Фільм цей був відзнятий на замовлення фізиків і лікарів. Оповідалося в ньому про стан існування нашої душі. Коментатор давав пояснення реліквіям різних віровизнань, при чому стояв там і наш трираменний хрест. Була тут і зірка

Давида. Фільм охоплював поодинчі випадки, які, на підставі слів наочних свідків, доводили факт існування нашої душі. У деяких випадках, коли людина померла, а душа розстається з тілом, можна було спостерігати ніби слабку хмарку, що піднімалася від тіла і голови. Що це за хмарка — кожному, думаю, зрозуміло. Також довідуємося тут про цікаві речі від лікарів, які мали до діла з пацієнтом, якого, скажемо, втратили. А відтак вдалося їм повернути його життя віднова. Така людина тепер розкажує про свою душу, де вона звільнена від болів і всіх турбот.

Час і поведінка душі при розставанні з тілом не завжди однакові: деякі затримуються на короткий час коло свого тіла та обсервують, як лікарі старанно працюють, щоб повернути йому життя. А деякі зразу починають свою мандрівку у світ духовий. Всі майже однаково змальовують цю мандрівку, де вони, проти своєї волі, начеб-то сильним магнетом втягуються у якогось роду тунель, швидкість їх розгону в якому є незбагненною. Тунель є дуже темним, та де-не-де вириваються слабкі світелка помаранчового, синього та фіолетного кольорів. Вони є малі та через дуже скорий розгін даної душі роблять уяву начебто якогось олівця. Та коли душа опиняється по другій стороні тунелю, там вже на неї чекають родина, близькі і знайомі. Вони вітають дану душу і відправляють її назад: "Вертайся, тобі ще не час". А комунікація та є через телепатію — значить передача сигналу через думку. Таких різних випадків у цьому фільмі було значно більше. Та я хотів би затриматися лише на одним, який мене спеціально зацікавив.

Фізики ці для своєї певності і переконання мали спеціально сконструйовану вагу, на якій, так би сказати, і волосок можна важити. Це для такого експерименту, чи буде якась зміна на вазі, коли душа залишить тіло. Експеримент їхній доказує цікаву річ: у кожної помираючої людини, коли душа розсталася з тілом, завжди вага підносилася угору на одну десяту частину грама.

Незважаючи на масу людини — чи було це понад 200 фунтів, чи то 100 фунтів, або навіть і мала дитина, вага ця підносилася без різниці завжди лише на 1/10 частину грама.

Та що найцікавіше, що на тій же самій вазі важили також і здихаючу звірину, включно із мавпою. І не було на ній жадної зміни, хоч би навіть на волосок.

Чого вчить нас цей експеримент? Що жадна звірина душі не

посідає і є абсурдом по смерті псові чи котові хреста ставити.

Через нашу душу ми є в злуці з Богом, а наглядачем нашої душі є совість. Душа наша кермує нас через нашу совість. Твориться тут одна цілість.

Доказів про існування душі є дуже багато. Є вона безсмертна, бо дана нам самим Богом. А тіло наше є ніби річчю випозиченою, яку по часі треба віддати, із приводу спокуси Сатани та наділення на нас його гріха, яким є смерть. Ми тіло втратили, і воно відтак заміниться в порошок. А скільки то вигод ми шукаємо для свого тіла в порівнянні до душі! Про неї також ми повинні піклуватися, бо вона наша, і що найважливіше — вічна.

Для різних потреб, як духових, так і тілесних, ми заносимо молитви у формі просьби до нашої Небесної Матері, до нашої Заступниці, Матері всіх народів. Незміренну і безупинну любов проявляє вона до всього людства, а найчастіше ми бачимо прояви цієї любови до народів, які найбільше її потребують. До таких ми зачисляємо і нарід український.

Ще від початків нашої історії по сьогоднішні дні ми бачимо присутність Божої Матері між нами. Та і кожен з нас переконався в цьому неодноразово протягом свого життя у хвилині якоїсь небезпеки, де ходило про смерть чи життя.

Я особисто можу підтвердити це, бо був, як і сотні інших, наочним свідком її присутности. Було це коротко перед Другою світовою війною на одному з відпустів на горі Явір, у вересні 1938 року, в день уродин Діви Марії. Була це подія, про яку я ніколи не забуду. Там Мати Божа плакала.

Відпуст цей відбувався як звичайно. Погода була гарна і лагідна. І все, здається, було, як книжка пише. Та раптом назовні каплиці починає кружляти неприємна вістка: кажуть, хтось украв одній жінці торбинку, в якій вона, очевидно, мала трохи грошей та інші потрібні їй речі. Кожний, хто про це почув, відчував якесь особисте почуття втрати. Загадкою стало, чи саме із цим пов'язаний був цей плач. Бо коротко по тій неприємній пригоді між людьми став великий рух. І натовп почав тиснутись у каплицю, бо велика маса людей слухали Служби Божої назовні каплиці — не всі могли в ній поміститися. Та ті, які уступались із каплиці, розповідали про чудо Боже. Кажуть: "Мати Божа плаче!" Кожний присутній був вражений такою вісткою, і всі, які були назовні, хотіли тепер бути всередині, щоб оглянути це чудо. Кожний тут цікавий. Було мені тоді 13 літ і судилося бути з людьми, які були на зовні. І велика цікавість штовхнула мене втиснутись у сере-

дину каплиці, щоб побачити, як жаліє і плаче Мати Божа. Бо ж це неначе її жива присутність. І я зроду такого ще не бачив. А може і не прийдеться бачити мені більше такого дива. Хоча і ростом я був ще малий, та зі всієї сили тиснувся в середину разом з іншими. Хотяй і тиснули тут зі всіх боків і не на одну ногу я наступив, а інші — мені, незважаючи ні на що, в мене є лиш одна думка: якнайскорше втиснутися в середину каплиці. І по великому труді знайшовся я там.

Та образів тут багато і чи знайду я той, який плаче. Дивлюсь я в сторону, куди звернені очі всіх глядачів, а саме на стіну зліва, де вивішений образ Пречистої Діви Марії. Образ цей великий — більший від зросту пересічної людини. Пречиста Діва без Ісуса. Мальований олійною фарбою на полотні професором Стефаном Батьком. Обрамований гарною широкою позолоченою рамою. Мої очі зразу зупинилися на очах цього світлого образу. І, в дійсності, бачу я тут чудо Боже: із очей стікають по образі сльози Пречистої Діви Марії. Стікають вони по лиці, по грудях і цілому офорі, аж до самого долу. Явище це надприродне заставило мене добре поміркувати, чи немає тут чогось сумнівного, звідки хтось став би заперечувати або перекручувати це чудо Боже. Я запевнив себе тим, що, якби було тут якесь скроплення води, то було б воно по цілому образі, а то — лишень дві поледиці, і йдуть вони від нижніх повійок. Образ є віддалений від стіни. Та і стіна є не з каменя, а з дерев'яних швалів.

Це, безперечно, було чудо, яке виявила Пречиста Діва із жалю над нами, бо знала вона, як близько вже насунулася трагедія світу, як також і наша. Нема тут і сумніву чи якоїсь філософії щодо факту присутності Пречистої Діви поміж нами — було це виразно зарисовано на обличчі кожного присутнього тоді. І дивлячись на людей, підіймався жаль на серці: одні щиро молитви складали, інші билися в груди, дехто плакав.

І була це річ загадкова, бо не можна було нашим скромним розумом знайти конкретної відповіді до причини того плачу. Чи мав він щось спільного із покривдженням тої жінки? Чи була це вже пересторога нам до війни, що наближалася і принесла стільки горя, нужди і страждань нашому народові; яка висіла вже над нами, наче гільютина. І лишень Мати Божа бачила страшну небезпеку для нашого страдального народу, бо лиш вона знала, що розсіплють нас по широкому світі, викинуть із рідного гнізда — нашої Батьківщини, порозривають наші родини, а по закінченні тієї війни лиш історія стане свідком трагедії нашого нещасного

народу. Трагедії, якої в історії ще не було, і в якій Лемківщина понесе чи не найбільші втрати.

Проминув майже рік від плачу Матері Божої над нашою долею. І починаються вже одна по другій трагедії. Наступного року сумна хвилина огортає все населення села Висови, як також і цілої околиці.

Як говориться, "Все, що мало свій початок, мусить мати і свій кінець". Так воно діється і з нами. І всі ми, грішні раби, кожний, хто прийшов на цей світ, мусить умирати. І тепер прийшов час Фірії Дем'янчик. Була і вона покликана залишити цей світ і перейти у світ духовий до Небесного Отця. А тому, що мала розмовні контакти із Пречистою Дівою, була наперед поінформована про день її переходу, а зглядно смерті. Було їй переказано, що має залишити цей світ у Великодні Свята, у Великий Четвер. З релігійного погляду, був це гарний і практичний час, бо на цю ж пору припадають муки, страждання і смерть Богочоловіка Ісуса Христа. Та не є він практичним з погляду земних смертників. Бо взявши під увагу Сина Божого Ісуса Христа, бачимо у нас брак цілковитого виrozumіння про перехід чи радше смерть людини. Перехід Ісуса Христа, хоча й почався із страждань та мученицької смерті, завершився тріумфальним Воскресінням із мертвих. Та те саме ми не можемо сказати про нас, людей, бо для нас смерть є смерть. Вона є сумна і страшна і відділяє тіло наше від душі до часу Страшного Суду. Смерть приносить нам смуток.

І тому Фірія випросила у Пречистої Диви, щоб смерть її відложити на один тиждень пізніше, щоб не принести смутку і жалю своїм дітям на такий веселий день, як день Воскресіння Христового. Просьба її була прийнята: смерть було відкладено на тиждень пізніше — до Четверга Провідного Тижня.

І надійшла та хвилина, коли Фірія відійшла з цього світу.

У четвер, 22 квітня 1939 року, о 9 год. вечора, у спокою закрила вона свої очі. Хоч і знала вона день своєї смерті, та не була певна щодо години.

Було це ввечері, коли почула вона себе трохи перевтомленою і голодною, бо попросила свою доньку Анну, щоб та насмарувала для неї булочку маслом. А сама положилася на ліжку, щоб трошки відпочити. Та поки Анна злагодила ту булочку і прийшла її подати, Фірія вже заснула. Подумала донька, що може краще мами не будити — нехай вони собі відпочинуть, не знаючи про те, що мама з цього сну вже більше не пробу-

диться. Заснула вона вже раз назавжди, закінчивши життя своє сном вічного спочинку. Було Фірії на той час 58 років. Залишила вона цей заклопотаний світ та всі свої турботи, відійшла у вічність до своїх мами і тата та у Царство Боже до Пречистої Діви Марії.

Приготовано її тіло в останню дорогу на смертельному ложі. Та й тепер була вона подивом для всіх тих, хто приходив сюди, щоб віддати їй останню честь. Бо хоча й лежала була вже в труні, та лице її було рум'яне, наче б лишень спала, а не бліде, як це буває в мерця. У Фірії воно виявляло життя. Відразу хочу запевнити читача, що в тодішні часи у наших селах похоронних заведень не було. Тілом займалися найближчі — вмивали та убирали і т. д. А про підмалювання лица — такого тоді ще ніхто не знав. Тіло померлого клалося в його хаті з хрестом при голові та двома свічками. Хочу сказати, що виглядала Фірія так, наче спить, наче жива.

Була збадана місцевим лікарем Михайлом Гижею, який затвердив її посмертну посвідку, як особи померлої. Похоронено в суботу перед Провідною Неділею на цвинтарі в рідному селі Висова.

З приводу Фірії та її розмовного контакту із Пречистою Дівою ми можемо лише дебатовати. Твердила вона, що мала мовний контакт через сон. Справляло це на нас якесь дивне враження, бо сон ми уважаємо актом нашої підсвідомості, над якою ми нормально контролі не маємо. Мені самому було це якось незрозуміло у початках збирання матеріялу для цієї книжки. Бож, як інформує нас Фірія, була це взаємна виміна думок, де скривуються запити і відповіді. І запитував я сам себе, як можна одержати таке через сон, бо знаємо ми, що сон є одностороннім, та існує він лише у нашій підсвідомості. Контролі над ним ми не маємо, щоби ставити тут якогось роду запити. І Фірії вже на світі немає, і не стало вже тепер кого випитати, як, властиво, цей комунікативний сон відбувався.

Ми знаємо, що сні базуються на рівні людського характеру. Сні також діляться між дітьми і дорослими. Є вони і між лунатиками — ті переважно кудись летять, утікають, падають у якусь пропасть і т. д. У декого вони є більш директивними, в інших — заплутані. Деколи сон є пересторогою у небезпеці. До снів перестерігаючих, приміром, належить відоме кожному оповідання з катехизму про сні, які пояснював запроданий Йосиф у в'язниці двом товаришам, а опісля і самому фараонові, а саме: про сім років врожаю, а відтак сім років великого голоду. Такі

сни є високовартісними та потребують певного пояснення.

Та до снів просто директивних варта б згадати такий приклад: славний музик і композитор Тартіні бачив і чув у своєму сні диявола, який награв йому дуже гарну мелодію. Та композитор не зміг собі всього запам'ятати. Тоді диявол прийшов до нього у другу ніч та знов заграв ту саму мелодію. Зараз цей твір, що носить назву "Диявольська соната", вважається одним із найкращих творів композитора.

Є ще категорія снів, яка у декого, до певної міри, баянсує мозок, доповнює бажання. Інколи певна людина чогось прагне, а в дійсности не може цього досягти. І тим переладовує вона свій мозок. Такий стан переладовування мозку людини може довести її до катастрофи, як то кажуть, "пукнення жилки в мозку".

Коли ми спимо, думки наші засипляють з нами. І тепер сторожем нам є наша підсвідомість. Вона провокує і провадить наші сні і чуває над нами.

Деколи, скажімо, коли людина сильно чогось прагне, щось хоче одержати, чогось досягнути в реальности, а є це для неї справою важкою, на порятунок приходить наша підсвідомість, викликаючи у нас сон на цю тему. І тепер все, що в реальности було неможливим, є у сні можливе і dokonane. І хоч було це лише у сні, та все ж таки залишило крихітку надії на краще завтра та трохи зняло напруження нашого мозку.

Є іще одна категорія снів, яка, за твердженням лікарів, рятує людину від наглої смерти. Трапляється це переважно у людей з низьким тисненням крові, а процедура така: коли людина засипає, то, натурально, ціла її структура і биття серця дуже сповільнюється. Заповільне биття серця спричинює брак тлену до мозку, і це може привести до смерти.

На рятунок такої небезпечної ситуації стає наша підсвідомість, яка є тілесним сторожем нашої структури. Підсвідомість витворює тоді у нашому мозку сон якоїсь страшної картини. При чому покликає нас протистояти, що знову збуджує нервову централью в мозку, звідки пробуджується і ціла нервова система. Тепер серце прискорює своє биття, часами до такої міри, що людина зривається на рівні ноги.

Якщо ми вже зачепили тему нашого мозку, то варта б заглянути на його засади. Працює він на хвилях оборотів за секунду. Звичайно людина, яка не спить, має 12 оборотів на секунду. Та фаза зветься бета; від 12 до 7 — альфа, від 7 до 4

— тета, а від 4 вниз — дельта. Коли ми спимо, знаходимося в категоріях альфа, тета і дельта. У дельті ми є під впливом наркози.

Темі снів я хочу присвятити особливу увагу. Коли я почав збирати матеріял до цієї книжки, задумувався над тим, що я зможу сказати про розмовні контакти, які Фірія мала через сон із Пречистою Дівою. Я не знаю, чи був тоді хтось заінтересований глибшою аналізою форми цього сну, бо звичайно знаємо ми про сон, що він є односторонній і належить до нашої підсвідомости, де ми над ним контролі не маємо, бо свідомість наша під час сну є негативна. А Фірія мала через сон контакти і була спроможною давати запити і просьби, як і відбирати інформації та розкази. Переказувала вона також і просьби інших людей. І зрозуміло, що на щось подібне вона мусіла бути в повному стані своєї свідомости, а не підсвідомости. Цей невияснений пункт мучив тепер і мене.

Фірія відійшла із цього світу навесні 1939 року, коротко перед Другою світовою війною. Мені тоді було 14 років. Не відзначався чимось особливим, як кажуть, плинув з масою, і ніколи мені не снилося, що прийде час, коли я задумаю написати історію об'явлення Пречистої Диви Марії.

З'явилася в мене думка зібрати матеріяли про деякі події під час Другої світової війни, про трагедію розпорошення нашого народу по цілому світі, про історію мого села Висови. Збираючи дані про передвоєнні роки, рішив я зупинитися на одинокій події об'явлення Матері Божої.

* * *

І мені довелося покидати своє рідне село та шукати приютку на чужині. При чому опинився я на американському континенті, де згадую та шкодую за своїм рідним селом, прекрасними теренами та нашими любимими горами Карпатами.

Був я перед війною ще підлітком і поважних зацікавлень не мав. Та й оточення до людей мого віку відносилось відповідно — смаркач. Знав я Фірію з вигляду та ніколи не був зацікавлений, щоб підійти до неї та ще й про щось випитувати. Тепер залишився я із загадкою контакту поміж Фіриєю та Пречистою Дівою. Та коли монтую зібраний матеріял, у деяких не зовсім зрозумілих мені моментах приходить невидима поміч.

Ось такий приклад. Загнала мене хвороба у шпиталь. Запав

я на долішню частину спинного хряща. Хвороба досить поважна, бо паралізує вона мої ноги. Лежу я вже другий тиждень, а рятунку немає. Вже і друга неділенька надійшла, а я прив'язаний до ліжка — шпитальний невільник. Ранком вбрався, з'їв сніданок. За звичаєм, я у неділю Служби Божої не пропускаю. І насувається мені думка, чи дозволить ця хвороба ще коли до церкви піти. Та раптом на душі якось легко стало, болі трохи відпустило, й ліжко шпитальне стало трохи вигіднішим. І тягне мене на сон — наче хто гіпнотизує.

Лежу я в кімнаті на двох. Сусід, наче накручена катеринка, любить багато говорити. Він говорить, а я відчуваю, що засипаю глибоким сном. Сниться мені моя хвороба.

Дивним є цей сон, бо перехожу я із підсвідомості у майже цілковиту свідомість, потім знову в підсвідомість, та якось без цілковитого пробудження, наче хтось тримає мене під гіпнозою. Переходжу знову у стан свідомості, звідки можу ставити потрібні мені запити, думаючи про те, що в кімнаті нас двоє. Повторювалося це кілька разів. Тільки, думаю, не дай Бог, щоб мій випадковий приятель збудив мене, бо я, напевно, марю у сні. Сон ще не скінчився. А є він для мене дуже важливим.

Сниться, ніби поклали мене на стіл, який мав форму широкого радіатора (у перекладі означав він мій спинний хрящ, який також складається із секцій, як і цей радіатор). Маю я розмову із лікарями, дискутуємо, що і як далі робити.

Пробудившись, я почав роздумувати над цим сном. Бо такого в своєму житті ще не переходив, щоб переключатися із підсвідомості у майже цілковиту свідомість. Нормально воно є так, що коли нам щось сниться, ми у стані підсвідомості, а коли наближаємося до свідомості, сон автоматично переривається. Тепер цей дивний сон, а також і його форма заставляє мене думати: чи не такою була форма комунікації між Пречистою Дівою і Фірією? Є воно цілком правдоподібним, оскільки хтось, а в цьому випадку сама Пречиста Діва, міг контролювати цей сон — значить підсвідомість — і давати Фірії поради і накази. Як також привести Фірію у стан частинної свідомості, звідки тепер Пречиста Діва мала нагоду вжити телепатії, якою, як знаємо, користуються лише у світі духовім. Найкращим доказом цього був Богочоловік Син Божий Ісус Христос: він без клопоту читав думки апостолів, книжників чи звичайних людей. Не задаючи питань, давав відповіді.

У такому випадку Фірія мала слухну рацію, коли казала, що мала розмовний контакт із Дівою Марією через сон. Та й я також, працюючи над цією книжкою, у деяких випадках очевидно мав від Неї самої невидимі вказівки. Така форма сну приснилася мені раз і напевно востаннє в моєму житті. А був він мені на те, щоб краще поінформувати мої заклопотані думки щодо справи, яка непокоїла мене.

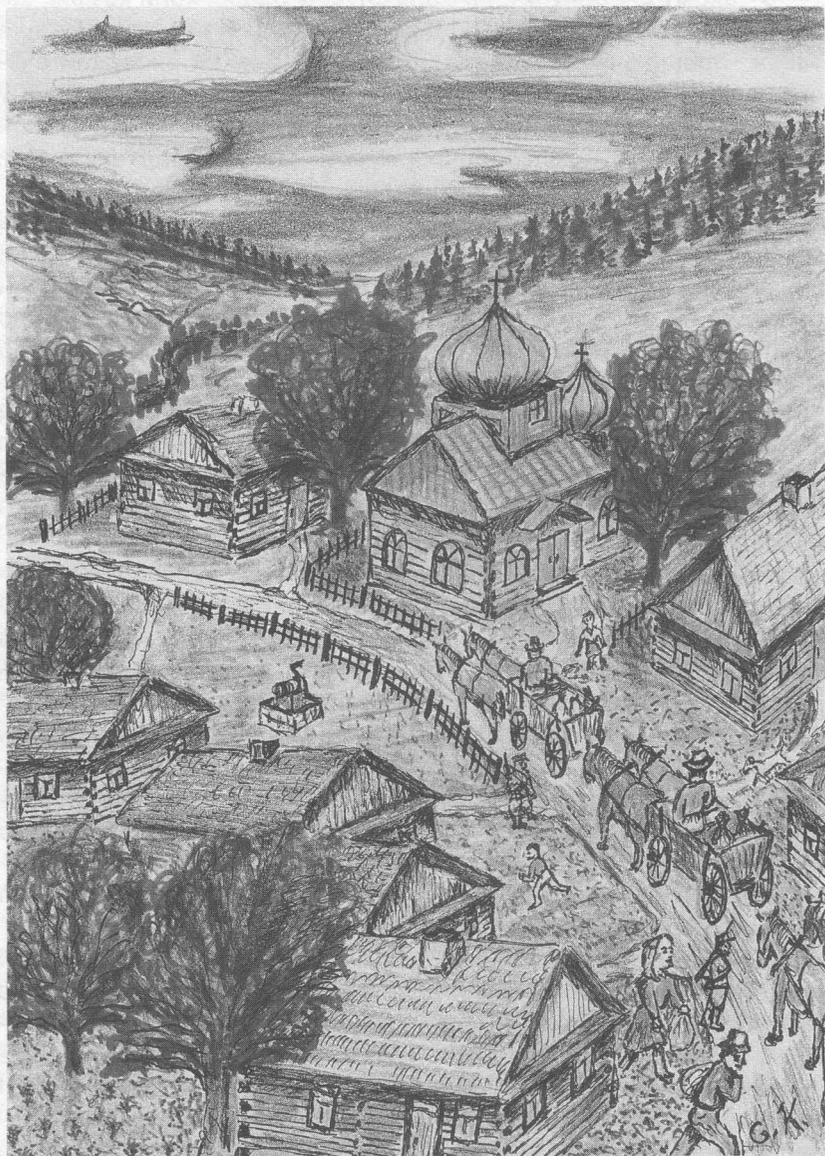
Як бачимо, сон Фірії мав спеціальну форму і Пречиста Діва мала над ним цілковиту контролю. Напевно Фірію ніхто і не розпитував про форму цього сну, а якщо і розпитував, навряд чи була вона в змозі пояснити це як слід. Не була вона вченою особою. Щонайвище могла мати сім клас народної школи. і про такі слова, як "підсвідомість" чи "телепатія" вона і не чула, а не те, щоби знала як їх вживати. Через те про властиві форми розмовного контакту ми можемо лиш здогадуватися, бо від неї ми звичайно пояснення не отримали б. Знаємо лише, що через сон, і мусимо з цим погодитися. Хіба би знайшовся якийсь філософ і схотів цю справу більш вияснювати.

Постає питання, чому Пречиста Діва вибрала собі за посередницю Фірію Дем'янчик поміж мільйонами інших людей? Та це хіба вже нікому не вгадати. Правдою було те, що була Фірія фанатично побожною жінкою, строго дотримувалася постів і крім того, завдавала собі ще й додаткових постів.

Ми повинні бути стократно вдячні Матері Божій за те, що вибрала вона наш народ за спеціальний і любий, передбачаючи його трагедії. Прийшла вона до нас, щоб обняти та потішити нас у тяжких хвилинах нашого горя. За це ми віддаємо Пречистій Діві честь і поклін великої любови і пошани. Ми благаємо Тебе, о Мати Божа, ніколи не опусти наш український нарід. Будь завжди з нами, о Пречиста Діво!

Ще раз вертаємося до Фірії; була вона дуже скромною і побожною жінкою. Ніколи нікому кривди не заподіяла. За час свого життя придбала собі багато знайомих та близьких приятелів, а особливо довіреною приятелькою була у неї товаришка на ім'я Анна Дем'янчик, яка походила із присілку Висівської Гути. І тоді, коли вже Фірія знала, що скоро піде з цього світу, передала вона свою власть опікунки над каплицею власне тій Анні.

Та не довго тішилася нова опікунка цією владою, бо в той самий рік, що померла Фірія, у вересні 1939 року почалась Друга світова війна.

Насильне виселення лемків з рідної землі. 1947 рік.

Трагедія зростала в Західній Європі, у Німеччині. Адольф Гітлер зміг переконати німецький народ, що він є в спроможності завоювати цілий світ. Під гаслом "Сьогодні Німеччина — завтра цілий світ!" він хотів вивищити себе понад всіма дотеперішніми вождями світу. Започаткував він це своїми диявольськими планами, ще в історії нечуваними, а саме масовим винищенням народів. В його плянах було винародовити з часом всю Європу і створити т. зв. "Німецький життєвий простір". Всі народи, які не були на листі винародовлення, мали стати німецькими рабами. Із самих же німців він плянував створити понадрасу, до чого він же почав робити заходи, забираючи із підкорених держав немовлят із синіми очима та світлим волоссям. Ними він плянував поповнювати німецький зверхній народ.

Такими нечуваними в світі плянами він хотів завстидати самого сатану в пеклі, і почав розтягати крила свого чорного орла, поставивши його на гербі зламаного хреста.

Тепер той чорний дикий орел розігнався, розгулявся на цілу вже Європу. Косить він держави, спершу малі, а відтак вже великі загібає. Та все йому мало, бо вже на імперії він пляни свої формує. Тиранію свою насаджує, грабує, плюндрує, все забирає, залишаючи людям голод та нужду. Здається, що стриму тому вже нема. Лишилося нам тепер лиш згадувати слова пророчі, що чекає нас нещастя. Пречиста Діва вже не зможе нас врятувати. Протести в думках наших в цьому заломилися, бо прийшло нещастя 1 вересня 1939 року: пішов тиран на Польщу і цілу нашу Західню Україну.

Напав він з полудня, з Словаччини, яку підкорив скорше. Навалився він через наші гори. Будем пам'ятати! О 12-й год. вполудне почувся голос громів над Карпатами, бо і вони вже відчули наступ непрошених катів. Закралася в село німецька голота, а тижнів за два вже і ціла Польща була покорена. Люди почали розсівати вістку, що відтепер німакові прийдеться кланятися, бо терор він новий закладає, де тільки ступає його нога, там усі чортенята та ціле пекло наче пробуджуються. Де тільки ступить — там кров невинна ріками пливе. Замість волі, свободи і пошани людині, приніс він нужду, голод, страждання, торттури та смерть.

Грізно почав він панувати — немов диких орд турків і татарів наслідував. По законах диявола правив. Людство бідне німецьке

грабував, господарство — худобу, збіжжя, харч та інше, потрібне до життя, відбирав. А ти, бідний господарю, і не питаєш, як будеш до наступного Божого року доживати, або чим ріллю засівати-меш. Грабує він усе без рахунку і без милосердя, неначе той ненаситний дракон, якому не встигаєш пащі напихати.

Першим його розпорядженням було, щоб ніхто не смів по визначеній годині себе на світ показати, бо нещастя, як кого зловили — замикали, били, голодом морили, виснажували фізичною роботою: по кілька днів примушували різати дрова на паливо — боялися, пси, щоби в зимі не позамерзати. А потім, кляті німаки, ще страшніше придумали: наче ті голодні вовки, що на кошару нападають і вівці забирають, почали родини наші розбивати і у неволю на примусові роботи у Німеччину заганяти, щоб спасати свій німецький райх, — діри свої нами затикають.

Нам також нещастя те попалося, бо багато сіл вже впали жертвами. Рідшають села та сумніє наша Лемківщина. Не стало в хаті сина і доньки — маліє родина! — насильно залишили вони тата, маму, сестру, брата, хату, в якій народилися, село своє рідне та святу церковцю, в якій молилися. Прощаються зі сльозами, бо Бог знає, коли повернуться. А може вже й ніколи.

І, наче хмарою, смутком село обняло. Замість пісні веселої, яка колись селом гучно гомоніла, смуток та сльози заповнили хати. За рідними діточками мати затужила, вмивається сльозами. Зостався сумний батько. Ще подекуди залишилися дрібні дітинята — тих мати пригортає до себе. Ой, що ж буде даліше з нами?! Доленько наша, доленько проклятая!

Завмирає село — вже і псячого гавкання не чути. І пси впали жертвою німецького ката за відданість нам: гавкали на ката, не дозволяючи йому вільного доступу, бо ж це *наша* хата.

Та хай Господь боронить, щоб дізналися за жорна — за це кара чекає велика. Голодом, безумні, хочать нас морити. Жорна, як у кого знайдуть, конфіскують, забирають, а то і розбивають. Та не досить того, що ворог плюндрує, ще й серед своїх знаходяться розумом каліки, бо кортить донести на свого брата.

Та тут і жиди нам пророкували. Казали: "Це ще нічого, це лише початки. На нас трагедія почнеться та на вас вона закінчиться". І пізнали ми пізніше, яку правду вони говорили. Почалась тут спершу масакра над жидами. Цей каторжник, Адольф Гітлер, видав проклямацію, щоб жидівський народ до ноги стинати. Таке то в історії ще нечуване. Вилловлювали їх по хатах, на вулицях, облави робили, ставили при масових могилах і роз-

стрілювали, поки могила не наповнилася. У могилах тих тіла клали сотками. А скільки таких могил кати засипали! За провину їхню навіть не питали — вона була та, що жидом родився. Були жиди, яких від іншої народности відрізнити було трудно, та і на тих спосіб вони знали. Поперше, мали німаки до цього спеціально тренованих псів, які якимсь способом могли жида віднюхати. А чоловіків, знова, зраджувало їхнє обрізання.

Та масова масакра над жидами все більше поширювалася — тепер через спеціально сконструйовані концентраційні табори, а також т. зв. кацети. Тут їх винищували масово. Заганяли туди групами, казали, що ведуть купатися і мусять вони лахи свої покидати. Та по замкненню дверей кімната ця наповнювалася газом, а по кількох хвилинах — смертю. Звідси їх тіла везли до крематорію, який палав 24 години на добу.

Виглядало так, наче Гітлер хотів Богу безперервну офіру занести коштом невинних та небажаних йому людей, як жидів, циганів (які також були на листі цілковитої заглади у плянах Гітлера). А скільки то й іншої національності туди потрапило, скільки нашого брата занапали!

І приятель мій з мого села став жертвою у каторжнім Бухенвальді. Не треба було великої провини, щоб туди потрапити. Виправдання якісь тут місця не мали, просьби не допомагали.

Та ще, крім кацетів, ворог сформував карні табори, до яких за малу провину заганяли виключно самих чужинців на 6 тижнів тяжкої фізичної праці: цілими днями возили тут тачками т. зв. шлюзу (це в одливярні камінь, відділений від заліза). Звідси, якщо людина мала залізне здоров'я, ще була можливість повернутися. Годували тут дуже слабо, гарувати заставляли надзвичайно тяжко, а якщо припинялося роботу, навіть на хвилину, страшно били. А в часі нічного відпочинку творили щогодинний алярм: всі були змушені вийти з кімнати на коридор, де їх обливали зимною водою і знову повертали спати. Так повторювали щогодини через цілу ніч. З цього людина була змучена і невиспана. Та ще й голодна і збита!

Такий карний табір був близько місцевості, де я перебував у часі війни, у місті Брауншвайгу. Звідси коло 20 км, у місцевості, званій Гален-Дорф, по війні відбувалися надгробні відправи, процесії несення та покладання вінків на масові могили поляглих наших братів.

Щоб впасти жертвою тортур у такому карному таборі, не

треба було великої провини — вистачало на кілька хвилин спізнитися до праці.

Я собі пригадую, що у фабриці, де я працював, був один словак. Якось він зденервувався і перетяв майзлем на ковадлі одного пфеника (гроша). За це йому дісталось 6 тижнів карного табору. Він був середньої будови та виглядав сильним, наче боксер. Коли ж повернувся, був сухий, наче щепка, та ще й мусів чогось триматися, коли йшов, щоб не впасти.

Та хоч які страшні були ці тортури, все ж таки декому вдавалося пережити і повернутися живими. З кацетом було інакше — тут був квиток в одну лиш сторону. Тут без різниці — мужчини, жінки та і малі діти. Дітей від родичів відділяли, на деяких робили лікарські експерименти, а відтак все одно — в газові комори їх кидали. І з кацету вдалося вирватися тільки тим, яких захопила німецька капітуляція.

Як тільки покоряв німець яку державу, зразу ж забирав людей на примусові роботи, а найперше — молодь. Та коли було так, що забрали з хати одного, а за місяць чи два приходила картка на другого, то другий не потрапляв у те саме місце, де вже працювали його брат чи сестра. Тому то і порозкидано дітей одної родини по цілій Німеччині. Відвідувати одне одного не дозволялося.

Переважно їх запихали до господаврів (баворів). Для деяких було добре, інші нарікали. А з багатьма хіба Бог знає, що сталося — без вісти пропали.

Та й мені припало в добі тій нещасній також проживати. І хочеться про себе та своє рідне село дещо записати.

* * *

Було мені літ п'ятнадцять, коли в село кат вступив. Думали ми, що він може Бога в серці має, а він, вражий, на що гляне, — тягне, забирає. І не лише товар, хліб, худобу, тепер вже дорослу молодь від родичів забирає та свій райх нею поповнює. Та й мене спіткало те саме нещастя.

У 1940 році на примусові роботи до Німеччини забрали мого батька. Прийшлося мені тепер господарем бути. Батько мій з Німеччини дав про себе чути. Загнали його до міста Брауншвайгу. Та того мало — солтис наказує моїй старшій сестрі Анні їхати до Німеччини на роботи. І лишилися ми з мамою господарювати. Не було нікого, щоб допомогти нам — тільки братчик малий — він 7 рочків має та й до господарки ще не надається, і сестра Марія

— їй 13 літ минає. То вона нам потрошки допомагає.

В 1941 році з Німеччини на відвідини до нас приїхав батько — хотів собі з нами побути. А дідько знову солтиса надсилає — доручити новий наказ, який вже тепер по мене сягає. Батько мій тепер за мене заступається та солтиса на всі боки лає:

— "Та хіба у тебе вже серця немає?! Забереш мого сина і хто ж буде тут господарити? Чи хочеш ти господарку мою запропастити?"

Солтис починає плечима здвигати і доказувати, що він тут не в силі щось зробити. Батько роздумує, як далі бути, бо ж не зможем ми вже в єдності жити. Пропонує він солтисові справу відложити, каже, що в такий спосіб порозриваними неможливо жити.

— "Я тут присягаю, що хоч у Німеччину всі підемо, хоч у чужому краю, та фамілії своєї розривати я не дозволю" — заявив батько.

А мотто у мого батька було таке: "Поки тлустий зісохне, то сухий подохне". І повертається він знов у Німеччину виробляти запит на кожного. До двох тижнів повернувся, щоби нас усіх туди забрати. І прийшла для нас переказана Пречистою Дівою хвилина: "Ви тут не будете, вас звідси викинуть". Та і тепер у ці слова не вірю: маю надію, що як війна скінчиться, додому повернемо.

А покищо через сльози з Висовою прощаюся, з селом моїм рідним, горами, лісами і потоками. І хоч сльози мої лице умивають, в серці щось шепоче: "Не плач, Висово, і ви, гори-Карпати, бо я незадовго до вас повернуся". Такі були мої мрії. Та кому ж вгадати, що не вернусь вже ніколи до рідної хати? Відїхали ми із заплаканими очима, Богу помолилися та на Пречисту Діву надію зложили.

Хоч не було тут раю і не разом ми живемо, та все ж вдволені, що в одному місті. Час від часу можемо стрінутися та знати, що всі живі. Тепер, хоч ми тепер далеко від рідного краю, і слова святії часто приходять на гадку, чомусь не можемо їх сприйняти.

Вдалося нам ще два рази на відпочинок поїхати — відвідати рідне село, свою хату і гори Карпати, щоб зажити гірського чистого повітря та чистої гірської води, як також і води мінеральної напитися, бо тепер ми є в змозі оцінити красу і вартість наших гір в порівнянні до інших.

Такі відвідини нормально повинні були принести мені радість

та моральне вдоволення, чого я й сподівався. А тим часом — і вірити не хочеться, що таке сталося: село ще сумніше, ніж тоді, коли я залишив. Просто вмирає.

Молоді в ньому вже майже немає, а солтис свої заряди ще дальше сповняє — висилає на примусові роботи. Що таке веселість, люди забули.

Нужда і смуток по селі гуляють, в хати заглядають. Нема молоді — нема життя. Нема цвіту молодого — забрано його катові служити. Все більше криза і смуток даються відчуті. І зарисований у кожного біль на лиці. Стану в призадумі і з тяжким серцем пригадую свої молоді літа: як було мені гарно і весело тут колись, хотілося жити та при тому ще з надією, що господарем стану, як мої діди і прадіди. Бож право на це маю — тут я родився. Жаль і біль моє серце прошивають, очі сльозозю заливає, а я сльози витираю і до себе стиха промовляю: "Не здавайся, сину! Прийде краще завтра! Як війна скінчиться, ти додому чим скорше вертайся". Як про це роздумував, то засумував, бо не лише моє село постраждало. Де лиш лапа вражої німоти засягла, там трагедія.

Ті, які були у Німеччині на примусових роботах, співчували тяжкій кризі у рідному краю. Війна продовжувала даватися знаки також і всім тим, які попали у Німеччину, а зокрема тим, які жили в містах. Поперше, харч був на картки та дуже скромний. Праця на фабриці — по 10 годин, а в суботу — пів дня. Та й у Святу Неділю всі чужинці мусіли йти до праці — чистити груз порозбиваних будинків, за що платні не було. Це наче із примусового патріотизму для них.

Від кінця 1943 до 1945 року повітряні напади Америки та Англії на Німеччину щораз зростали. Кожного дня та ночі на міста сипалися бомби. Щоночі, вже приблизно від години 11-ої ввечері до 3-ої по півночі, треба було проводити в схоронищі, т. з. бункрі, а відтак знову спати до 6-ої години ранку. Такий стан вичерпував як фізично, так і морально до того рівня, що деколи не хотілося дальше жити. Людина була голодна, перемучена і не виспана. І з цього стала байдужа — охота до дальшого життя відпала, бо здавалося, що день роком протягався.

І так ждали... рік за роком,
підчисляли,
кінця війни ожидали,
коли ж то врешті прийде
та весела година,

що додому знов повернем,
як одна родина.

А тим часом нове горе та страшна новина. Війна далі поширює свої чорні крила і Гітлер, посмакувавши по Європі малої рибки, не наситився нею. Зросла в нього думка тепер великої риби засягнути, і 22 червня 1941 року вдаряє він на Росію через Україну.

Хоча й підписав він з Росією пакт про ненапад, проте несподівано атакує. Загнався він таким погоном, що здавалось і в Росії стриму йому не буде.

А між часом, зразу по заборі Польщі, пішла агітація поміж нашими людьми, що, мовляв, на Сході, в Росії, рай "відкрився". Всього є доволі. Землі дають, скільки хочеш та ще й даром. Та прихвалювали ті агітатори — "Там хорошо заживешь!" Так змальовували вони цей російський рай, що здавалося, мед і молоко вулицями пливають. Вплинули вони лишень на малу частину не-свідомих людей, пересякнених ще з-перед війни впливом Качковського, які були анальфабетами в політиці. Тепер вони, наче зачаровані обіцянками, настрімголов писались на охочих репатріантів до "російського раю".

Деякі кидали свої багаті господарства, машинерію та все інше і спішилися чим скорше до "раю" дістатися.

Та й поїхали вони,
нешчасні, за медом шукати,
а тепер нічого в них немає —
ні своєї хати, ні поля,
щоб господарювати.

Ні хліба, ні молока. А за медом — хоч би й не питати. А розміщували їх, переважно, на Східній Україні.

За все обіцяне було тепер не упоминатися.

Коли німець потиснув своєю силою на Росію через Україну в 1941 році, наші добровольці почали утікати. І тепер, як хтось хотів їх про "рай" розпитати, то вони, поперше, розглядалися на всі боки — хай Господь хоронить, щоб хтось підслухав. Тишком почали шептати, що їм пощастило із життям вирватися, бо там нужда та страхіття повсюди панує. Та щастя, що таких добровольців багато не було. Багато сіл не випродукували ні одного добровольця, як, приміром, моє село Висова. Бліхнарка — те саме, а у Ганьчовій знайшлась лише одна родина. Зате заможне село Усьте-Руске чисто подуріло: почали самі себе на "рай" намовляти. У деяких були чудові господарки, забудови госпо-

дарчі та мешкальні віллі. Була тут і моя родина, і я на власні очі бачив, як зерном та сиром курей годували. А тепер все залишили і майже одна восьма села добровільно виїхала. А відтак почали по одному з "раю" вириватися. Та вже не багачі, а добре, що життя врятували. А багатьох там і занастали.

Я особисто мав нагоду говорити із тими утікачами, приїхавши з Німеччини на вакації. Стрїнув в Устю-Рускім жінку, яка якраз і була втікачкою з "раю". Зї страхом вона шептала про несамовиті речі, які вони там переходили. Виявила вона також і таку каригідність: каже, приїхали з ними і такі, що кидали камінням у придорожні хрести — хотїли показати, які вони вірні комуністи. Забагато наслухалися пропаганди Качковського, а він учив, що в Росії всі комуністи, а комуністи Бога не визнають.

Та, на жаль, ті добровільні репатріанти тут грубо помилилися, бо не потрапили вони в "центр комуністичного ядра", а кинули їх на Східню Україну. Та тут, видно, люди Бога в серці шанували, бо таких "вірних" комуністів тайком вилловлювали та штани скоїли, а деякі під дурного хатою голови зложили.

* * *

А війна далі триває
і німець в глибину Росії
дальше напірає.
Забирає міста, села, нищить,
палить, плюндрує, людей мордує.
І надія пропадає, бо німакові
вже і стриму немає.

Дійшли німаки до міста славного Сталінграду (колись Волгограду) і натрапили на перший горїх, який трудно їм розкусити. Росіяни це місто сильно обложили. Та німці його колом обкружили. Росіяни знова німецький перстень своїм окружили. Щоби історію скоротити, таких обложних перстенів зросло чотири. Понесли німці тут великі втрати і звідси почали заламуватися. Дальшим тиском їм за шийку був далекий довіз воєнного матеріялу. Німаки із повітряної фльоти вже зовсім вичерпались, і залишився лишень довіз поїздами. З цього скористалася партизанка, висаджуючи в повітря колійові рейки.

Тут німці беруться на спосіб, щоб не понести великої втрати матеріялу воєнного: причіпають перші три вагони із піском. Та партизанів це не стримало. Тепер німець віднайшов спосіб далеко

брутальніший: заладує він перші три вагони із російськими в'язнями. Очевидно, по заладованню в'язнів вагони ці заплomboвано. Та партизанка і на це зовсім не зважала і підригну роботу далі продовжувала. Таким чином втратили життя два сини мого стрійка.

Та приходять на німаків іще один ворог, на якого вони не розраховували, — сибірська зима, яка стала їм сильно дошкулювати. Машинерія замерзає і стає нечинна. Також і військо від морозу падає, як мухи — більшим числом, як від російських кулеметів.

Тепер німецький фронт і його мета чисто заломилися, і німаки показують п'яти. Вже їм війни не виграти.

Та Гітлер все ще живе у світі фантазії великої перемоги над Європою, як також і мріями запанувати над цілим світом. Цей його фанатизм перебрав верх над розумом. Розмастив він себе вже тоненько по цілій Європі та ще й до Африки добирається — до Єгипту закортіло йому. Англію почав зачіпати, за якою обстає велика світова потуга — Америка. Та ще й до цього всього великий блуд чинить, бо де б яку країну не загріб, зразу тиранію свою накладає і хоче, ясна річ, щоби населення її та потомство його в ярмі проживали. Цього жадна істота собі не бажає, а тим більше людина, яка розумом володіє. Вже тепер і свої, побачивши його фанатичну глупоту, постановили на Гітлера атентат вчинити, проте, з жалем мусіли ствердити, не вдалося. І неначе вітер ватру, вогонь більший роздуває і жертви невинні з собою забирає. Та фактом зістає те, що нарід німецький довір'я до нього вже немає.

На додаток аліанти — Англія і Америка — злучили свої сили проти Німеччини і стали сильно громити з повітря. В початках лиш базові пункти, а потім без вибору міста загально стали бомбити кожного дня і ночі. Вдень — ескадри в групах по 50, а вночі — по 100, а то і більше літаків.

Брауншвайґ, де ми переживали війну, здавалося, що місто поминуть, бо, як я вже писав, в початках бомбардували лише базові пункти. Числили ми і на те, що в давніші часи це місто було королівською столицею Нижньої Саксонії. В тих славних часах король Нижньої Саксонії взяв собі за жінку доньку королівської родини із Англії. Одним словом, утворилася родина. Та надаремні були наші сподівання. Під кінець 1944 року, восени, в нічну годину, вирішили аліанти місто Брауншвайґ з лиця землі згладити. Напали вони на нього несподівано.

Від будинку, де ми мешкали, до сховища (бункеру) було приблизно 60-80 метрів. Та заки ми туди "долетіли", вже три експльо́зійні бомби впали десь поблизу.

Я це згадую, щоб накреслити тодішні переживання воєнні. Сипалися бомби різного калібру, як звичайні запальні і фосфорові, так і великі експльо́зійні. Перелітали одна ескадра за другою, скидаючи ті бомби. І здавалося, що тривало це приблизно годину часу. На бункеру, в якому ми знаходили захорону, також впала одна велика експльо́зійна бомба. І враження було таке, ніби наше сховище подалося низ на кілька стіп. Так сильно ним затрясло, що увесь плястер облетів зі стін.

І неописану трагедію вони тут накоїли. Почавши від першої години по півночі до шостої ранку я перебув у сховищі. Та тепер кружляв розпорядок, щоб цей бункер опустити з приводу того, що, поперше, всі будинки навкруги горять, і дим закрадається всередину, а фільтри не всилі його перечищати, та друге, що горяч все більше зростає, і в ньому скоро можна буде задуситися. Вирішив я з бункеру вийти. Вийшов на вулицю, а тут з цієї горячки страшна буря постала та вогненні іскри. Накрив я голову, щоб волосся не спалило, та подався в сторону, де ми мешкали. Попереду мене іде мала група людей. Прийшов до роздоріжжя великого, наче малий ринок. В цьому місці стояв будинок поштового відділу, який тепер вже догоряє і його висока фронтостаїна повалилася просто на цю групу людей. Там вчинився зойк. Мене лишень цегла трохи по ногах потовкла. І далі я вже не пішов. Став, роздивився, що нема мені куди втікати: в сторону, в яку я задумав іти — це був малий парк та перед ним були два будинки (один із них висунений так близько до дороги, що в цьому місці навіть і хідника немає) — і вони палають тепер на повну пару. І полумінь із них переходить понад дорогою, де мені треба перейти. Та всюди, де лиш погляну, вогні палають. Тут я задумав знову піти назад до бункеру.

Доперва о годині восьмій я знову вийшов. Прийшов на вулицю Венден-Штрассе, де було наше помешкання. І тут цілий ряд попалених будинків. І наш між ними в грузі лежить. Я подався далше до парку, шукаючи за батьком, який вийшов із бункеру зразу по бомбардуванню. Перейшов я його може із п'ять разів довкола та не зміг знайти батька. Та раптом в одному місці при невеличкій купці скинутих речей я пізнав свій ровер, а батько мій тут лежав, схилений до землі. Вдалось йому вирвати із вогню дві

перини, два ровери і машину до шиття. Я знова пішов до бункеру шукати за мамою та молодшим братом Александром. Знайшлися тепер усі.

Вже час пори полудневої. А в місті темно, неначе сонечко іще не зійшло. Можна лиш бачити в небесах через хмари диму темнопомаранчеву плямку, яка позначала сонце.

Відтак вже пізно по полудні збирали бездомних людей та розвозили їх по ближчих селах. Нам прийшлося замешкати 18 км від міста Брауншвайгу, в місцевості Зофіенталь. Там ми були до кінця війни.

І так бомбардування німецької держави тривало кілька літ. Та в кінці, як кажуть, заломлює верблюдови хребет. Було в початках, в дні тріумфу і слави, де то німаки в Святу Неділю до костелів ходили молитися! Яких лише кілька старих бабусь можна було почислити. А решта молоді і дорослих партаїв із великого захоплення по містах дифіляди великі справляли.

Та це було лиш до часу, бо в кінці, коли міста грузою розбитих будинків накрилися, німаки голови зі встиду похилили і не вихваляють вже вони свого фюрера Адольфа Гітлера, як якогось зісланого їм месію.

Схиляє він тепер голову на всіх фронтах. Та й Америка тепер Росії поміч посилає, щоби знищити ката, який на світ чигає. І дає Америка своїх сил немало: висаджує свою інвазію на Францію — визволяє її, другу інвазію — на Німеччину, щоби її зовсім поконати. Проганяють вже німака, мов собаку з несвоєї хати. Американці — з заходу, рускі зі сходу. Відбирають держави покорені.

І зчинилася та трагедія, що сходяться тут два незрівнянні брати. Америка несе народам вільність і свободу, а російський кат народу — цей грузин Йосиф Сталін — про свободу людині чи вільність народу і не згадує. І мови у нього про це немає. Загребти все під себе та наложити ярмо пляни вже мотає. Ох, мій Боже, що діється! Новий кат настає! І кат ката поганяє!

Сумний світ настає. Доганяють німоту з усіх сторін, щоб в Берліні зброю положили та встидом накрили. А фюрер, який колись збирався вождем світу стати, змушений тепер в стиді помирати і намовляє він свою Єву Браун разом помирати — пігулки трутизни "Сайонат" зажити. А відтак приказав їх обох обляти бензиною та спалити до невпізнання, а виконавцеві цього ганебного атентату — кулею життя своє закінчити. Спішився він

із цього світу чим скорше вибратись, бо у пеклі вже чекали, щоб гостину йому справляти.

Так закінчився гітлерівський Райх та його проклято-ганебні пляни.

* * *

Тепер настає ще одна повоєнна комедія. Американські війська дійшли до столиці Німеччини Берліна скорше від росіян і, таким чином, за якоюсь дурною умовою, стали тут чекати. І дали дорогу російським військам Берлін завоювати.

Вже по війні визволителі з'їхались у Берлін і стали плянувати, як їм Німеччину на шматки порвати. Такого дива, що тут сталось, світ ще не бачив. А все зложилось на руку Росії.

Можна собі уявити таке: можливо Сталін привіз зі собою добре процентової водки, став всіх частувати, та тут і не диво, бо грузин цей лиса трики знає. До келіхів наливають, щастя та здоров'я взаємно бажують. Випили та й деякі розуми під стіл положили. Та лиш батько Сталін сміло став казати, бо привиклий на стаканчик, як мушку лигати.

Так і зарядили: на шматки поділили, підписом ствердили, печаткою добили. І що ж тут за борщ вони вколотили! Таке і невченого на сміх би зібрало. Сталін наділив себе пайком, що найбільший — більшою половиною Німеччини. Американські війська зайняли під Берлін, та при угоді Сталін наказав забрані американцями території віддати йому.

Тепер Американці відступають Берлін у сторону Полуднево-Західньої частини, на віддаль 140-150 км. Встановлюють границю по хребті гір Гарц, лише 18 кілометрів від міста Брауншвайгу та меншу половину поділено тепер на трьох: Америці, Англії та шкварочок Франції. Але вони дальше стали попивати і самий же Берлін стали шматувати. Поділили і його також на чотири частини, та тому найбільше, хто вмів попивати.

На тому вони всі пороз'їджались та поки добре від горілки витверезлювалися, рускі бетонну Берлінську стіну від свого сектора збудували. І ніби-то кожний до свого повне право має. Росія тепер Берлін своєю територією оточила і з усіх дурачків собі поробила. Сталін тепер американцям сказав: "Берлин — это мое дело и вам туда нельзя заходить". Забльокували вони американський та англійський сектори Берліну і здавалося тепер, що західніх берлінців голодом виморять. Лишень завдяки посту-

пові модерної техніки американці могли довозити потрібні продукти повітряною лінією — літак що 4-5 хвилин. І так воно протяглося 65 тижнів. А в кінці побачив Сталін, що не заломить у верблюда хребта, та й попустив.

Ось так остаточно скінчився німецький "рай". Інакше, Бог його святий і знає, як далеко та надовго запанував би німець над світом. Одна вада його покорила — не пошанував він Бога, а з ним і вартість та свободу людині не дав, трактував все, як худобу, ярмом невірничим усіх одягав. Використовував та тортував народи. І всі терпляче ждали та в Бога молили широко, щоб вернулася іще їхня вільна батьківщина.

І вислухав Бог молитви. Сонце волі засіяло, а кат у пекельну дорогу забрався. Загнав він на тамтой світ немало невинного народу. Зачисляють усіх жертв як на війні, так і плянованих масового винищення, біля 55 млн душ. А скільки то незнаних також полягло?!

Радість настала! Поневолені народи ярмо з себе скинули. Варто Богу помолитися, поклін віддати та попросити душі невинних у царство Його прийняти.

Та не так у нас вдома. Тут настав не рай — ні свободи, ні волі. В ярмі бідний край. Безбожничий комунізм запанував. У Висовій отець парох Н. Дуда людям признався: "Казала мені небіжка Фірія, що і я тут не зостануся, що і мене звідси вивезуть. Та, однак, не здійснилося. Неправду вона мені сказала". Був це повоєнний 1945 рік.

Та заскоро він закінченням війни втішався, бо над нашим народом нова трагедія почалася: вирішив Сталін державні границі пересунути — одному відібрати, другому додати. А що непростиме — дозволив нещасним народом нашим гандлювати.

Почали Росія з Польщею договір про нашу долю писати та плянувати, як би то лемка остаточно з його улюблених гір Карпат у незнаний світ в "штири вітри" прогнати. Вже в 1946 році починають народ намовляти — на виїзд до Росії кажуть писатися. У початках здавалося, що знову пропаганду свою на торг виставляють. Та тим разом насильною репатріяцією людей страшать і кажуть при тому: "Не запишешся в Росію, на Запад пойдеш, а здесь не будеш!" І під таким ультиматумом люди почали роздумувати: в тяжких обставинах пережили війну, терор, деморалізацію, голод та холод. Що ж тут іще позістало?!

Накази стають щораз то остріші. І прийшла та страшна година

— стали слова, переказані через Фірію, страшним фактом болючої трагедії.

І настає плач болючий. Приходиться покидати все, що своє та відвічне — рідне село, хату, Божу церкву святу та могили наших дідів-прапрадітів. На поталу прийдеться їх залишати.

Ой Боже мій, Боже! Дозволь ти нам сили. Приходиться покидати рідну землю, вас гори Карпати, що лісами ви шуміли, наче пісню вимовляли, потічки срібної води що життя нам давали, господарства власні, на яких діди та прапрадіди споконвіку жили — ще предки колись тут ліси корчували і на хліб насущний земельку виправляли та мозольної праці своєї тут вкладали, щоб золотим зерном поля засівати. А тепер під загрозою насильства треба Все покинути.

І Святу церковцю, в якій спільно молилися і Бога хвалили, і не одного сина і доньку у мені хрестили. І шлюбні присяги ви в мені складали та про Божу правду ви тут научались. І у мені ви поклін Богу віддавали та в дорогу вічності душі випраляли. Ох мій Боже! Що ж діється! Невже мене ви сиротою кидаєте! Хіба я щось вам була провинила?!

І парох наш отець Н. Дуда став роздумувати, як йому тепер діяти. Обов'язком його є стадо не лишати. А тут, бачить, готується до від'їзду більша половина. То хіба вже і йому випадає з ними триматися, як одній родині. Думали, разом вивезуть та й десь і заживуть разом. Та не так сталося, як сподівалися — розкинули їх по всій Україні, почавши від Тернополя аж ген далеко по Чорнеє море! Розсіяли!

Тим разом на Україну вивезено 1.621 родину (6.735 осіб). І це лишень з самої Лемківщини.

Тепер отець Дуда ще раз нагадує слова Пречистої Діви, в переказані через Фірію: "І ти тут не будеш, і тебе звідси вивезуть". І визнає: "Правду вона сказала мені".

Глянеш тепер на село... Було воно колись гарне, веселе і велике. До Другої світової війни нараховувало 268 мешкальних номерів. Тепер, здається, завмерло, Та не зовсім воно так — то тут, то там деякі хати світелко запалять! І іскра надії ще трохи палає. Бо то тут, то там ще хтось позістався. Це, видко, ті тверді герої лемківського ядра. Вони не злякались острих та сильних пересторог і приказів. Сподівалися, що може воно якимось так промине. Та даремними були їхні надії та сподівання, бо ворог, неначе глухий та німий, апелів не знає. Каригідні пляни його

стреміли до того, щоб остаточно вирвати нас із кореня.

Тепер це вже не сон поганій. Це сповняються слова Пречистої, які люди не хотіли за правду прийняти. Та й тепер віритись не хоче. Це не християни, бож колись татарські орди такого не вчиняли. А тут ніби свої побратими — слов'яни. Та ще вважають себе християнами і незадовго тисячоліттям християнства хвалитися будуть.

Правду сказати, не вся вина тут за поляками. Сталін хотів Польщу троха ударити, а з другої сторони і погладити. Приступає він до перекроєнне границь: забирає від Польщі частину Західньої України поздовж географічно маркованої границі по ріці Буг, розриваючи при цьому Західню Україну через половину — Польщу цим ніби троха вдаряє.

Для України ж зростає ще одна сфабрикована трагедія: по усталенню такої границі вздовж ріки Буг певна частина польського населення знайшлася по стороні східньої частини цього поділу. Деякі із них були там роджені, а інші напливли за часів Польської держави — в 1918-1939 роках. Землю ту Росія хоче очистити від поляків, вживаючи брутальної тактики терору, скерованої виключно проти польського населення.

Польські утікачі із тих теренів стверджували, що були там добре zorganizовані урядом банди, озброєні, наставлені і очевидно попирані російським урядом. Тероризували вони польське населення переважно в нічних годинах. Доказом, що це були російські банди, було те, що регулярна поліція їх ніби-то ловила і арештовувала, та на другу ніч у такій самій акції можна було побачити цих самих людей. Це доказує, що арештованих на фронтіві двері випускали задніми.

Цей терор спричинив до чималого сполоху серед польського населення, яке втікало тепер стрімголов у Центральну Польщу. Таких утікачів нараховувалося приблизно 3 мільйони. Тепер, щоб трохи погладити Польщу, Сталін відриває від Німеччини Верхню Сілерію і приєднує її до Польщі: як кажуть, добре дарувати чиесь, та не своє. Тим способом Росія винагороджує Польщу. Але і тут вчинено брутальности нелюдського чину: рішено звідси викинути все німецьке населення. Як довідуємось від поляків-переселенців із-за Бугу, які першими вступили на понімецькі землі, викинення їх із рідної хати було блискавичне. Розказували, що подекуди застали худобу, прив'язану при жолобах, яка ричала з голоду. В хатах знайдено обіди при столах

нескінчені. Все те доказує, що опускання їхніх посіlostей було несподіваним. Свідки оповідали таке: було, що німець опускає свою хату та увесь свій дорібок — дві валізки — несе в руках. Стрічається на своєму подвір'ї із новим посідником із-за Буга. Той відбирає у нього одну валізку і каже: "Тобі двох валізок не треба".

Несприятлива ситуація зростає на Лемківщині — частині українських земель, до якої Польща виносить свої претенсії. Там ще залишився малий процент місцевого населення, у якого не погасає ще іскра надії, що може Бог дозволить тут залишитися. Ситуація така: хоча і перекинено на понімецькі землі 3 мільйонів людей, числа цього не було достатньо, щоб заселити всі понімецькі землі. І тепер німці, обсервуючи з вигнання свої опущені поля, які понад рік ніхто не вживає, в той час, коли вони тиснуть на вигнанні, пишуть протест-зажалення до Сталіна, щоб повернути їх на рідні землі. Москва перестерігає польський уряд знайти задовільне число поселенців на незайняті ще господарства, бо інакше Польща змушена буде віддати назад Німеччині не зайняті ще території. І, відповідно, окупаційна територія набагато зменшиться.

Польський уряд і на думці не мав віддавати дарований шматок землі. І шукають вони наскоро розв'язки цієї проблеми. Була тут одна, на нашу думку, дуже практична пропозиція: прорідити повіти у пасі підкарпатським, зглядно виасигнувати із кожного повіту по десять родин. Але коли вона розійшлася по повітах, поляки почали носами крутити. І скликають вони тепер спеціальні засідання у тій справі. У Горлицькому повіті таке засідання було скликано у моєму селі Висова. Поляки не були згодні із оригінальною пропозицією прорідити повіти. Натомість між ними виникла така ідея: "Як русіне не хцоу ехачь на Всхуд, то нех ядоу на Захуд". Ця пропозиція була прийнята.

Як Юда запродав Ісуса, так і вони запродали нас. Бо видно було тоді, що польський уряд не був певний в тому, що ті території назавжди залишаться польськими. Як каже пословиця: "Добре загібати, загортати вогонь чужими руками", мовляв, непевна є ця земля і не своїх людей ми тут посилаємо. І в хвилинах знову якого повороту великої втрати не понесемо. Таке враження мав тоді польський уряд із загалом враження публічного.

Коли переглянемо історичні перебіги географічних змін,

побачимо, що нічого певного на цьому світі немає. Були колись імперії великі, держави та народи, з яких на сьогодні лиш історичний спогад залишився...

Але найбільш трагічними є зміни, задля яких змушують переселятися народи.

Отже тепер, коли поляки переголосували за другою пропозицією, яка припала їм більш на руку, та ще й затверджена урядом польським, дають вони нашим людям ще один тиждень до намислу: хто хоче ще їхати до Росії, то є остання нагода. Та таких охотників тепер вже не було. І поляки взялися до діла: то вже не є стан воєнний, а 1947 рік — два роки по війні. Надсилає польський уряд свої озброєні війська на безборонний цивільний український народ по всіх селах Лемківщини. Та з ними і польські фірманки для остаточного викидання наших людей із рідної Батьківщини. Проти безборонних людей, які мали завзяту любов до своєї хати, до своєї землі, до своєї Лемківщини.

До тьох годин наказали зібрати манатки та насильно садили на вози. Чи то старців, чи хворих, чи немічних, наче дрова, на вози кидали. Та й ще при тому били і катували. Як колись Ісуса невинно карали. А тепер свої ніби побратими. І смертельні гвіздки на хрест добивають. Аж серце в грудях замліває...

Згадаю я про тебе, мій рідний краю... і що скажу я своїм предкам, які землю цю святу плугом перевертали, ранком і вночі недосипали, потом своїм та кров'ю тебе обмивали? А тепер тебе, святу, вороги забрали. А нас, безборонних, у незнаний світ прогнали. Щоби нам вже вас, мої золоті Карпати, вже не оглядати. Та на могилах наших предків молитов не складати, як мати учила.

Ще наші люди далеко не відїхали, як по польських селах довідалися, що лемків із Карпат прогнали. І почали вони тут збігатися та неначе голодні круки здохлину стали розривати, дорібок наших предків розбирати. Та і круки, сказати правду, кращу вдачу мають, бо хоч з трупа кістки залишають. А поляки ненаситні залишені наші хати зі зруба стали розтягати. Та дерева овочеві із коренем виривали.

Та чи ж вам не сором, невстидливі брати! Та Бог знає, може і вам за це прийде розплата!

Наказали нашим людям: на Шльонськ підете хліба дороблятися. Цей каригідний наказ доручено 8 червня 1947 року — це доказує, що понімецькі землі вже два роки стоять пустою: ні не

заорані, ні не засіяні. Польський уряд для насильної репатріації вживає військової брутальності. Оточуючи село, відбирають від господарів все набуте майно, як рухоме, так і нерухоме. Приміром, в моєму селі Висова наказано звести із трьох сіл — Висова, Ганьчова і Бліхнарка — все зерно до Висови та зисипати все до кімнат віллі Крайницького, при чому за шпихлір вживано мешкальні кімнати. Як також і всю худобу з вимінених сіл зігнати до Висови, в одну велику загороду при плебанії, яка донедавна була власністю отця Н. Дуди. І всьому населенню наказано бути готовим до від'їзду у незнаний світ. Не опускають вони теперка нікого, ні живої душі! А як хтось з якихнебудь причин не був в силі вийти на віз сам, тих силою — кольбами чи нагаями били, приказуючи: "Ти лиш так удаєш, бо не хочеш їхати на Захід". А відтак кидано їх на вози, неначе дрова.

Постраждала від такої брутальності і моя тета. Була вона у полозі з дитиною день перед тою насильною репатріацією. Очевидно, лежала в ліжку з малою дитиною. Польський вояка скинув її з ліжка на підлогу, кажучи: "Ти тилько так удаєш, бо не хцеш ехачь на Захад". А дитину вхопив за одну ніжку і кинув на віз, вирвавши при цьому ніжку вклубі, чого відразу ніхто не помітив. Стала вона від цього калікою до решти віку. У інших випадках стріляли вони в хаті на пострах, щоб малих дітей та старців в паніку нагнати.

Подібних припадків було безчисельно. Про поступ їхньої брутальності до безборонного населення варта нагадати.

Було це в моєму селі Висова. Один заможний господар на ім'я Дем'янчик, — звали до Фляцака — жалкував покидати дорібок свій і предків. Тому він до виїзду катам упирався. Його сильно збили та шнуром до воза вчепили. Був він великий і сильної будови. Та все ж таки його із ніг повалили і тягнули його тепер смиком, наче якусь колоду. Такі муки поніс він за любов до свого рідного села, рідної Батьківщини. Таку то заплату одержав наш народ від ніби то братнього слов'янського народу, які християнами зуться, і тисячоліттям християнства хвалитись приготовлюються. За тисячу років не вивчили вони Божої заповіді "Люби ближнього свого, як самого себе". Заповідь ту під ноги звалили.

Нелегко є нам забути болі і кривди нашого страдального народу. Були наші предки тут ще піонерами і основниками любимих сіл та міст нашої Лемківщини. Коли поглянемо у минуле,

то бачимо, що колись у давнину наші предки зазнали також чимало кривди і шкоди від диких орд татарів та турків. Та приймали ми це якось у іншому світлі, бо свідомі були того, що це орди дикого мусульманського народу.

А тепер знову повторюється кривда. Та в стократ болючіша вона в порівнянні до колишніх турків чи то татарів. Бо не лиш позбавляють вони нас всього надбаного майна. Вони, вражі, позбавляють нас територіяльної реальності, нашої батьківської посілості, нашої Батьківщини, а відтак і душі живої сягають вирвати. А то ані турки, ні татари, а побратими-християни. Може і християни, та лиш на папері, бо в душі фальшиво назви уживають.

Зі сумом придивляємось ми тепер, як поступає цей брат, коли свого побратима-слов'янина із рідної хати проганяє. Ми знайшлися, мов сироти, без рідної мами, бо вона в неволі, в кайдани закута. А сиротами діри затикають, гандлюють, шахрують, зневажають, тортують. А тепер у дорогу незнані майбутності людей виправляють.

Серед болю і ридання очі завернемо і побачимо, що ми тебе покидаєм, землице пресвята. Сумний вітерець повіває, наче з поля бою дається відчуті. Наче наші предки в ньому промовляють:

Не забудьте нас ніколи, ви, потомки наші!
Ми за вас будем молити, у Бога просити!
Щоб повіяв вітер волі над любі Карпати,
Щоб вернулись і ми колись до рідної хати.

А покищо сум та ридання огортає всіх нас — Лемківщину, Пряшівщину, цілу Галичину. Все насильно вивозять на Гірний Шльонськ — землі їм Сталінім даровані.

Трісли батогами, вози покотились, і наші брати села залишили. Із нашого Горлицького повіту людей везли до місцевості головного колійового роздоріжжя, званої Заґожани. Тут скинули їх на луки, точніше в болото, і наказали чекати під голим небом, без лікарської опіки на дощі і зимних ночах. Спали на своїх тлумачках. Так перебули вони тут коло двох тижнів, чекаючи на вагони колейові до дальшого транспорту на захід. Як називали їх поляки, "земе одзискане", на які самі вони боялись їхати.

Якщо по-християнськи, то польське населення могло б хоч крихітку помочі нам подати. А вони, мов нехрещені, не те що

помочі жадної не подали, та ще, коли довідалися, що наші люди брали воду зі студні, що була недалеко від колійової станції, відчепили ливну з відром. А студня була близько 10-12 метрів глибока. Лишилася одна можливість діставать води: всередині тією студні були вмуровані клямбри у формі драбини. Та сходити нею і виносити у відрі воду було нелегкою справою. Поперше, клямбри були залізними і поросли слизьким та мокрим мохом. Щоб винести відро води, тримаючи його в одній руці, послуговуючись лиш одною другою рукою, по цій слизькій драбині і не втратити балансу, вимагало справжнього акробата.

Такі то прикристи завдавали нам наші "побратими".

Та стає нам тут на думку, щоб спитати Бога:

"Та за що нам ось та кара? Чим ми провинили?"

А вам, Божки картофляні, не фільзофувати,

Бо прийдеться і вам колись на Суд Божий стати

І виправдання фальшиві там тя не врятують!

Бо Всевишній Бог для всіх один і глибока, хоч може і незрозуміла нам, любов його. Та ще більше його справедливність: Він присудить, кому слава, а кому терпіння на вік позістане. Що собі заслужиш, то і сам відслужиш.

А поляки тим вдовольняються, що на додаток б'ють, катують та води не дають. Нехай вони собі не думають, що у Книзі Божій більшу роль відіграють. А ми звідси, як Божі раби, з глибокими поклоном Богу честь віддаємо. Та із чистим нашим серцем у його стіп надію на кращу долю покладаємо. Він виведе нас, як колись жидів, через Мертве море!

Перемучились наші люди за два тижні у цьому Загожанському болоті в голоді і холоді, бо не було де загіртіся. А відтак якось зорганізували поляки товарні вагони і заладували людей у вагони. Та питання знову, чому ті вагони були товарні — Худобу ж від них ще вдома всю позабирали. Ще щасливі були ті, яким припало у критих вагонах їхати. Бо дехто їхав у вагонах, в яких перевозять худобу, а найгірше було тим, яких перевозили на зовсім відкритих товарних платформах.

Так трактували поляки наш невинний нарід. Бачимо, що гірше від худоби. І повезли на захід Польщі, на землі, забрані насильно від Німеччини.

Насильне перевезення лемків тривало від 8 червня до 24 липня 1947 року. Тільки з Горлицького повіту, який нараховував

34 громади самого лишень лемківського населення, вивезено на Україну: 1.621 родину (6.735 осіб); на Західню Польщу — 2.385 родин (11.386 осіб). Разом насильно з Горлицького повіту вивезено 4.006 родин (18.121 особа). А на загал з Ряшівського воеводства вивезено 364.100 лемківських родин на Східню Україну, а на Західню Польщу — 96.700.

І тепер пригадую собі, як рік перед Другою світовою війною у каплиці на Яворі полялись сльози із очей Пречистої Діви Марії! Заплакала вона тоді над нашою долею. Бо переказала Мати Божа через Фірію: "Ви тут не будете. Вас звідси викинуть". Та й рознісся плач не одної матері.

О Всевишній Боже! Нащо допустив Ти розсіять наш народ по цілому світі? Розійшлися ми, шукаючи притулку, по таких державах, як Бельгія, Англія, Франція, Канада, Америка, Полуднева Америка, Австралія та ін. А опісля на Східню Україну. Розпорошено нас по всіх континентах, начебто за якусь непростиму кару приходиться страждати. А вже і не казати, що тим, яких загнали на землі Гірського Шльонська, кати душу виривають. Тим — ні говорити, ні Богу молитися у своїй рідній мові безумні не дають. Вишукували вони, вражі, за тими, хто три рази хреститься. Один ксьондз з амвону картав тих, що три рази хрестяться, казав: вони наші вороги. І це, в їхньому понятті, мало б називатися "Наукою Божого Слова". Переносили там наші люди такі ж переслідування, як і перші християни поміж поганями.

Попало і Филипови, — як і казала Фірія, коли просила його Пречистій свічку засвітити, просячи піти на Явір у каплицю взимі. Загнано і його із іншими висов'янами ген далеко на Україну, до Чорного моря, щоби йому більше не вертатися ані у каплицю, ані до рідної хати. Лишилося йому тепер лиш мріяти, щоб повернутися колись до рідної хати і вийти на гору Явір, Божій Матері поклон і честь віддати, свічку засвітити, як просила колись його мати.

Тепер нагадуємо собі жидівського пророцтва: "На нас воно починається та на вас скінчиться". Яку ж правду вони знали!

Тепер вже ми знаємо, яку кривду над нами бачила Божая Мати, коли сльози свої святії проляла у каплиці.

І ще раз вертаюся серцем і очима, щоб попрощати тебе, село моє рідне, моя Лемківчино, мій рідний краю! Бо вже востаннє село моє завмерло... Та рознісся сум болючий по всій Лемківщині!.. Як голодні, ненаситні наші "побратими" грабують, плюнд-

рують, угли розривають, хати-стріхи наші забирають. Лиш комини залишилися на встид оголені, наче монумент нещастю. А при комині і піч була тепленька, де то дітенята свої ручки пригрівали, хліб у ній мати випікала, їсти готувала; а тепер повалена, дощ її розмиває. Була вона колись могутною, сильною, із червоної глини, а тепер на ній лише пекуча кропива густо росте та з вітром шепоче, пімсту промовляє: "Ось тут пекельні вороги мою хату розрили. А вона ж тут красою стояла, від зими, від дощів нас охороняла". Ох, розрите наше село тепер позістало!

У моєму селі Висова, де стояла наша хата, і дільницю тую Орябиною називали, містилось до війни 30 господарських хат, та поки вороги покінчили своє нахабство, залишилося дві. І дерева овочеві з коренем вирвали. Так ганебно село моє рідне вони сплундрували, що вже і птиця не змогла на це все дивитися. Ті, яким дозволено було там залишитися — очевидно, були вони споріднені з поляками — розказували, що по цілковитому виселенню наших лемків навіть птиця, яка там була і гарно собі колись пісню цвірінкала як у селі, так і в хотарі, людей звеселяла, зовсім десь пропала. Нема її в селі, нема і в хотарі. Хотяй це і німа птиця, та кривду відчула.

Не стало тепер господаря, який в поті чола гарував, скибу землі плугом перевертав. А колись птиця йому в п'яти прилітала та хробачки з борозди собі вибирала. Та і збіжжя чи пшениця, коли виростали, то пташина собі свою частку також забирала. Нема господаря, і пташина пропала, наче шукати його у просторах вона полетіла.

Зазнали тут і карпатські ліси чимало кривди — ліси, якими гори наші так пишно красились. Їх тепер нерозумний кат до пня вирубує — постановив наші гори до чиста зголити. Позістали вони голі, лиш встидом покриті, не мають чим тепер шуміти. І не мають вже чим себе від сонця закрити.

Але і природа, хоч вона слута сліпа і німа, а все ж таки за кривду помстилася: не стало лісів, які тримають землю пухкою, — від гарячого сонця земля засклепіла, стала твердою, наче камінь. І раптового дощу не зовсім прийняла. Не стало дерев і сильний навальний дощ прийшов раптовно, неначе за якусь непростиму кару. І те все тепер зчинило велику повінь. Природа сама пімстою наклала, хати і мости у море забрала. Від тієї катастрофи уряд новий додумався, що ліси в горах мають більше, як одно завдання: є вони регулятором води, бо витягають

значну кількість води для себе. Є вони і фабрикантом свіжого повітря, як також матеріалом будівельним, паливом та ін. Почали вони природу перепрошувати і гори новим лісом знову засаджувати. Та тепер не лише гори, де ліс колись шумів, вони засаджують, але і колишні орні поля, луки.

І ще одну комедію цей новий уряд встрілив: визначив пас на ширину одного кілометра повздож цілої польської границі. Воно тут і дурня на сміх би забрало, бо скільки тепер квадратних миль для вжитку людей тут відпало.

І нікому вже не вільно у цей пас вкročити, за винятком пограничної сторожі — фінанців. І опісля польські гуралі, а саме пастухи овець, звані бачи, брали цей пас у державність для випасу овець.

Тепер, по визначенню цього пограничного паса у Висовій, у місцевості, званій Камінці, перед закрутом на гору Явір, поставили стовп, на якому прибита є таблиця із написом, який строго забороняє дальший вступ поза цей стовп.

Стовп цей стоїть тепер на половині дороги на гору Явір, де знаходиться святиня — каплиця в честь Божої Матері, що вже само собою означає, що і до каплиці доступ заборонений, бо стоїть вона не цілих 300 метрів від границі. Воно трохи тепер і смішно все виглядає, бож кому тепер там ходити? Людей там вже немає — всіх повиселяли, опріч позісталих осіб польського походження. Дика звірина читати не вміє. І навіть тим-кілком позісталим особам вступ до каплиці, само собою, є заборонений.

Відірвано нас тепер від святого місця, наче дитину від рідної мами. Проти нашої волі опустили ми його. І стоїть, наче сиротою, наша святиня. Прикро воно, бо нашої опіки каплиці вже не стало. А в ній Мати Божа все перебуває.

За інформаціями пограничної сторожі, довідуємось про такий факт її присутности, коли вже наших людей тут немає, і без замка і колодки у каплиці вітер дверима віє та хлипає.

Ідуть фінанце одної днини до границі. Переходячи попри каплицю, кинули оком на неї. А там всередині свічки засвічені. Зайшли всередину, розглянули всюди, бо, за теперішнім порядком, тут ніхто не сміє бути. По короткому перегляді не знайшли нікого, погасили всі свічки в вийшли з каплиці. Знову подалися далі в сторону границі. Та закортіло їм ще раз на каплицю подивитися. І знову там світло горить. Тепер вони ще більше здивовані, бо відійшли від неї на коротку віддаль, а щоби свічки

засвітити, треба трохи часу, бо світло це свічкове — не електричне. "Летять" вони до капліці чим скорше з думкою когось зловити, забігають усередину — а тут спокійно, ні душі живої немає. А свічки знову всі посвічені. Вони тепер ще більше шукають як всередині, так і назовні, крячки вигинають. Та знову не знайшли нікого. І вже вдруге погасили всі свічки та вийшли з капліці.

Та тим разом, відходячи від капліці, очей з неї не спускають, а найперше — з фронтових дверей. Відійшли недалеко — світло знову посвітилося. І це вже третій раз. Повернулися, та тим разом вже світла не гасили — зрозуміли, що не в силі, що діє тут сила надприродна.

Бо, є ясна річ, щоб свічку засвітити забирає трохи часу, приблизно 5-10 секунд на одну свічку. А в капліці вони порозкидані то тут, то там. І взяло би кілька хвилин, щоб всіх їх посвітити. А зрештою, вони нікого не знайшли, хто б ті свічки засвічував, тут не зловили.

Почали вони думати, що діяти. І вирішили поділитися цим чудом Божим зі своїм капітаном. Один із них зістався при капліці, а другий пішов у село по капітана. Капітан прийшов, побачив, що все світло світиться, погасив його і тепер вже більше це світло не засвічувалося.

* * *

Панує тут тепер режим комуністичний. І пробують вони ту надприродну подію утишити. Та хотяй і в малих колах, вістка про це все ж таки розійшлася, як це повинність приказує. І хоча наших людей вже тут тепер немає, але Мати Божа у Її Святині перебуває тут і надалі, бо і чудом надприродним про це виявляє.

І минає вже кілька літ по виселенню наших людей. А щоби тут хтось збирався до якоїсь господарки — землю орати, зерном засівати та засаджувати — не було вже кому. Не стало господаря, і лани буйні, які колись засіяні були золотим зерном, і неначе з вітром морські хвилі нам нагадували, перелогом стали і диким бур'яном тепер позаростали. Польський уряд "шкробається" — щось тут не до ладу. Користі із поля жадної не мають.

Батько Сталін радить колгоспи ставити.

І почали поляки жити за наказом. Стайні муровані почали ставити. Але чи ж не смішно, бо у тих колгоспах не було кому робити. Зо два роки пробували, а відтак ті стайні комуністичним

монументом стали. А поля вже почасти лісом заростають. Польський уряд робить спроби, щоб ті землі якось залюднити та, очевидно, польськими людьми. Та, на їх здивування, охочих на ті господарки багато не було. З кількох причин: панок з міста на господарку не піде, господар із польських сіл має свою господарку та ще й на рівнині. А хто має малу господарку або зовсім її не має, той ся обавляє, бо у горах господарювати є інша система і треба її знати. І земля не така, як на рівнинах, і клімат гостріший.

Знають всі також, що лемки землю ту добровільно не залишили. Колись може вона стати непевною, бо час на місці не стоїть, і ще прийдеться без штанів утікати. Знають вони з давніх-давен, що землі ті, виплекані із діда-прадіда, є лемківськими.

За агітацією польського уряду, вдалося в малому проценті заселити наші терени польським населенням — виключно ґуралями із Татр, гір острошпичастих, верхівки яких вічно покриті снігом. Ті то ґуралі пішли на заклик уряду. Були вони на порівняно нижчому рівні життєвого стандарту від лемків. Займалися виключно випасом овець, продукувати бриндзу та вовну. І не були фахівцями господарчого хліборобства.

Повертаючись думкою назад і розглядаючи трагедію нашого народу, не можемо забути і про тих, яких насильно забрано у гітлерівську Німеччину на примусові роботи. Ті нетерпляче очікували закінчення війни, щоби врешті повернутися до рідного краю. А був це, так би мовити, цвіт народу — переважно сама молодь, за якою і Батьківщина серцем визирала. Та не так, о Боже милий, не так сталося.

В 1945 році війна скінчилася, але окупанти лиш колір змінили — із чорного гітлерівського на червоний комуністичний, який своє ядро ще тісніше затискає на нарід бессильний. І рознісся безбожний комунізм по цілій майже Європі і нашій країні.

Опустивши голови, стали ми думати, що без Бога неможливо було б прожити. І рішили ми тепер у рідний край не вертати, на чужині залишились літа доживати. За допомогою УНРА, а відтак і ІРО, почали ми на тим час таборове життя тут організовувати. І надії покладали, щоб у світ незнаний виїхати.

І в міжчасі багато амбітних звеліли собі додаткового фаху тут навчитися. Як, приміром, малярства, різьбарства, столярства, електротехнічних, моторових, фотографічних, фрез'єрських робіт та багатьох інших. Також можна було тут чужі мови вивчати та й дечого іншого використати. Це все займало наш час в очікуванні

на краще майбутнє. Доперва по трьох роках почалася еміграція у такі країни, як: Англія, Бельгія, Франція, Канада, Полуднева Америка та Австралія. Лиш одна держава — Сполучені Штати Америки — границь своїх не відчиняє. А зокрема із зони англійської, де я перебував у місті Брауншвайгу.

Вичекали ми вже чотири роки. Та надії свої покладаємо на Америку. І батько мій колись вже там був, та і три мої тети віддавна там проживають. Очевидно, що не було чого нам дуже тут роздумувати, якої прибраної Батьківщини собі вибирати.

Очевидно, нема краще,
Як у вільнім краю,
Де прожити буде можна,
Як душа у раю.

І вибрали ми вільну землю Вашингтона, де є рівність людині, щоб хвалити Бога. Із подякою ми щасливі, що так повеліла воля.

А тепер я вже і сам не знаю, чи мені сором, чи мені гріх, та за все прости, о ласкавий Боже, бо рішив я замінити в 1949 році свою рідну Батьківщину на прибрану мені матір — американську землю.

Ви, мої любі Карпати і село Висова!
Хай Бог вас хоронить. Така Його воля.

* * *

І прожив я літ тут вже немало.
А в душі завжди в'яже до рідного краю.
А тому я не раз думаю та й себе питаю:
А що ж буде, як потомки стануться питати:
А звідки то ми походим,
Звідки є наш корінь,
Де є наша мати?

Провал у історії — трагедія немала. І тебе, наша любя Батьківщино, запропастили. Та й не наша слава! Не потомкам буде сором! Бо лиш мені було знати, як кати тебе ділили, рубали на шмати. І нашим потомкам треба пам'ятати, звідки є наш корінь, де є наша мати. У горах Карпатах, там, де наші предки і ми виростали. Як пригадаю я собі дні мої молодечі, бо хоч бідно, та весело було там мені жити, гірські лемківські пісеньки співати та ще звискувати. Тут був мій рай! І тобі, моя любя Батьківщино,

залишив я свою любов і частину мого серця. І незабутні спомини
залишив я з вами, ви, мої любі Карпати і село Висова.

Висова-Висова, округле селечко,
як на не поспотрю, болить мя сердечко.
і т. д.

Так горділи висов'яни своїм любимим селом.

* * *

А тепер іще раз звернім нашу увагу на час, коли виселили наших людей, відтак завели т. з. недоступну територію, шириною 1 кілометр повздож цілої границі Чехо-Словащини, причому тепер і доступ до каплиці є унеможливлений і тим самим заборонений. Така заборона потривала десь коло 7-8 років, а відтак її знесено і доступ до границі, а заодно і до каплиці знову стає вільним. Та не стало вірних. Не прийдуть вони тепер на гору Явір, бо по широкому світі розкинені. Не прийдуть вони сюди, щоб голову свою схилити Пречистій Діві, честь їй віддати. Про кривди, вчинені над ними, і жалі свої розказати.

Хоч нам інколи здається, ніби все пропадає, та все ж Божа рука завжди має керму над нами. Наших людей звідси вивезено, та Бог так скерував, що одній доньці Фірії — тепер вона Анна Окарма — вдалос залишитися. Та не у Висові, а на віддалі 37 кілометрів, у повітовому місті Горлиці. Вона мешкала там ще перед виселенням. Тепер, довідавшись про знесення пограничного паса, хоч не було це її обов'язком, та сама відчула потребу чим скоріше поїхати до Висови та подивитися на каплицю.

По довгому кільканадцятьлітньому часі вона є першою відвідувачкою каплиці. І надзвичайно цікаво їй, що там сталося без жадної опіки за такі довгі літа. Бо переказала була Пречиста Діва через Фірію про нашу страшну долю в часі Другої світової війни, про долю Фіріїної фамілії, як також і про стан самої каплиці на Яворі. Сказала вона: "І каплиця зістане частинно знищена в тому трагічному часі".

І поспішає Анна тепер чим скорше, бо за ті роки каплиця стояла, наче опущена сирота. Була вона без опіки не одну гостру зиму та гарячі літа, бурі і дощі простояла вона, а що вже найгірше — довелося їй переносити чин акту людей безбожних, та може і умислово хворих. Чи хотіли вони виказати якусь пімсту проти нас, яких вони називали "русіне", а чи може і пімсту самій Божій

Матері хотів лютий кат завдати.

І приступає Анна Окарма вже близько каплиці. Та побачила — ні лодки тут нема і двері відкриті. Заходить вона в середину. І що бачить? Не може вона у своєму сумлінні цього помістити! Аж закричала: "Ох Боже мій милий, яке ж тут нещастя! Та що ж тут сталося?!" Де лиш оком вона гляне, бачить велике спустошення. На стінах немає ні одного образу святого. Звертає вона свою увагу тепер на середину каплиці і бачить, що тут гейби хтось ватру палив. І, в дійсності, — купка попелу та окраї показують на недопалені рами образів. Тепер зрозуміла вона, що образи, які колись висіли на стінах каплиці, стали жертвою тією огненної ватри. Цей безбожний безпідставний каригідний стан наводить у неї жаль і розпач на серці та сльози в очах.

І промовляє вона в душі до себе: як це хтось зміг таке, такий безбожний та ганебний вчинок зробити? Та як це так можна? Та ж це є храм Божий Пречистої Діви Марії. Та чи ж не побоявся він Бога? І як це хтось зміг знайти таку страшну ненависть до Матінки Божої?

Зі сльозами на очах почала вона тепер порпатися у купці цього попелу. Та віднаходить, крім попалених образів, уламки інших речей та приборів, які були тут до вжитку або прикраси каплиці.

Заглиблюючись далі у спід, знаходить та витягає якийсь недопалений образ. Струшує попіл. І бачить, що це є Образ Пречистої Діви Марії, який був поміщений на фронтівій стіні за престолом, за зразком до якого їздила колись небіжка Фірія до Старого Самбора. І дивом вона захоплена, бо бачить чудо Боже — спалена є долішня частина до поясу, а погруддя та обличчя лише ножем порізані. Це була поява чуда Пресвятої Діви Марії, бо захоронила вона цей пресвітлий образ від цілковитого знищення через вогонь, спричинений через божевільного. Забрала вона його зі собою. Гарно обчистила, поклеїла порізані місця, вложила до коротшої рами. А долішню частину, де були ще знаки від вогню, виложила паперовими квітами, щоб тимчасово закрити його минулу трагедію.

Ось так Анна Окарма постаралась зцілити цей пресвітлий образ. А тепер занесла його для тимчасового переховання до церкви св. Михаїла в Висовій.

Хоч пас пограничний тепер знесено, та про можливість якого-небудь повернення наших людей із заходу ще і мови не було.

Каплицю Анна всередині почистила. Та замкнула її.

Тепер виникає у нас питання, хто ж це міг бути, що допустився такої аморальності, такого низького вчинку?! Щодо цього були суперечливі інформації. Хіба для того, щоб справу ту затишити.

Та справи винуватця тої негідности виказуються самі, як побачимо далі.

Як вже знаємо, по виселенню наших людей село заселили польським населенням з поблизьких околиць, а також і польськими ґуралями з Татр. Та всім цивілям у пас пограничний вступ був заборонений. А кому доступ позволений — першими є погранична сторожа, які щоденно переходять попри каплицю, ідучи на границю. Другими є пастухи овечого стада, т зв. бачи. Та вони мають зі собою свої шатра і все приладдя до виробу бриндзи. Отже їм до каплиці не конечно було заходити. Тай овечих слідів тут не було.

Справа та і без земського судді викриває свою справедливість. Не в тому тут питання, чи був він пастух в овечій шкірі, чи був він у пограничному мундирі пограничної поліції. Питання в тому, яке було його релігійне знання, яка совіть релігійного почуття.

Чи думав він собі, що "русіне" мають іншого Бога, як вони. Чи що наша і їхня Мати Божа — це є дві інші Божі Матері? Та він релігійний анальфабет. Не знає того, що лиш одна і та сама Мати Божа для всіх народів світу, хто лиш її любить. І він нібито мав за радість і сатисфакцію, що "знищил русінам Маткі Боском". Бо так, правдоподібно, чи то при чарці комусь він похвалився, що то він за польський герой! І ця його хвала рознеслась із часом поміж людей. Хоча люди вже дізнались про його вчинки, та тепер не було нікому в інтересі, щоби брати його до якоїсь відповідальности. І нібито героєм він зістався. А вчинив він тут немало шкоди і негідности. Там, на святому місці у храмі Пресвятої Діви Марії, не досить було йому того, що спалив він всі святі образи. Та ще, крім того, опустився до того, що лиш худобина може таке вчинити, бо худоба моральности не посідає. А він тут ніби на вигляд людина, а в моральности звірина. При тому іще було щастя, що підлога у каплиці була вилята із цементу, бо інакше може б і ціла каплиця згоріла.

Хоча тепер наші люди каплиці наглядати і стерегти не можуть, та завжди стерегла її Божа Мати від цілковитого знищення. Раз,

що не дозволила вона на цілковите спалення пресвітлої ікони образу Пречистої Діви Марії з Ісусом. А друге, що за спустошення каплиці всередині і поповнення чину аморальности приходиться злочинцеві від Бога заплата. Бо, як довідуємося від тих, які знали його і що він у каплиці вчинив, по якомусь певному часі родить його жінка дитину. Має це бути хвиля радості, а йому відкривається трагедія і смуток. Дитина родиться без рученят. Тепер він бачить кару Божу, тепер героїзм його над Божою Матір'ю і над "русинами" накриває його смутком і встидом. Встидом перед тими людьми, які його знають, та яким він похвалявся своїм "геройством". А тепер при цьому вістка про вчинок у каплиці поширюється ще далше і виглядає йому, що на нього кожний пальцем показує: ось це той, що йому заплата від Божої Матері. Він тепер від встиду не може очей показати між людей. І просить постерунок пограничної сторожі про перенесення його у сторони, де про нього та його минулість ніхто не знає. І так він з Висови вибрався.

Та хоча від людей, знаних йому, він і сховався, та зневагу Божу бачить кожного разу, коли погляне на дитя невинне, яке стало свідком Божої зневаги. А це все через його анальфabetне поняття, бо поплутав він релігію із нацією. А це є дві відмінні ділянки.

Бо так як Ісус Христос тлумачив жидівському народови, що не прийшов він у світ, щоб бути королем лише жидівського народу, а є він королем усіх народів і королем не з цього світу, а жиди не могли цього зрозуміти, так і той нещасний, який заподіяв собі такої Божої кари, очевидно думав, що кожна окрема нація має собі іншого Бога. Та наука спричинила його страждання, поки йому вік покінчиться.

А тепер вже коротко по знесенню пограничного паса почали поголоски кружляти, що наші лемки із понімецьких земель роблять старання про повернення на Лемківщину. Були вони на вигнання сильно переслідувані не лише польським населенням, а й польським духовенством, яке явно в костьолі з амбони картало наших людей. Вислухували вони, хто говорить чи українською мовою, чи лемківським діалектом, або і обсервували за тими, хто три рази хреститься. Такі самі переслідування, як переживали перші християни поміж поганями, зносили наші лемки на Східньому Шльонську поміж поляками. Та від поганів не диво, бо вони іншого тоді не знали. А тут поляки признаються,

що вони нібито якісь християни, та хрестова наука чомусь від них відскочила, що сумно констувати.

Не дуже ми і дивуємось польським поселенцям, бо може вони і недоуки. Але дивує польське духовенство, бо вони повинні посідати рівень якоїсь інтелігентности. Це означає, що вони повинні бути мудрішими за простого недоука, пастирями овечого стада, викладателями правди Божого слова. Нам цікаво було б знати, з якої то Біблії чи Катехизму беруть вони свою науку. Бо правдива Божа наука учить нас двох головних заповідей Любови, де 2-га заповідь каже нам: люби ближнього свого, як самого себе. А тут щось ніби виглядає, що вони обернули Біблію догори ногами.

І такі то переслідування і незгода поміж нібито своїми побратами-слов'янами, наставлені супроти лемків і загально наших людей, були поштовхом повороту лемків на позбавлені їх господарства, у свою рідну Батьківщину, де вони народились і виростили.

І постійно штурмують вони польський уряд, а відтак і остаточно пишуть апель просто до російського уряду з просьбою про дозвіл повернутися на свої колишні господарства.

Правду сказати, що і польський уряд не має тепер великої користи від земель, опущених лемками у Карпатах. Та й у Росії тоді також сталися вже зміни і нібито на краще, бо колишнього ката Йосифа Сталіна вже в пекло забрано, а верховну владу займає там тепер Микита Хрущов. І він, перевіривши справу, дає певну згоду на поворот. А певну тому, що умови цього повернення просто неможливі, щоб вжити їх на практиці. Одним словом, хоче із нас дурачків собі поробити. А умови такі: той, хто займає тепер їхню господарку, або з неї добровільно зрікається, або хоче відпродати її оригінальному властителеві. Такі умовини у практиці були зовсім неможливі. Поперше, щоб опустити дану господарку комусь зовсім добровільно, то такі дурачки іще не народились. А знова, коли ходить о справу продажі і купівлі то стає це неможливим тому, що таких продавців, які б схотіли господарку відпродати, майже немає. А на додаток наші виселенці не мають стільки грошей, щоб за готівку господарство змогти відкупити, бо коли вони були насильно виселені із своїх власних господарств, не одержали жадних відшкодувань за хату чи землю. А знову земель, які б вони залишали на Східньому Шльонську, продати їм невільно. І звідки тепер гроша їм набути?

Позбавлені вони і майна і грошей.

Отже повернення на власні землі є неможливим. У деяких випадках, де залишені були господарки (була земля із забудованням хати, стодоли, стаєн), тепер все порозбиране, а поле пустою стало. А пусті поля підлягають власності держави. І їх треба собі від держави відкупити. А як вже сказано, охочі повернутися на це грошей не мають. І виникає така ситуація: охочі повернутися є, та умови не дозволяють.

І знова роблять вони апеляцію до польського уряду про полегшення їм умов повернення. Польський уряд втрачає на опущених господарствах, і через те він пішов на значні уступки: уряд тепер дає їм високі позички на догідному низькому проценті сплат, за що вони можуть відкупити свої колишні поля. Очевидно, без хат та забудівель, і кожний поверненець змушений зразу будувати хату, стайні, стодоли та інше, що вимагає багато грошей та часу і праці. Одним словом, справа є нелегка. А через це і охочих повернутися було значно менше, як сподівалося. Бо лишень самі слова звучали весело, але дійсність була гірка. Навіть ті кілька родин, які приїхали в намірі будувати хати та господарські будівлі, не мали приміщення на тимчасовий постій, поки побудують свої хати. Поворотники із Висови та Бліхнарки зайняли, як тимчасовий постій, стайні, які були поставлені для колгоспу.

Та тепер і поля ні не заорані, ні не засіяні. І для людей важкі початки. І хоча відворотна еміграція була тепер урядом улегшена, та все ж таки обставини багатьом не дозволили повернути на свої рідні землі. Процентово лиш мала кількість лемків повернулася в гори, у свою рідну Батьківшину. Як приміром, у моє село Висову повернуло лише 12 родин, у Бліхнарку — 8. Були села, де повернулось може і більше, а були, де ще менше. Та в деякі села взагалі ніхто не повернувся.

Не одне наше лемківське село було позбавлено колишньої своєї назви. Поляки перейменовували їх по-своєму.

Тяжкі були початки тих поворотників, бо стали вони піонерами — від миски, плуга, воза, худоби і хати, все тепер віднова треба собі придбати. Колишні хати, які вони залишили, — їх або зовсім нема або, якщо і стоять, то в них тепер хтось інший мешкає, а права немає, щоб його викинути.

Ті, які їдуть тепер з думкою про повернення на своє колишнє господарство, є тепер надзвичайно покривджені, бо, коли їх

звідси виселено, не одержали жадного відшкодування за свої господарки — чи то рухоме чи нерухоме майно. А тепер треба своє, що було з давніх давен їхньою власністю, від держави відкупити. Забрали вони в часі виселення лиш що змогли понести у валізці чи якимсь мішку. А тепер, повернувшись у своє село, позбавлені всього, що було їхнім.

Та все ж таки радіють вони тим, що чуються вдома, на своїй Батьківщині, у своїх горах Карпатах. Ми всі складаємо їм наше велике признання за їхню любов і пошану до своєї Батьківщини, за витривалість і героїчну посвяту.

Тепер, коли хоч мала частина наших людей повернулась до Висови із Західньої Польщі, Анна Окарма вирішила перенести цей чудотворний образ Пречистої Диви Марії із церкви св. Михаїла, де він був на тимчасовому перехованні, до каплиці на горі Явір, у місце його належності та де він переніс трагедію вогненного спалення. Тепер вона повісила його на фронтону стіну за престолом.

Радіють тепер люди та разом з ними радіє Божа Матір, і виявила вона свою радість і любов у формі чуда надприродного, чуда Божої сили.

Було це вже під вечір пізньої осені 1957 року. Минуло десять літ по вигнанню наших людей з рідної Батьківщини. А тепер два тижні по їхньому повороті на рідну землю всі люди як у Висові, так і в Бліхнарці побачили на горі Явір, в місці, де стоїть свята каплиця, велику Яснину. Спочатку було враження, що каплиця в огні палає. Та люди лиш молились, бо способів тут не було вогонь погасити. Поперше, село є пограбоване і сторожі пожежних машин тепер немає. Найближче село, яке дані сикалки має, — Ропа. Та це є п'яте село від нас, а знову від села на гору Явір є коло два кілометри. А тепер, з приводу відсутности наших людей і недогляду, дорога до каплиці лісом молодим поросла і доступ якої-небудь противогнєнної машинерії є зовсім неможливим.

А на додаток до всього каплиця є структури дерев'яною, крім бетонової підлоги. Отже предвиджений час для вогню міг потривати не цілих пів години. Та й із каплиці лиш купа попелу могла б зостати. Якенебудь фізичне гашення цього вогню було тут зовсім неможливим.

Людям позістала лиш щира молитва до диспозиції. Ця надприродна зоря потривала досить довго, а потім зникла. Зацікав-

лені другого дня ранком прибігли на Явір подивитися, що сталося з каплицею. Та, на їхнє велике здивування, знайшли вони каплицю у тихому та найкращому стані. Це було чудо Боже, яким Мати Божа наче виявила привіт повороту наших людей, бо так сильно є зв'язана вона з нами, так як рідна наша мати любить своїх дітей, так і улюблена Мати Божа пригортає нас до себе.

Хоча загально не була великою та горстка людей, які повернулися із Західньої Польщі, та все ж таки раділа з цього Мати Божа. І виявляється тут утривалення взаємної любови. Ми були, є і будемо її вірними дітьми. А вона є нашою небесною Матір'ю. І це без різниці — чи ми є у Висові, чи в сусідніх селах, чи на Лемківщині, чи загально по всій Україні, чи на вигнанні, порозкидані по всіх континентах світу. Ми завжди присягаємо бути її вірними дітьми.

Бо ж доказом є це надприродне чудове небесне явище небесної зорі, яка тоді показалаь усім людям, які до неї повернулися, щоб на горі Яворі у каплиці голову склонити і честь їй віддати, взаємно радіти, її шанувати. Бо ми тут неначе ті осирочені діти, і лише вона одна наша вірна Небесная Мати! До тебе ми в просьбах прибігаємо, на тебе ми наші надії покладаємо.

Тепер потребує каплиця нашої помочі, наших рук. Передовсім треба там господаря, який би всього доглядав, робив напрямки та порядки — одним словом, опікуна. Колись це все робила самам Фірія Дем'янчик, відтак передала вона ці обов'язки Анні Дем'янчик, яку в 1947 році вивезено на Україну. Тепер ця функція нібито спадає на Анну Окарму — доньку Фірії, яка мешкає у колишньому повітовому місті Горлиці, що лежить за 37 кілометрів від Висови. Не дуже зручно доїздити, хоча літньою порою автобус ходить щогодини. Та все ж таки це є посвята часу, труду, гроша і енергії, бо ж іще треба від села зо два кілометри піхотою іти. Дуже часто ангажує вона свого старшого сина Володимира собі до помочі, а зглядно до будь-яких поправок каплиці. Анна Окарма іде тепер слідом своєї мами-небіжки, яка в цілості посвячувала себе для прислуг каплиці і Пречистій Діви.

Тому то і Анна, із любови до своєї матері і Пречистої Діви, бере на себе повну відповідальність. Першим із черги обов'язком вважає вона відновити чудотворний образ Пречистої Діви Марії, який, хоч і переніс трагедію великого пониження (був порізаний, від пояса до долу спалений), та не дав себе спалити цілковито. Знаходить Анна у Кракові професійного маляра, імени якого я, на

жаль, не довідався. Він дуже старанно — так що і знаку не лишилося — відновив долішню спалену частину. Було це в 1969 році. Образ цей — Мати Божа із Ісусом, якого вона тримає на правій руці — вложено у велику позолочену раму.

Оскільки від часу побудови каплиці проминуло вже немало літ, вона вимагає напруги. Виявляється, що то тут то там дощ затікає. І вимагається ремонт цілого даху, який був покритий гонтами (дерево, яке вже позагнивало). Потребує такий ремонт великих коштів. Ті ж кілька родин, які повернулися, не всили допомогти фінансово, бо самі завалені позичками, взятими для відкуплення своїх господарок.

Запропоновано тепер дах покрити бляхою. Безперечно, думка добра, але ж звідки взяти стільки грошей? Вирішено звернутися за океан, а саме до Америки, до своїх родаків про фінансову підтримку. Проектом цим зайнялася Анна Окарма. Пише вона до свого кума (мого батька) Петра Курила о потребу такої допомоги. Батько мій жваво взявся до такої збірки, розложивши її на три частини: у Клифтоні, Н. Дж., гроші збирав Стефан Михалько, у Брукліні, Н. Й., — Михайло Москаль та в Йонкерсі, Н. Й., — Іван Божентко. Збірка переходила досить жваво. Та раптом упокоївся в Бозі Іван Божентко, потім — не доливати оливи до вогню — захворів і мій батько і по короткій недузї пішов на вічний спочинок не завершивши збіркової акції. Відійшов він від нас в маю 1962 року, не докінчивши 65 літ. Акція зазнала великої втрати і сповільнила свій розгін. Я ж особисто зазнав моральної втрати.

І думається мені, чи не має тут якоїсь незрозумілої мені таємниці, якої я не в силі *усвідомити*? Бо тоді, при закінченні будови каплиці, помер Теодозій Макара — головний будівничий каплиці. А тепер, при закінченні збіркової акції, знову помирає двох. Звертаюся я із запитом до Анни Окарми: чи не криється тут якась таємниця? Та вона запевнила мене, що це лишень співпадіння, і ніщо інше.

Постарався я, заступаючи свого батька, закінчити цю збірку кампанію. Було зібрано 400.00 доларів, причому я доповнив нерівну суму. Гроші ті переслав через П. К. О. — поштовою касу ощадности, через яку відразу замовив і чисто цинкову бляху завтовшки 0,5. Та, на жаль, сталося непорозуміння: відібрати її прийшов майстер Йосиф Ференц, але не забрав, а змінив замовлення на бляху завтовшки 13 чи 14, яка була не цинковою, а лиш обливаною і на дах категорично загробуою, бо не надавалася до

обгинання. Друга ж прикрість, що бляху рахують не на аркуші, а на вагу. І через ту виміну було втрачено 6 аркушів на одному метрі ваги. В додаток, яких би бляхарів не припроваджували, вони лише головами покивають та руками махнуть — роботи тої торкатися не хочуть — бляха є заграда. Та з бідом я якісь нарешті погодилися за значно вищу ціну, але кидали роботу кілька разів. А ще з приводу шахрайства Йосифа Ференца забракло кілька аркушів бляхи. А було її тоді дуже трудно дістати. Та якось, із Божою допомогою, вдалось Анні Окармі викупити кілька аркушів від якогось господаря, який також був в процесі покриття своєї хати. Тодіж побудовано ринви.

Тепер, дякуючи людям доброї волі і жертвовности як людей в Краю, так і за океаном, цю велику працю закінчено. Каплиця тепер на горі презентується, наче срібний медальйон, відбивається до небес.

Правда, що на початку нове покриття даху каплиці виглядало добре і гарно. Та, перебуваючи вперше по багатьох роках еміграції, в 1965 році, на відпусті на горі Явір, був я свідком сумного винику тої мозольної і кошовної праці — вже тоді спостеріг червоні стрічки слідів іржі на дасі. Це сталося власне тому, що добру цинкову бляху замінено на обливану, та обливану, видно, дуже слабо. Як каже пословиця, "де багато господинь, там хата неметена".

Поновні початки потягають за собою багато вимог як матеріяльних, так і багатьох інших. Приміром, є тепер потреба обслуги духовенської, бо ж немає душпастиря для тих сімей, що повернулися. І хоча подання про це вони вже зложити давно, та очікування занадто довге. Так воно є: по довгому розбиттю колишнього гвізда нічого легко не приходить. І пройшло цілих два роки, поки прислали священика — одного на три села: Ганьчову, Висову і Бліхнарку. Та, на жаль, не греко-католицького, як був колись, а православного батюшку. І тепер, коли обслуга духовна є, відновилися відправи на Яворі. Лишень відпусти тепер не є в такому порядку, як були колись: перший є у свято Петра і Павла, другий — у святу Покрову,

Хоча відпусти не мають, як колись, великого масштабу, та все ж дають вони прислугу морально-духову для всіх, хто хоче з неї скористати. Є також можливість зустрітися із давніми приятелями, як час від часу і з заграничними гостями.

ЦІКАВІ ПРИГОДИ МАЛЯРІВ У КАПЛИЦІ НА ГОРІ ЯВІР У ВИСОВІ

Коли каплиця вже була накрита бляхою та більш-менш відремонтована, Анна Окарма постановила відмалювати її всередині, щоб і всередині мала вона вигляд Божого храму. Винайняла до роботи трьох малярів. Були вони не місцевими людьми, а десь із дальших сторін.

Розглянули вони ту роботу, як також і віддаль від каплиці до села. І тому, що найкращий доступ до каплиці є піхотою, а робота вимагатиме не одного чи двох днів праці, щоб не витратити надаремно часу на дорогу до села (переспати, з'їсти, знову назад чалапати), вирішили вони заквартирувати у каплиці. Плянували таким чином заощадити певний час і непотрібне виснаження сил. Отже, взяли вони все, що потрібно — риштовання, драбини, малярські приладдя, фарбу, провіант, виряд до спання та інше. З тим усім привела їх Анна Окарма до каплиці.

Була це п'ятниця під вечір, коли вони дійшли до каплиці. Оскільки чули себе помученими з далекої дороги, а в додаток було вже пізно, вирішили вони того дня роботи не починати. Лишень розложили свою постіль на хорах у каплиці, де плянували заночувати. Знаючи, що в цьому святому місці безперервно діються надприродні явища, попередила Анна про це малярів (щоб вони у випадку чого тут не пострашилися). Каже до них: "Тут страхів немає, бо тут є Мати Божа. І якби ви щось чули або бачили, не страхайтесь — нічого злого не станеться". Пересторогу вони вислухали, та сприйняли її скептично. З тим вона їх і залишила.

Полягали спати. Та ще не поснули, а чують пречудовий хорорий спів церковних пісень. Наче то відправа Служби Божої. Дива цього вони зрозуміти не можуть та далше з цікавістю слухають. При цьому говорять між собою, вихваляючи цей спів, кажуть, що в житті їм ще не доводилося такого співу чути. І хто ж це може в ту підвечірню пору тут співати? Невже яка процесія іде до каплиці? Та ні! У процесії, що наближається, голос співу ставав би щораз сильнішим. А цей спів постійного звуку — ні тихше, ні голосніше.

Посідали вони тепер та й прислуховуються тому чудовому мелодійному співові, бо і спання відскочило — цікавість їх перейняла. Та і страх їх не дуже переймає, бо ж були про щось подібне попереджені Анною, що злого тут не діється, а надприродне цілком можливе. Думка запала у них: чи не покажуть їм перед тим хором? Але вирішили краще тихо сидіти та слухати. І чим довше прислухалися, переконувалися, що це ніяк не процесія, а надприродне явище чуда Божого, яке їм довелося переживати вперше в житті.

І як розказували вони пізніше Анні, спів цей був такий чудовий, що ніхто з них ніколи ще нічого подібного не чув. Красоти його описати неможливо. Тривало це довго та переважав у ньому голос мужеський. Перший такий спів вони чули у вечір, коли прийши, у п'ятницю, другий — пришлого тижня у середу, втретє, була це субота, коли у каплиці залишився один лиш головний майстер, який признався потім, що був атеїстом. А тепер те, що він почув, звернуло напрям його філософії. Тим разом він чув спів у такому порядку, як правиться Служба Божа, і співали тепер одні, приблизно на протязі години, мужеські голови. Питалася його пізніше Анна, чи не відчував він якогось страху, бож був один у каплиці. "Ні, — каже, — слухав з великою радістю і захопленням". Дальше кажуть вони Анні Окармі, що дуже жалують, що не мали зі собою магнето-тасьмового апарату — були б все зібрали на тасьму. Та Анна їх запевнила, що напевно не вдалося б нічого записати, як, скажімо, і фотографічний апарат нічого не відбере, бо це явище надприродне.

Звірилися вони Анні, що в часі, коли прислуховувалися тому чудовому співові, зробили собі постанову, що це позістане їхнім секретом. Однак так не склалося — не додержали вони таємниці, видно могутність сили духового вдоволення була значно сильнішою за їхню постанову і зломилася, перемогла заплановану таємницю. Розказували, що у всіх цих трьох співах голос давався чути від сторони хреста — сторони полудневої; хрест цей стоїть на віддалі близько 6-ти метрів від каплиці на піднесеній плятформі, двох сходий, із Христовим розп'яттям, та у долішній частині — у заглибленні — фігурка Пречистої Діви Марії. Обведений він навколо низьким залізним плотиком, який при потребі частинно розбирається.

* * *

Інтер'єр каплиці після реставрації (по поверненні лемків із Західньої Польщі).

По закінченні малярських робіт каплиця дійсно стала виглядати, як Храм Божий. Гарна мала церковця!

Велика вдячність добрим жертвенним людям, які посвятили багато часу і терпеливості, а також грошових офір Пречистій Діві Марії! Спеціальної подяки заслуговують Анна Окарма, яка взяла на себе обов'язок догляду за каплицею, як рівно ж і її син Володимир.

Подяка також тим кільком родинам, які повернулися із Західньої Польщі, де перебували 10 літ на засланні та всім іншим, які не пожалували гроша і труду для добра відновлення каплиці на горі Явір у Висові.

Із певним нашим вдовolenням можемо сказати: тепер каплиця стоїть, наче та перла на святій горі Явір. На честь і славу Пречистої Діві Марії! І радіє вона, і ми взаємно радіємо разом з нею!

МАНДРІВКА ОБРАЗІВ З ЯВОРА

В часі, коли каплиця добігала свого викінчення, а також і по закінченні всіх робіт, люди доброї волі купували та приносили як пожертву Божі образи для її прикраси, щоб тим самим залишити спомин про себе. Їх розміщували на стінах каплиці.

Та все змінилося, коли почалася Друга світова війна, а особливо по війні, коли почалося насильне виселення наших людей. Не знаємо ми причини, чому деякі особи забирали образи із каплиці зі собою на вигнання: чи було це їхнє велике прив'язання до власності, чи просто на щастя. Бо забирали образи і такі особи, які жодної пожертви там не зложили. А однак забрали їх у незнаний світ. І було, таким чином, вивезено на далеку Україну чотири образи. Два з них забрав зі собою тодішній солтис і разом церковний дяк на ім'я Михайло Ференц, якого прозивали Мудрим. Забрав він зі собою два образи: один - Ісус на Оливній горі, який офірував Йосиф Ференц, другий — ікона Ісус Сердечний невідомого офіродавця.

Переселено Михайла Ференца на Україну у місцевість в околиці Нової Гути Тернопільської області.

Так переховувались ті два образи у його хаті кілька літ і нікому навіть не приходить думка, що не є вони у своєму належному місці і з думкою ніхто не носить, щоб занести їх туди, звідки вони прийшли.

Прості і вузькі були наші людські поняття, бо, як ми пізніше переконалися, зовсім іншими були пляни і розпорядження Пречистої Діви Марії. А діється таке: проминає кілька літ, і надходить час, де, як кажеться, смерть покликуює до себе Михайла Ференца. Приходить час його розрахунків перед Богом, час розлуки душі з тілом, а відтак і путь душі без різниці чи вправо чи вліво. Таке є наше розставання із цим земським світом.

Та не такою простою була справа із помираючим Михайлом Ференцом. Коли людина вмирає, перше, кажуть, вона конає - значить віддає останні дихи. І не може Михайло сконати: пройшло вже кілька годин, потім і цілий день та ніч, кілька днів. І мордується у страшний спосіб. А при нім немало страждає і його жінка Текля. Роблять вони, що лиш знають, і що лиш хтось нарадить. І

ніщо не допомагає. Перекладають його з місця на місце, з ліжка на лаву та знову на стіл, зі столу на підлогу. Роблять все, що лиш можливе, щоб полегшити його муки. І так мучиться бідака вже цілий тиждень і не видно кінця його конанню. Та чи невже ж якийсь тут незнаний гріх, що і сконати йому не дає, не дає йому на тамтой світ вступити. Бо в дійсности, то трагедія майже нечувана, щоб людина вже цілий тиждень конала, а сконати не могла.

Та щоправда, ніхто не є без гріха і святих також багато нема. І він також, можна б сказати, не переважував ні в одну сторону, ні в другу, хоч деякі прокльони на нього і були, та вина в цьому не цілковито його: бувши солтисом у селі, за довгі роки, а особливо в час війни, був він між ковадлом і молотом, бо змушений був виконувати гітлерівську роботу, а саме асигнувати нашу молодь до Німеччини на примусові роботи. Та це, хіба, не є причиною, щоб не міг він сконати.

Та врешті приходить йому порятунок Божої помочі, Божого милосердя. Діється щось таке: в нічну годину його шваґрови Яцкові Васильчаків приснився такий сон: щоби образи ті з Явора, які Михайло забрав зі собою, перенести тепер до місцевої церкви в Новій Гуті. І там залишити їх для дальшого переховання. Тоді Михайло Ференц помре. І коли Яцко із цього сну пробудився, то чим скорше прилетів до свого конаючого шваґра. Переказав він його жінці Теклі про сон, який йому приснився. Розказали Михайлові про цей сон. І просить він віднести їх чим скорше до церкви. Шваґер його Яцко заніс ті два образи до місцевої церкви, щоправда не була це така легка справа, бо, поперше, треба було отця духовного із снання пробудити, та Яцко розказав, що це є пекуча справа, мусить бути негайно зроблена. При тому сказав, що образи ті є перенесені тут лиш на тимчасове переховання. Отець духовний на це погодився. Відкрив він церкву і образи там і залишив. І, в дійсности, стається дивне явище, бо ще шваґер не встиг повернутися із церкви, як Михайло закінчив своє життя — закінчив свої муки.

Від того часу проминого коло року, як одного любого дня один із колишніх мешканців села Висови на ім'я Косцьо Назар рішив переїхати із Нової Гуті у місцевість Миколаївку при Чорному морі. І вже він пакувався, коли прийшла до нього вдова Текля Ференц і каже: "Прошу тебе не відмовити моєї просьби. Мені приснився сон, що маю я образи, які є забрані із каплиці на Яворі, передати тобою в Миколаївку. Потім вони мають повер-

тися назад — до каплиці на гору Явір, де їх приналежне місце". Та постає тут певна загадковість, бо, орієнтуючись по географічним розташуванню, образи тепер не наближаються до Явора, а навпаки — віддаляються: де то Висова і Карпати, а де Чорне море!

У кожному разі, Косцьо не відмовив тої прислуги і забрав образи зі собою в Миколаївку.

Там їх вшановано як святиню. Відступлено спеціально для них одну кімнатку у фамілії Олександра Дуркота — колишнього селянина села Висови. Образи ті гарно почистили та навіть кімнату гарно вималювали на ту оказію. Переховували їх тут і в часі комуністичного режиму. Треба було скривати для загального огляду, і лиш у святу неділю виставляти для людей, що сходилися тут молитися — односельчан села Висови та їх близьких знайомих. Кімнатку ту вважали вони як малу церковцю, бо церкви тут не мали. Лише ті два образи подавали їм морально-духову підтримку Божої любови. Так було до якогось часу, бо вигода користання із прислуги цих образів їм кінчається, а образам цим знову довга мандрівка настає.

Жила у Миколаївці собі колишня сільчанка села Висови на ім'я Анна Дем'янчик, яка по довшому часі заплянувала повернутися до свого рідного села. Була вона однією з перших, що задумали повернутися із вигнання. І оскільки є тепер нагода перенести образи, попросили її це зробити.

Вона, щоправда, не відмовляється. Хоча страху досить має, бо за посідання яких-небудь релігійних предметів тут карають. А за перевіз через границю кара *подвійна*. Є ще одна проблема: образи ті не якась мала річ; валізочка ж, до якої Анна пакується, менша за них. Один образ — ще пів біди, бо це малюнок на полотні. Його можна з рами витягти та в рольку скрутити. Гірша справа із другим образом — Ісусом на Оливній горі. Намальований він на диктурі, а матеріал цей твердий і звинути не дасться. І є він більший за валізку. А тому, що змальований на диктурі, то і рами окремої нема — взір тої рами витиснений по краях образу.

Не знайшли люди іншого способу, тому і вирішили образ поменшити. Обрізали вони раму його, як і частину долішнього краєвиду. І так все вложили до валізки.

Так забрала Анна Дем'янчик ті два образи зі собою. З великим страхом вона переходила границю, як знайдуть — сконфіскують та ще і кару наложать. Але як виявилось пізніше, образи ті були

Пречистою Дівою хоронені. Всі твердили, що на цій границі є дуже строга контроля. А тут просто диво, бо її дві валізки навіть не сказали відкривати. Хто переходив вже цю границю, каже, що це річ неправдоподібна. Тут із певністю можемо сказати: над нами була рука Пречистої Діви Марії. І так щасливо привезла вона ті два образи до Висови. Тут їх вложено у нове обрамовання та занесено на Явір у каплицю, у їхнє приналежне місце, де і закінчилась їхня мандрівка.

Краща доля натомість припала іншим двом образам, які забрала родина Варихи із села Баниця Горлицького повіту в часі їх виселення в Західню Польщу. Міркуємо, що забрали вони їх тому, що може часто бували на Яворі. І тому в час виселення наших лемків вирішили вони забрати два великі образи зі собою. Переховались ті образи у них кільканадцять літ і невідомо, як довго ще було б це тривало, і чи взагалі панство Варихи мали на думці ті образи колись повернути.

Але прийшла краща доля для цілої родини Вариха. Називали їх колись Молочарями. Подаються вони на виїзд до Америки. І останній з них, який від'їжджає — син Петро. І образи ті є тепер у його посіданню. Оповідав він про дивне явище, яке йому довелось перенести: за кілька тижнів перед його від'їздом до Америки показується йому тінь, чи радше стає перед ним, з якої чує він слова "Віддай образи", які постійно повторюються. Тінь та його не опускає і слова ці та поява невтомого голосу просто випро-ваджують його із рівноваги. І не знає він, що йому робити, як собі зарадити.

Вирішив він з цього всього поїхати в гори до нашого колишнього повітового міста Горлиці, де тепер замешкує опікунка каплиці Анна Окарма. Розказав він їй про все: про від'їзд до Америки, про образи, які є в його посіданню, та про тінь, яка слідкує за ним і промовляє "віддай образи". Радиться він, що йому робити. А вона каже: "То велика шкода, що ти не привіз їх зі собою, але так мусиш зробити, як та тінь до тебе промовляє. Образи походять із Явора і туди ти їх маєш повернути". Каже він тут, що йому часу бракує привезти їх сюди. Тому радить Анна йому через пошту переслати їх на її ім'я. Так він і зробив. І Анна одержала образи в найліпшому порядку.

І тінь, і цей голос перестали його переслідувати. Анна ж по отриманню образів, зрозуміла річ, хотіла їх занести у каплицю. Та оскільки були вони затяжкі, попросила свою товаришку Марію Ванат допомогти їй. Взяли вони образи та заїхали автобусом до

Висови. Висіли з автобуса, а далі дорога на Явір вже є піхотою через село. І лише вийшли вони за село, звідкись налетів біленький голуб і почав низько кружляти понад їхніми головами. Перелітав він зліва направо, та знову наліво, і так провадив їх цілу дорогу, поки дійшли до Зарубанця, де починається гора Явір. Тут також починається і ліс. Голуб тепер десь замотався більше його вже не бачили.

Цікаво стало їм, звідки появився цей голуб, бо тут смерти скорше можна сподіватись, ніж голуба. Раз, що це є пас пограничний і якихнебудь голубів — сірих чи білих, чи поштових — тримати строго заборонено. Із цікавості Анна пізніше розпитувала знавців поведінки голубів, розказуючи їм про пригоду. Та вони і самі були немало здивовані, казали, що голуби, та ще дикі, нормально злітають у парі або у великій групі, а не поодиночку. А бачити одного — велика рідкість.

Залишається у нас лишень одна думка з цього надприродного появу. Всім відомо, що білий голуб є символом Святого Духа. Ми його також вживаємо як символ спокою. Беручи тут під увагу цей незвичайний випадок, який не може знайти іншого задовільного виправдання, мусимо признати, що це було не що інше, як поява Святого Духа у виді голуба, який виявляв почуття радості з приводу вдячності за повернення приналежних святих предметів до каплиці.

Роздумуючи над долею цих образів-скитальців, яких доля вирвала із їхнього признаного місця і не раз були вони на краю урвища, бачимо, як стерегла їх Мати Божа, і допровадила до місця їхньої приналежності.

Усі ми, розпорошені по широкому світі, берімо собі як приклад тих заблуканих образів із Явора, яких Пречиста провадила, та молім зі щирого серця, щоб і нас Вона так само зберегла в цілості, а в належній хвилині зібрала під своїм святим офором і привела у місце нашої приналежності, щоб ми надалі разом могли Її хвалити і молитви до Неї заносити та в хвилинах нашої потреби руку нашу до Неї, до Її милосердя простягати.

Ми мали докази Її тісної співпраці з нами під час побудови каплиці, ми ясно бачили там докази Її помочі у справах оформлення концесії — офіційного дозволу на побудову каплиці. Без Її чудотворчої помочі каплиця ніколи не могла бути там побудована, бо для земних рабів одержати дозвіл на будову так близько державної границі було абсолютно неможливим. А з Її поміччю все стало можливим, все було виконане. І все сталося, як Вона

сказала Фірії: "Не старайся, бо воно все дійде до порядку". Це були її слова, і тому ми, зі своєї сторони, повинні посилити віру і надію та виплекати в собі сильний характер.

Людина, яка вагається, яка не має твердих переконань, не має і пошани між людьми. Віра, надія та сильна постанова є нашим життєвим дороговказом. Коли ми чуємо, що про когось кажуть: "Та людина є слівна і чесна", — таку і люди люблять і сам Бог. Та одного нам не слід забувати: до всіх добрих діл просимо Бога о його благословення і співпрацю. Наше старе прислів'я стверджує: "Без Бога — ані до порога".

А тепер, коли знову нагадаємо собі, що сталося із нами, призадумаємось, чи не був це якийсь страшний сон по довгій порожнечі проминулого часу? Бо здавалося нам, ніби життя перестало існувати і сонце назавжди зайшло. А надія наче спати в рові положилася.

Ох, Боже мій милий! Що ж над нами нещасними війна спричинила?! І людей моїх по широкому світі всіх розпорошила, а немало і в могилу зложила.

Минає вже десять літ від коли до Висови повернулися тих кілька родин із Заходу. І тепле сонечко знову з-за гори наче очком моргає і до нового життя село закликає. Та і на святій горі Явір де стоїть каплиця відремонтована, наче якогось великого празника дожидає. Бо, в дійсності, як храм Божий тепер промовляє і знову людей на відпусти закликає.

Все це завдяки найперше Пречистій Діві Марії. Бо ж її це храм! Тут вона перебуває, вона його стерегла. І тепер, із любови до нас, руки милосердя до нас грішних простягає. Всіх нас, грішних, немічних і стурбованих, пригортає та своїм святим офором сльози витирає.

Особливо низько схиляю голову перед тими, які причинилися до удобрення каплиці — чи то у формі свого труду чи іншої пожертви. Нехай Мати Божа зішле на них благодать свою!

Тепер знову устійнено відпусти. Та не в такому порядку, як колись: перший в році є тепер на Петра і Павла, другий — у свято Рождества Пресвятої Богородиці. Хоча сучасні часи не є зовсім сприятливими та в додаток і людей наших вже там багато немає, та все ж таки, беручи під увагу ті два фактори, на цих відпустах є досить гарне число народу. Варто при тому пригадати про присутність заграничних гостей із сусіднього села Цигли, що на Словаччині, які групово взяли участь в одному із цих відпустів на Яворі. Та ще і в присутности їхнього отця духовного (на жаль,

імени його я не довідався). Час цих відвідин був десь по повороті наших людей із Заходу, як рівно ж і по відновленню відпустів. Варто це *пригадати* тому, що хоча це і сусіднє село, та ділить нас державна границя. І були вони тут за спеціальними перепустками, що, в дійсности, заслугувало на пошану.

Ще хочу згадати про уможливлення їхньої присутности зі сторони доброго і розсудливого тодішнього капітана пограничної сторожі в селі Висова, який дав їм дозвіл на участь у відпусті. Всі тоді були йому вдячні за його мудре рішення, бо ж прийшли вони до нас не на якісь гандльові спекуляції, а щоб бути учасниками відпусту, щоб помолитись та віддати поклін Пречистій Діві Марії. Це також зробило велике враження на всіх тоді присутніх.

Наших гостей було вшановано спеціальною увагою і попросено їхнього священика до спільної відправи у цій урочистій службі Божій. І він, на вдоволення всіх присутніх, доповнив її своїм гарним голосом, причому виголосив гарну промову. Всі були раді нашим дорогим гостям за відвідини нашого відпусту, як рівно ж і нашому тодішньому капітанові пограничної сторожі за уможливлення такої зустрічі і спільної участі у відпусті.

Шкода лише, що такі спільні зустрічі не повторяються кожного року. Бо у Бога границь немає, у Бога ми всі його діти.

По Другій світовій війні час зробив немалі зміни. Я хочу навести мої особисті спостереження над рідним селом Висова, де від часу побудови каплиці проминуло немало часу. Навесні 1929 року будову почато, а 1939 — віддано до вжитку. Значить, що у 1981 році ми повинні були вже справляти 50-літній золотий ювілей. Беручи під увагу цей біглий час, можна сказати, що перейшла вона деякі зміни як назовні, так і всередині. Стала вона старшою — то факт. Та краса її, всередині зокрема, зросла через відмалювання.

Запам'ятав я своє рідне село і каплицю, опускаючи все, що мені миле, в 1941 році разом із тими, хто в ту пору був насильно забраний в Німеччину на примусові роботи. Багатьох із нас, застала доля тулятись по чужині, із одного континенту на другий. І не раз та не два запитував я себе, чи прийде колись той час, щоб я повернувся у свою рідну Батьківщину, чи побачу я ще колись наші чарівні гори Карпати і своє рідне село та чи може, вольне не побачивши його більше, згину я марно у далекій чужині. Бо, хоч у доброму живу я краю, та не своєму!

І вислухав Бог просьби моєї! По 37-ох скитальницьких літах мені вперше доводиться побувати у рідному краю.

І що за радість зростає в душі моїй з наближенням до рідних сторін! Очі свої не можу вдоволити, спрямовуючи їх то вправо то вліво, а серце моє неначе вирватися хоче, щоб чим скоріш побачити своє рідне село, яке я так залишив давно. А приїхавши, почав розглядатися та радість мого серця сльози викликає. Тут я родився, тут мене хрещено і ім'я надано, щоб Бога хвалити, в церкву посилано. Тут в школу рідну мене посилали, розуму навчали. І літа мої молоді я провів зі своїми друзями. Звідси мене насильно вороги вирвали і в гітлерівську Німеччину на примусові роботи молодого ще забрали.

І стою я тепер посередині пошарпаного та сплюндрованого мого села. Внутрішня радість моя бореться з розчаруванням, бо не лишилось нічого, крім самої назви та кількох старих хат і церкви, яку могутні росохаті липові дерева своїм галуззям обняли, неначе хочуть її від зовнішнього світу закрити. Та багато вже тут нових величавих різnorodних будівель стоїть. І все не до віри змінилось. Частина хотаря, де колись, пам'ятаю, були орні поля і зерном їх засівали, тепер, наче на диво, лісом засадили. І сама гора Явір, як я пам'ятаю, була досить рідко поросла ялівцями та ще рідше то тут то там росла сосна. А тепер ціла гора шпильковими деревами покрита. І навіть сама каплиця оточена новим лісом. Дороги до неї, хоч би полем, і тої немає. Бо де лісом не заросло, там перелогом переросло. Та й дорога від села, починаючи як колись казали від Михневича по Круглу Долину, тепер вода собі наче малі потічки туди поробила. І хто хоче каплицю відвідати, а дороги туди не знає, хай і не думає йти без проводиря.

Може прийде час і нагода комусь бути на Лемківщині, в моєму селі Висова, на святій горі Явір, де Божая Мати завжди перебуває. Нехай поклон їй відасть. Бо відомо, що наші люди роз'їжджають далеко по широкому світі і Божої Матері в чужих шукають, як в Люрді у Франції, у Фатіма в Португалії. Та воно тут не дивно ні не заборонено, бо ці місця є більш популяризовані. А нам би спитати, чому ж то у чужих за Пречистою шукати?

Об'явилась вона для нас у Зарваниці Буцацького повіту, об'явилась у Висовій Горлицького повіту на Лемківщині. І будьмо горді з цього і несім велику подяку Пречистій за те, що вибрала вона та полюбила наш український народ, щоб постійно перебувати із нами. І чому ж нам не прибігати до неї туди, де вона постійно виявляє свою присутність?

О Пречиста Діво-Мати! Будь і надалі з нами у неволі, у тривозі, заступайся за нас. Ми з вдячності Тобі подяку заносимо за попередження, яке Ти переказала через Фірію про долю нашу нещасну у Другу світову війну. Бо знала Ти, яке страшне горе чекало нас у ту війну, коли прийшло розпорошення нашого народу по широкому світі, що ми і за віру тоді взяти не хотіли. Знала, що розсиплемося, наче живе срібло, по інших континентах, де незміренну частину нашого народу прийдеться затратити у чужому морі. І не дарма перед самою війною, під час відпусту, із любови до нас Пречиста Діва проляла свої святі сльози, знаючи про долю нашої гіркої будучини.

Ми глибоко віримо у Твою ласку, о Пречиста Діво-Мати! Будь нашою посередницею у Бога! Ми глибоко віримо в Тебе і покладаємо надії, що збережеш нас в цілості і єдності, як одну родину. О Заступнице наша! Ми молимо і благаємо: не залишай нас, заступись за нами! О Пречиста Діво Мати!

ЗАКІНЧЕННЯ

Наближаємо до закінчення цих перебіглих подій, особливо чудотворних появ Пречистої Діви Марії, де виявляла вона свою присутність у різних чудотворних формах, що доказувало її єдність із нами. Бачили ми тут не лише одноразову появу, але і цілий ряд появ надприродних чудес Божих та її постійну любов до нас. І Вона назавжди закоренила свою любов у наших серцях. А ми назавжди позостаємо вірними дітьми її.

Вона була, є і буде нашою улюбленою Небесною Матір'ю. Вона є з нами на горі Явір у Висові і ми з Нею у наших щоденних молитвах, де б то не було: в недолі чи на волі, в рідному краю чи у далекій чужині.

О Пречиста Діво-Мати! Тобі я свій поклон даю! Виявила Ти та при тому іще більше утвердила свою любов до нас через близьке посередництво із Фіриєю Дем'янчик, якій об'явилася в 1925 році та відтак постійно, кожного тижня, в п'ятницю була з нею у розмовному контакті.

Вона і надалі, хоч і не кожної п'ятниці, є з нами, що доказують вияви її присутності через надприродні появи її у святині на горі Явір.

Я сам okazійно мав нагоду відвідати своє рідне село. А було це в 1978 році. І був я вже тоді заінтересований збиранням додаткових матеріалів про появи надприродних чудес у моєму селі. Та так воно склалося, що я стрінувся з одним сучасним жителем мого села Висови. І ми розпочали розмову на тему об'явлення Пречистої на горі Явір. І сказав він таке: "Знаю я про це, бо не раз і не два бачив наочні докази цього. І нема вже такого, щоб зміг переконать у зворотньому мене. Хай хто хоче собі говорити, та я знаю бо, сам часто спостерігаю і стверджую, що там замешкує Мати Божа". А був він затрудненим як таксист, при чому доводилося йому доїздити додому у різних годинах в нічну пору. І розказав він мені таке: переважно у нічну пору, коли на прийшлий день заноситься на погоду, вночі, а саме по півночі, у ранніх годинах, він зауважував на горі Явір у тому місці, де стоїть каплиця, гейби світляну ясність у формі обширного стовпа, який простягається із небес та спирається на горі Явір у

тому місці, де стоїть каплиця. І розкажує далі він: "Коли глибше вдивишся в ту ясність, то можна зауважити, наче пил маленьких зірочок, які ніби сиплються на каплицю. Таке явище я зауважую там досить часто і беру його під увагу як чин надприродної появи. Це є чудо Боже! І тому я переконаний, що там замешкує Мати Божа. І там є святе місце".

Таке явище постійної присутності Божої Матері на горі Явір додає і нам немало духовного вдоволення, радості і утіхи, що Божа мати ні на хвилину не залишає нас. Вона є завжди з нами, посилює наші надії, полегшує наші тілесні болі. Вона є посередницею до Божого Сина та Святої Трійці.

Там, на горі святій, на горі Явір, чудеса Божі не вгасають, і час від часу вони там поновлюються, хоч не конечно завжди у тій самій формі. І знаємо ми, що будуть поновлюватися і надалі. Ми очікуємо іще одного надприродного Божого чуда, яке було переказане із уст самої Діви Марії через Фірію Дем'янчик коротко перед Другою світовою війною. Віримо глибоко в те, що чудо це, безумовно, відбудеться, бо ж сказане було із уст Пречистої Діви Марії. Переказ її був такий: прийде певний час, коли зійде тут образ із небес — пресвітлий образ обличчя Пресвятої Діви Марії, і буде це час, коли на гору Явір вийде молитись одна жінка. Буде просити Пречисту о прощення їй тяжкого гріха. І в той час Пресвітлий образ знесеться із небес. Це буде образ обличчя Божої Матері. При тому, сказано є, що образу того торкатися не можна буде — лишень його рами. Також є сказано, що жінка та не буде з наших сторін. Ще сказала Пречиста, що в тому часі людей наших там вже не буде. І, як показали повоєнні роки, вже інший народ займає ті території і можливо ще інший займе їх в майбутньому. Сталося так, як переказала Пречиста іще перед війною — сповнилась над нами та доля нещасна, бо тим, які повернулись із Заходу, з понімецьких земель, загрожує винародовління. І це не тільки моє одиноке село, а цілу Лемківщину: населяють її сьогодні польські гуралі із снігових Татр. Бо хоча і повернулось до Висови з Заходу 12 родин, та є вона тепер оздоровчо-відпочинковою зоною і по війні розбудова її набрала дуже швидкого темпу. При цьому виникає потреба у робочій силі, яка, звичайно, поповнюється польським населенням, що вже сьогодні привело до його значного переважання.

Вістка про це надприродне чудо об'явлення Божого рознесеться широко по цілому світі. І люди звідусіль будуть горнутися туди великою масою. Село Висова буде звеличене далеко

по широкому світі.

Появляються на цьому світі чуда Божі. Заходять не раз і великі зміни. Буває то часом на зло людині. Але не завжди зло верхи бере. Діються і чуда Божі, причому Бог допомагає.

І мені довелося дожити до часу, коли я став свідком живим чуда Божого, за що мені небеса хвалити. Колись Тарас Шевченко закликав наш народ кайдани порвати. І не нам належить слава, бо не ми, а рука Божа і Пречиста Мати звеліли з нашої 'неньки-України 24 серпня у світляному 1991 році скинути кайдани. Україна наша вільною постала! Пошарпана, сплюндрована, наче каліка по довгих століттях тяжкої неволі, та завдяки Божій ласці вільною стала!

Та не всіх своїх діточок може вона до себе пригорнути. Торгували нею колись та рвали на шмати. Грузин цей нехрещений і кат невинного народу Йосиф Сталін, щоб ласки собі в поляків придбати, звелів дитину від мами відірвати — Лемківщину нашу милу та ще і Пряшівщину від України забрати.

Та Лемківщина далі у неволі. Голову схилила, бо не стало її мами, щоб за болі і за кривди їй пожалітись. І на своїй землі знову наймитом лишилася. І героїв наших у їхній домовині прийдеться надалі сльозою росити.

До тебе ми, Божа Мати, руки простягаєм.
У щирих молитвах просьби засилаєм!
Не лишай нас сиротою, Тебе ми благаєм,
Збережи нас в єдності й на волі
У рідному краю!

Я Всевишнього благаю!..

Перенесімося думкою знову до мого рідного села Висови.

Ми глибоко віримо у слова, переказані із уст Пречистої Діви Марії, що здійснився подія зіслання світлого образу ікони Пречистої Діви Марії на горі Явір у Висові. Не знаємо лишень, бо не було при тім сказано, про час, коли станеться ця чудотворна подія. Це цілковито подібне до пророцтва приходу нашого месії Ісуса Христа, яке очікувалося сотні літ, та часу точного ніхто не знав.. Так само і тут. Ми знаємо і віримо, що ця велика подія колись відбудеться.

Таке чудо, як зіслання Пресвітлого образу із небес, потрапило б, в нашому людському розумінні, до категорії "чуда всіх чудес". Ми також передбачаємо, що час цей вимагав би якоїсь спеціальної

уваги: уваги пробудження, уваги провидіння, пори спеціального часу, спеціального заклику людства до навернення до Божого Закону.

Хотів би я тут навести слова одного сучасного пророка Він був ведучим релігійних програм на телебаченні. Одна з його передач торкалася теми останніх днів існування цього Божого світу. Брав він як підставу Боже письмо, причому твердив, що там все сказано, лиш треба знати, де і за чим шукати у старих релігійних книгах. Отже, зупинімося на кількох його пророцтвах, які, до певної міри, мене заінтересували.

Він твердив, що Бог є добрим пастирем і не хоче затратити ні однієї овечки із свого стада. Є встановлений час на покаяння грішників. Мав би він настати за сім літ перед кінцем світу. Далі цей чоловік каже, що всі праведні повинні бути вибрані із цього земного світу до визначеної пори, бо не каратиме Бог праведних і грішників однаково. Як приклад подається історія міст Содома і Гоморри, де Лот, небіж Авраама, був попереджений і вибраний із урвища. Сказано йому було забрати свою родину та опустити Содом і Гоморру, поки настане їх цілковите знищення.

Семирічний період, каже він, встановлений для всіх тих, які свідомо чи несвідомо протиставляються Божій науці та Його законам. Тому Бог із своєї милости виділяє його для можливості остаточного покаяння, що має за собою слухний принцип. І каже цей викладач далі, що ті сім літ тим будуть визначним, що будуть виявлятися великі наочні чуда Божої правди. На те, власне, щоб людство краще провиділо Божу правду та його Небесне Царство.

Оскільки ми почули про семирічний період, в якому мають відбуватися великі надприродні чуда, то мимоволі постає питання: невже і пресвітлий образ, який має зійти із небес на горі Явір, об'явиться саме тоді?

Якби ми могли взяти тих сім літ для остаточного покаяння людства, воно б мало певну рацію, ніхто із нас не хотів би бути заскоченим несподівано, бо в наших щоденних молитвах ми молимо Бога, щоб захоронив нас від наглої і несподіваної смерті. Бог є велика любов, милосердя і справедливість. А любов його до нас не виключає і грішників. Хоче він, щоб всі без різниці пригорнулися до нього, до його царства, щоб виявили жаль і покаяння хоч в останню годину життя. І знову питання цьому проповідникові: як може бути рівна справедливість для того який був вірний Богови цілий свій вік в порівнянні з тим, який

заперечував Бога та Його науку, щоб вони разом змогли увійти у Царство Небесне. За приклад він подав подію на горі Голгофі, де поряд з Ісусом були розп'яті два розбійники, один з яких насміхався з Ісуса, а другий насварив першого, кажучи: "Ми є винні і тому помираємо на хресті. А цей чоловік, — показав на Ісуса, — помирає невинно. — І каже до ісуса: — Боже, прости мені грішному та спом'яни мене, коли прийдеш у Царство Небесне". А Ісус відповів йому: "Кажу тобі, іще сьогодні будеш зі мною у мого Вітця!"

Незмінна любов Бога до нас є нераз не зовсім зрозумілою. Любов Його до нас є в мірі однакова і рівна, бо не чувано іще, щоб який пастух хотів затратити хоч одну овечку із свого стада. Та то саме і Бог: він не хоче згубити ні одної душі із Царства Свого.

Говорив цей проповідник про семирічний період та про час остаточного закінчення існування цього чудового Божого світу. Ніхто не в силі сказати точно, але одно є певне: доходимо ми до часу, де показується початок закінчення існування світу. Бо знаємо ми вже про вогонь, який має остаточно знищити і закінчити існування живучого світу. Ми є свідками існування сили вогню: атомової енергії, яка спроможна в короткому часі знищити життя на нашій земній кулі. По Великому Потопі було сказано, що світ більше потопом караний не буде, а наступне його знищення стане через вогонь. У давнину люди могли лише вгадувати, що це за вогонь, та в ХХ ст. вгадувати вже не є потрібно, бо бачили ми вже результати його дії.

Довгі тисячі літ світ існував у технічній темноті, та під кінець ХХ ст. прогресивно пробудився, при чому дійшов до створення великої техніки, яка стала людині на користь і вигоду: це дослідження моря, повітряна транспортація, коли за кілька годин можна перелетіти з одного континенту на інший, швидке пересування по землі, машини, які полегшують людині калькуляції — зв. комп'ютери. Немало досягнуто у дослідженні атмосфери і стратосфери, прокладено дорогу в космос. Спромоглася людина і до винаходу різного роду хемікалій.

Це все здобує Божою ласкою, бо обдарував Бог людину розумом і вільною волею. І все воно було б добре, та ще від початків існування Божого світу, де Бог створив щось добре, то Сатана мусів вмшати свої пальці, щоби певну частину цього добра замінити на шкоду людині. Знайдені певні хемікалі, які повинні були б стати на користь людині, та не враховано їх

негативних сторін і приходять вони на шкоду людині. Приміром, затруємо повітря, внаслідок чого утворюються кислотні дощі, які можуть палити і залізо. Винищують вони і ліси. Затруюються через них споживчі продукти та вода, яка є нашою життєвою необхідністю, при чому гине в ній риба. Недбале вживання фріону призводить до знищення озонової верстви атмосфери, яка захищає нас від творених Сонцем ультра-фіолетових променів, що спричиняють шкірного рака.

Коротко сказавши, ми почали маніпулювати природою, а це може спричинити світові посухи, що приведуть до великих масових голодів.

Прислів'я каже: той, що ся топить, той і бритви ся вхопить! А навів я його з метою порівняння: якщо якась держава понесе великий голод, а буде при тім володіти атомовою (*атомною*) зброєю та ще й матиме розумово незрівноваженого керівника, вона неминуче здійснить напад на державу із запасом їжі, що може розв'язати третю світову війну, в якій переможців не буде, бо що не знищить радіоактивність, доконають різного роду пошесті.

Нам на сьогодні позістало лиш слідкувати, хто та з якої причини розпочне цей смертельний вогонь, бо для цього треба тільки, щоб високий державний пост зайняв божевільний, яких в історії було вже немало.

Першим відомим нам був Ірод, цар юдейський, який наказав вистинати дітей невинних віком до трьох років. Потім — римський цісар Нерон, який насичався вдоволенням через напускання диких левів на перших християн. У пізніших часах прийшов француз Наполеон Бонапарт, а вже в ХХ ст. в Росії почав правити грузин Джугашвілі (Йосиф Сталін), який вимасакрував більше 55 млн. невинного народу. За його наказом, в 1932-33 рр. Україну призведено до штучного голоду, внаслідок загинуло понад 7 млн. населення.

У тому ж часі в Німеччині прийшов до влади Адольф Гітлер, який хотів стати володарем цілого світу. З його вини загинуло коло 55 млн. народу.

Сьогодні Іраком править Саддам Гуссейн, в понятті якого життя людини не має вартости за бідну муху.

І ніхто не знає, скільки ще в історії світу з'явиться таких божевільних і кого скортить започаткувати катастрофальну атомову війну, яка приведе до закінчення існування цього Божого пречудового світу та всього, що на ньому живе.

Ми знаємо, що кінець такий прийде, бож сам Бог сказав: все, що мало свій початок, матиме свій кінець.

* * *

Закінчуючи історію про події на горі Явір у Висові, хочеться трохи привідкрити двері майбутности та заглянути в уявні часи, коли буде зісланий пресвітлий образ із небес, образ обличчя Пречистої Диви Марії, про який вона сама нам обітницю дала. І побачимо ми тоді, що події появ небесних чудес на горі Явір не закінчуються із цією книжкою. Вони постійно продовжуються і очікуються в майбутности. І не буде для нас несподіванкою, як хтось колись схоче доповнити перебіг дальших подій на горі Явір. Моя книжка є лише початком цього.

Мати Божа приходить до людства з рамени любови до нього. А також у хвилинах трагедій, приносячи свою поміч, як це було у Почаєві, де заставилась вона в обороні монастиря, була це одноразова поява. Являлася вона також в Люрді у Франції, у Фатіма в Португалії, у Зарваниці Бучацького повіту. Востанне вона об'явилась у Мендзи-Горі в Югославії.

У 1925 році з'явилася вона на Лемківщині жінці на ім'я Фірія Дем'янчик. Тут Пречиста Діва була в контакті з Фіриєю за її життя. І хоча обличчя Її не було видимим, та чуда надприродні доказували її присутність.

Думаю, що всюди, як і в моєму селі, спочатку було багато невірних "томів". Без цього, напевно, ніде не обійшлося. Та з плином часу заразка та зникала. Сумно, що ті "томи" ніколи не вироджуються. Де б ми не були, вони завжди є поміж нас. Це або звичайні недоуки або просто ігноранти. А скільки є між ними і таких, що заперечують існування самого Бога! Та ми не змушені приймати їхні погляди — знаємо ж, як багато калік на цьому світі, а в декого каліцтво розум обіймає. Розумна людина завжди бере у розрахунок дві сторони, а ігнорант — лиш одну. Тому то він і є ігнорант.

Маю вражіння, що коли, при Божій допоміж, моя книжка вийде з друку, і тут з'явиться немало невірних "томів", які схочуть або затишити все, що там сталося, або в байки положити. Серед колишніх чи теперішніх жителів мого села і околиць таких вже нема. Переконані вони через появи Божого чуда, які постійно проявляються в різних формах.

А тепер, на закінчення цієї книжки, беремо під увагу перебіг

різних подій, у яких виразно бачимо, що без помочі Пречистої Діви ми б ніколи не дали собі ради. Ми бачили велику і тісну співпрацю із нами. Співпрацю Пречистої Діви Марії!

* * *

О Маріє, Мати наша! Нашій вдячності до тебе немає меж. За велику любов до нас лишень схиляємо голови перед Тобою. Прийми подяку від нас. А в заплату вірними дітьми присягаємось завжди Тобі бути. Ми минулість споминаєм та будучности своєї не знаєм. І на Тебе ми свої надії покладаєм. Вранці, вдень і вночі Тебе ми благаєм. Ми є діти Твої, а Ти наша мати, Ти наша потіха, надія і любов. О Пречиста Мати Божа!

На Яворі, святій горі,
Ясність з неба засяла!
Усім людям доброї волі
радість-щастя принесла!

В тяжкій горі Мати Божа
Фірії явилася
В час її горя і турботи
Пречиста до неї промовила.

На Яворі, тут у Висові,
Пречиста приказ дала
Поставити тут Храм Божий
В честь Пречистої звеліла.

Для нас, грішних і немічних,
Відпусти встановила.
І своїм святим офором
Вона нас пригорнула...

Чувала над всіми нами,
Долю нам передказала,
Як в світ нас порозкидають,
Святі сльози проляла...

Тебе завжди прославляєм,
У молитвах Тя благаєм:
У турботах і слабости
Подай руку, Пресвята...

С. Курило

НЕСПОДІВАНЕ ПОСТАННЯ ПОЛЬСЬКОГО РИМО-КАТОЛИЦЬКОГО КОСТЬОЛУ В СЕЛІ ВИСОВА КОЛИШНЬОГО ГОРЛИЦЬКОГО ПОВІТУ

Коли ми оповідали про побудову каплиці на горі Явір у Висовій, було зрозуміло, що ця справа потягла за собою немало фінансових витрат, які надходили як пожертви менших чи більших сум. Нехай Господь стократно винагородить всіх жертводавців за це! Хочеться при цьому згадати одну дуже значну офіру на каплицю, яка не знайшла дороги туди. А була це на тодішні часи поважна сума грошей.

Назвали ми всю цю історію "Несподіваним постановом польського костьолу", бо ні думки, ні потреби на такий костьол у Висовій не було. Село наше нараховувало тоді 268 будинків, і лише 8 з них належали польським родинам. У присілку ж Висівської гуті мешкало тоді 10 лемківських і 9 польських родин. Майже всі поляки добре володіли лемківським діалектом. Користувалися вони також із прислуг греко-католицької церкви св. Михаїла у Висовій. Всі вони тут виростили і розуміти церковної відправи нашого обряду не справляло їм жадних труднощів. Отже, як бачимо, потреби на побудову такого костьолу тут не було. Не було і грошових засобів.

Логіка підказує, що як є до чогось потреба, то спричинює вона думку, а думка викликає дію. І так воно нормально є. Та коли заходить мова про побудову польського костьолу в Висовій, сталося навпаки. Вийшло, що дія випередила думку. Відбулося це в такий дивний спосіб. Як було згадано вище, під час закінчення побудови каплиці одна жінка із сусіднього села Ріпки, що за Висівською гутою, яка вже довші роки мешкала в Америці, вислала грошову пожертву в сумі 50.00 дол., які було вжито на докуплення ґонтів. Проживала вона з чоловіком в Америці вже досить довго, і були вони власниками якогось підприємства: фабрики, skleпу чи чогось іншого. В кожному разі, це були добре забезпечені люди. Дітей вони не мали.

Невдовзі по тому, як жінка вислала ту пожертву, вмирає її чоловік. Залишившись вдовою, і свідома того, що смерть жартів не знає і прийдеться їй колись слідом за чоловіком іти, вирішила

вона скласти тестамент і по можливості поділити надбане майно. Закликала адвоката і приступили вони до роботи. Найперше виділила по 5 тис. дол. американським установам: церквам, школам, лічницям, сиротинцям. Обділивши тих, яких вважала близькими до серця, позістало їй ще 6 тис. дол. І перенесла її думка до краю, у рідне село Ріпки. Пригадала свого кузина Теодозія Федорчака, якого прозивали Писарем. Ділить вона позісталу суму на три рівні частини і одну відписує йому. Проживали в селі Ганьчова шість дальших її кузинів. Були то брати, які писалися Сокол, а звали їх Бернівками. Тим вона також відписала 2 тис. дол. А коли залишилися ще 2 тис. дол., нагадала собі каплицю у Висовій. Знайшла вона місце у своєму серці і для каплиці: заповіла їй позісталу суму 2 тис. дол. Блаженні були її наміри! Та, на жаль, не з її вини, а правдоподібно самого адвоката, виникла помилка. Невідомо, чи свідомо чи ні зробив він її.

Звучав тестамент так: 2 тис. дол. є приділені на дім молитви Божої Матері у Висовій. Не було тут подано ні прізвища відповідальної особи до відбору цих грошей, ні інших точніших даних щодо цього.

Невдовзі ця жінка попрощалася зі світом. По її смерті почали поділ майна і грошей, згідно зложеного тестаменту.

Надходить також повідомлення до гміни у Висовій, що така то сума грошей є призначена на дім молитви Божої Матері у Висовій. Отримавши його, духовний отець Никола Дуда посилає офіційного листа у формі уповноваження для відбору цих грошей через адвоката в Америці, який повинен переслати гроші на ім'я його отця. Та тепер у тому тестаменті віднайдено велику смислову помилку. Невідомо, чи з'явилася вона при складанні тестаменту, чи вже пізніше.

У кожному разі, в англійській мові немає різниці між назвою церкви чи костьолу, є лиш одне слово "church". До всіх непорозумінь між церквою і костьолом докотився ще один камінь: адвокат, який розподілював гроші (думаємо, мусів бути поляком), вставив там слово "Roman-Catholic". Не знаємо напевно, коли він це зробив, але певно вже при розподілі. Ми певні, що жінка-жертводавець не подиктувала б йому щось подібного, бо була вона з наших людей — лемкиня із села Ріпки. Там і поляків не було. А у Висовій, де власне ця офіра і була призначена, також нема нічого римо-католицького. Була тут лиш одна греко-католицька церква під патронатом св. Архистратига Михаїла.

А знову каплиця на горі Явір була названа в честь Пречистої

Діви Марії та зареєстрована при парафії церкви св. Архистратига Михаїла. Отже тепер, коли ходять о признання цих грошей за каплицею, американський уряд грошей тих видати не хоче, бо каплиця не підлягає під слово "Roman-Catholic".

Про це непорозуміння взнала американська Польонія. Вони повідомили польського проборща села Роппа, що було від нас п'ятим селом, а першим польським селом на тракті, як також і тамтешнього ксьондза проборща міста Горлиці. Ці два ксьондзи радяться тепер між собою, як би то їм вирвати ці гроші для себе і своєї користи. Розповідають все деканові з міста Грибова. І тепер троє плянують, яким би то способом прибрати ці гроші для себе. І придумали ось що.

Правда, що польського костьолу у Висовій немає. Та ми стараємось, щоб він був. Польського населення у Висовій є 6 родин, у Висівській гуті — 9, з яких декілька родин вже офіційно зареєструвалися в польській парафії в селі Роппа, що заселене виключно польським населенням. (Лиш одинока церква, візантійського стилю засвідчує посілості наших лемків). Тих кілька польських родин із Висівської гуті, хоч і зареєстровані офіційно в римо-католицькій парафії села Роппа, та користали із тої парафії лише у більших церемоніях, як шлюби, хрестини, перші причастя. А у звичайнх недільних відправах ходили до Висови, у греко-католицьку церкву — до Роппи було задалеко. Отже тепер ці троє ксьондзів мають на думці побудувати польський костьол у Висовій.

Скликують вони перше засідання в тій справі у Висівській Гуті. З'їхались вони до хати пана Гарцуха — трьох ксьондзів, дев'ять членів громади присілку Висівської гуті — і представляють причину цих зборів: кажуть ксьондзи, що хочуть будувати костьол у Висовій. Та присутні члени почали протестувати проти цієї пропозиції: костьол — добре діло, але нас на нього не стане. Це тягне за собою великі кошти. Та ксьондзи їх заспокоюють: за гроші не журиться — ми дамо, скільки треба. Ви лиш починайте будову. Гутняни по таким запевненню перестали протестувати. Зразу ж приступлено до вибору Будівельного Комітету. Списано листу, набито печаток. І тепер вже як Будівельний Комітет виступають через Варшаву до Вашингтону з домаганням про відпущення тих 2 тис. дол. на їхні руки. Очевидно, вони тепер при тому вифабрикуваному документі вжили слова "Roman-Catholic". І гроші їм вдалося легко вибрати. Вислано їх на ім'я ксьондза проборща в Роппі. І оскільки жертводавець є вже на тамтому

світі, то помилки нема навіть кому опротестувати.

Приступають вони до побудови костьолю. Одержали парцелю нижче села Висови, при головній дорозі, на закруті до Висівської гуті. Парцеля та, радше кусок поля, був власністю моєї мами, яку вона дістала у придане (віно).

Хоча гроші вже відібрані, та ксьондзи тримають це у великому секреті.

Тепер підходять вони до тієї будови підступом жебрання. Знають, що Висівський хотар має багато лісу — в ті часи було коло 700 гектарів дорослого будівельного дерева. Лісничим тоді був обраний чоловік на ім'я Яцко Коваль. І що ж вони виплянували? Ще одну підступність: скликають вони "гостинне засідання" в курортному домі у Висівій, на яке з'їхалась найвища світська влада — староста, комісар поліції та інші, влада духовна на чолі із деканом та весь Будівельний Комітет. А щоб засідання завершило своєї цілі, запросили найважлишу особу того зібрання — Висівського лісничого як спеціального гостя. Посадили вони Яцка поміж себе за передній стіл та почали добре частувати. А коли побачили, що мають його в належному гуморі, виложили свою пропозицію. Кажуть йому: "Висова має багато свого лісу і будівельного дерева. А ми хочемо збудувати такий собі костьолик і просимо тебе, щоб Висова зофірувала дерева на будову того костьолику". Очевидно, Яцко знайшовся тепер в такій позиції, в такому куті, що не зміг сказати "ні".

Скликав він висов'ян і представив їм прохання польської громади, де просилося виасигнувати задарма певну кількість дерева для побудови костьолю. Почала тут громада радити то вліво, то вправо. А в кінці дійшли вони до висновку: щоб жити нам в згоді, без якогось тертя між нами та поляками, краще дати їм того дерева. І ніхто не знав при тому, що в дійсности ті гроші були офіровані на каплицю, а опинилися у проборща в Роппі і плянуються на побудову костьолю, а якби знали, ми певні, що тодішня громада Висови ніколи б не дала дерева для будови дарма. Отже, тепер і парцеля одержана, і дерево є. Грошей також достатньо. Значить, можна приступати до будови. А в тодішній час, десь рік чи два перед Другою світовою війною, 2 тис. дол. на світовому ринку дорівнювали 10 тис. польських злотих. Це значило, що тепер вже сміливо можна було розпочинати будову.

Підшукали вони в польських околицях будівельного майстра на ім'я Мурайда, якого найняли за суму 2 тис. польських злотих.

Польський римо-католицький костел з 1936-38 р. в селі Висова.

Все дерево порізали на швалі. А різав його наш чоловік пан Дошна з Ріпок. Був у нього тартак на одну пилу, яку мав з Америки. Він його тимчасово поставив зразу при будові.

І приступив майстер Мурайда до будови. Коли він зорієнтувався, що ціна будови, на яку він погодився, була занизькою, почав домагатися підвишки. На тому непорозумінні вони розсварилися до тої міри, що майстер будову покинув і більше вже не повернувся до неї — не докінчив підписаного контракту і, зрозуміло, що платні за виконану роботу не одержав.

Тепер підшукали іншого майстра на ім'я Бедус із польського села Лужна за Горлицями, якого намовили закінчити роботу за ті

ж самі 2 тис. польських злотих, які не виплатили попередньому майстрові.

Гроші — така річ, що хто їх має, завжди схильний рахувати, бодай на папері. А тут всі підраховують, оскільки ходить про справу грошей громадських. В тому випадку інтересує нас, що сталося із рештою тих грошей. Лічимо приблизно: за викінчення всередині та престіл нехай буде других 2 тис. злотих. Разом є 4 тис. А всіх було 10 тис. злотих. Цікаво б знати, чи роздано їх бідним. Запитати б тодішнього касира — проборща села Роппи.

Сьогодні ми вже як сторонні глядачі і колишні свідки повернути чи направити того, що проминуло, не можемо. Можемо лишень споминати дану справу та дебатовати над нею. Костьол у Висовій, хоча він в тодішньому часі не був конечною потребою, все ж таки і тепер стоїть і ми вшановуємо його як дім Божий. Бо ж всі ми належимо до одного і того самого Бога.

Все ж таки уважаємо, що каплиця на горі Явір була через це значно покривджена. Бо офіра та опинилася в чийось інших руках, а не там, де була спрямована. А якщо позглянемо ще з іншого боку, побачимо й таке: коли жертва була нам зголошена, будівництво каплиці на Яворі вже закінчилося. І не конечні були відразу якісь поправки чи переробки. Отже, гроші ті перейшли б на банковеkonto для запасу. Або, ще інакше.

При розгляді перспективи розвитку нашого села, його багатих мінеральних вод зокрема, бачимо: щоб такий курорт як слід урухомити як для потреб гостей літнього сезону, так і цілого року, які приїжджали сюди на лікування, була велика необхідність у своїй санаторії. В тодішні часи курорт ще був у приватних руках. А приватники стільки грошей не мали, що спромогтися на якісь більші будови. Тоді воно посувалося темпом черепахи.

Про таку санаторію завжди мріяв доктор Михайло Гижа, який був нашим місцевим лікарем. В пору літнього сезону він завжди був надмірно зайнятий лікуванням пацієнтів, які були порозкидані по віллах, замість бути скупченими у такій санаторії. Доктор казав, що якби мав досить своїх грошей, поставив би таку санаторію, яка була б чинною цілий рік. І не лише для самих гостей, а також і місцевого населення та людей з околиць, які у разі поважнішої хвороби чи якогось випадку повинні були гнати до міського шпиталю в Горлицях, що було на віддалі 37 кілометрів.

І тепер, розглядаючи ту потребу в санаторії, більш ніж певні, що доктор Гижа, будучи близьким приятелем отця Николи Дуди

(який був головою Будівельного комітету каплиці і міг тепер бути відповідальним за гроші, які не потрапили на банкове conto каплиці), випросив би ті гроші в позичку на будову санаторії. І це добре християнське діло дійсно могло здійснитися завдяки двом приятелям: в одного — гроші, а в другого — проєкт побудови санаторії.

Отже, якби не костьол, справа виглядала б так: стояла б санаторія, що було б благодаттю Божою як для Висови, так і для околиць.

* * *

Ми є люди і не посідаємо шостого відчуття, щоб заглянути у майбутнє. Це лиш сам Бог знає, який усім керує... А ми лишень можемо сказати: "Бо так воно склалось". Так воно легше нам сказати. Але само воно так не склалося, бо Той, Який назначив нам годину смерти, Він же укладає наші пляни та вистелює нам нашу долю. І все інше плянує також Він. Тепер, коли приглянемося до минулого нашого рідного села Висови, то в дусі своїм мимоволі знаходимо признання акції свого часу, хоча й не була вона нам на користь. Але в даному випадку кільканадцять літ пізніше ми сказали собі: а може то і добре, що у Висові тепер стоїть костьол. Він бо своїм існуванням захоронив для нас нашу колись греко-католицьку церкву. Бо, як згадував я вже раніше, по виселенню наших людей з Лемківщини та більшости Західньої України, позістале польське населення і нові польські поселенці на наших землях перевертали наші церкви у костьоли. А у Висовій, натомість, завдяки плянуванню не наших розумів, цього не сталося, бо оборона нашої церкви, як і каплиці, були заплановані далеко наперед. І ми, які посідаємо лише п'ять відчуттів, збагнули це за пару літ по повороті наших людей із західніх понімецьких земель, де поляки не те що не відступали нам наших церков, та навіть не дозволяли і відправи в них служити. Скільки було таких випадків, що наші люди змушені були побіч своєї церкви, під деревом, під голим небом Службу Божу відправляти. І хоча вже проминув довший час по повороті наших людей із заходу, а поляки і надалі користають наші колишні церкви. І такого нахабства є надто багато по цілій Лемківщині. Де колись у тих церквах розносився голос співу Божої молитви і прохання "Господи, помилуй!", де клали ми на себе знак трираменного реста, тепер музика виграє і ксьондз "Sicular Sicularum" співає."

КОРОТКИЙ ІСТОРИЧНИЙ НАРИС СЕЛА ВИСОВИ ТА ОКОЛИЦІ

На підставі документів з часів Казимира Великого, з 1359 року, стверджується, що Висова існувала ще в початках XIV століття. Тоді вона була знана під назвою Солотвина. Дальше назва ця прибрала іншої зміни — Вишова, правдоподібно від малярського слова *viž* (вода). Першими поселенцями Висови була родина Дулина з Мадярщини. Потім — Ференци, Коблоше та інші. Найбільше люду прийшло сюди із давньої Русі, переважно з українського степу, які займалися виключно випасом худоби та в часах нападів зі сходу татарів, щоб не втратити худоби, відсувалися від степів в сторону заходу. Як знаємо, таких нападів було багато на Україну-Русь. Так вони відсувалися все далі від степів, поки не опинилися в долинах Карпатських гір і в самих Карпатах. Від тих поселенців походять прізвища Курили, Дем'янчики, Дерев'янки, і було їх в селі немало. Відтак напливали сюди волоські племена, які йшли із Балканів. Були вони православною віровизнання. Пізніше до тої групи додалися словаки і польське населення. І цей так би сказати "міжнародний борць" витворив із себе окрему народність, яка виплекала поміж собою часто вживане слово "лем". Тому то і прозвали їх лемками.

1359 року польський король Казимир Великий уклав із братами Гладишами, а зглядно з Іваном Гладишом, умову, згідно якої король передав землю від села Лосья повздож корита ріки Роппа до Солотвина (часто вживається як назва мінеральної води, яка вже тоді була добре знаною у Висовій). Брати Гладиші зайняли і заселили гірські терени, які формували на волоських засадах. На цьому ж праві була заснована сьогоднішня Висова та сусідні села, як Бліхнарка, Ганьчова, Усте-Руске, Кятоня, Смерковець та інші. Висова тепер знайшлася в т. з. "державі" братів Гладишів що звалася Домініум-Роппае, в який і знаходилася до розпаду цієї держави в 1581 році. А причиною цього було те, що коли тодішній польський король Казимир Великий хотів передати великі терени братам Гладишам, звільнивши їх на певний час від податків (він пішов на це, бо Бескид "вимагав" багато праці, щоб стати тереном господарчо-рільничим; тут треба було викорчовувати багато лісів). Коли ж прийшов час на підписання цієї грамоти,

брати підставили королю свій варіант документу, який тепер звучав так, ніби король звільняє їх від податку довіку. Передає територію її на власність братам.

Землі Гладишів швидко розросталися: корчували ліси, засівали поля зерном, будували хати. А при тому споруджували також оборонний замок, бо готували себе вже до дня битви.

Коли пройшов термін звільнення від податків, тогочасний король посилає своїх слуг до братів Гладишів. Та брати показали їм цей документ ще й висміяли. Повернулися збирачі податків з голими руками. Розлючений король посилає на них військо, та вони його розбили. По якимсь часі король вдруге посилає військо вже в значно більшій силі. Цьому військові вдалося захопити і зруйнувати замок.

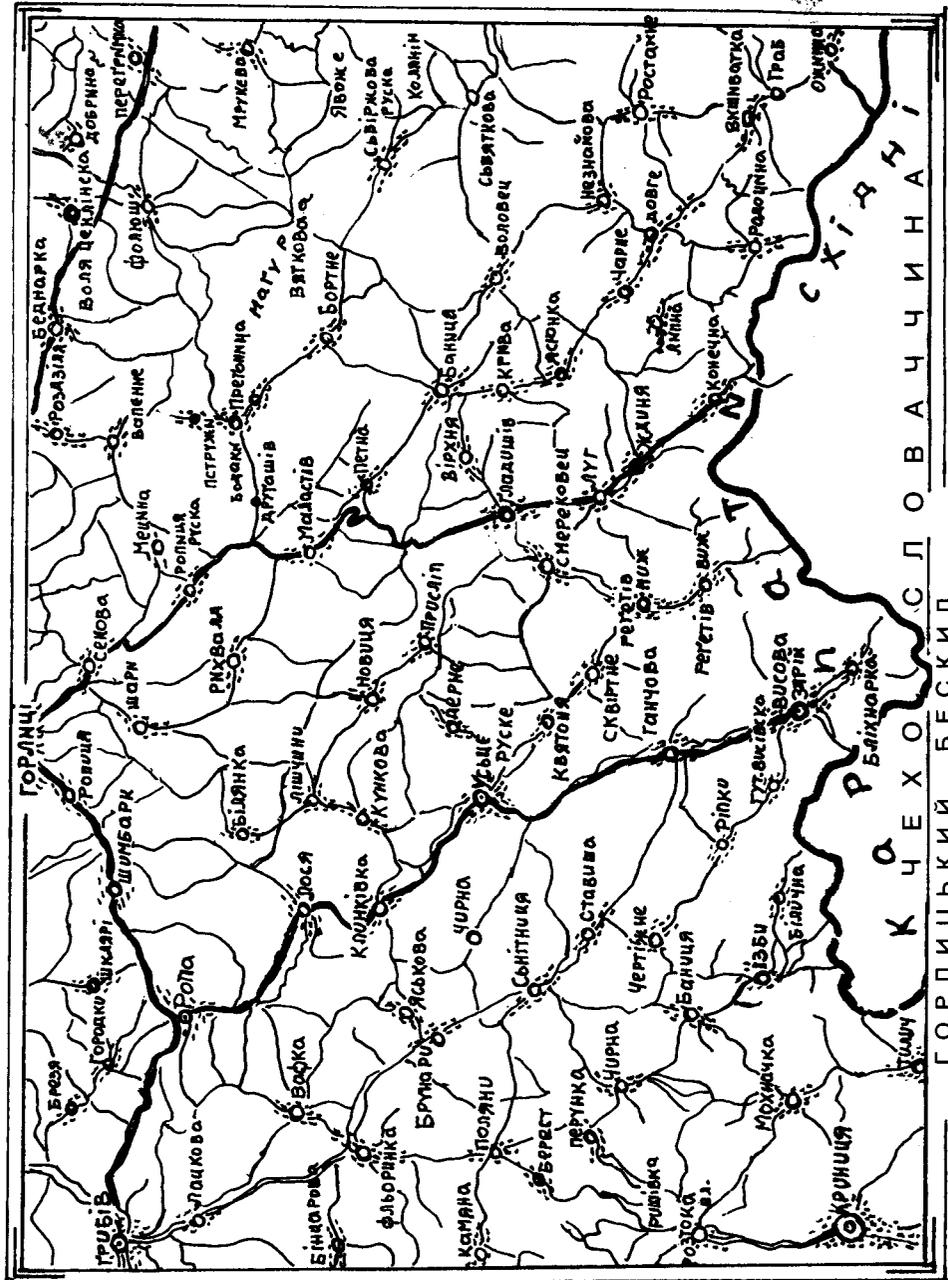
На тому закінчується панування братів Гладишовів на цих землях. Залишилися лишень руїни колишнього замку в сьогоднішньому селі Гладишів колишнього Горлицького повіту.

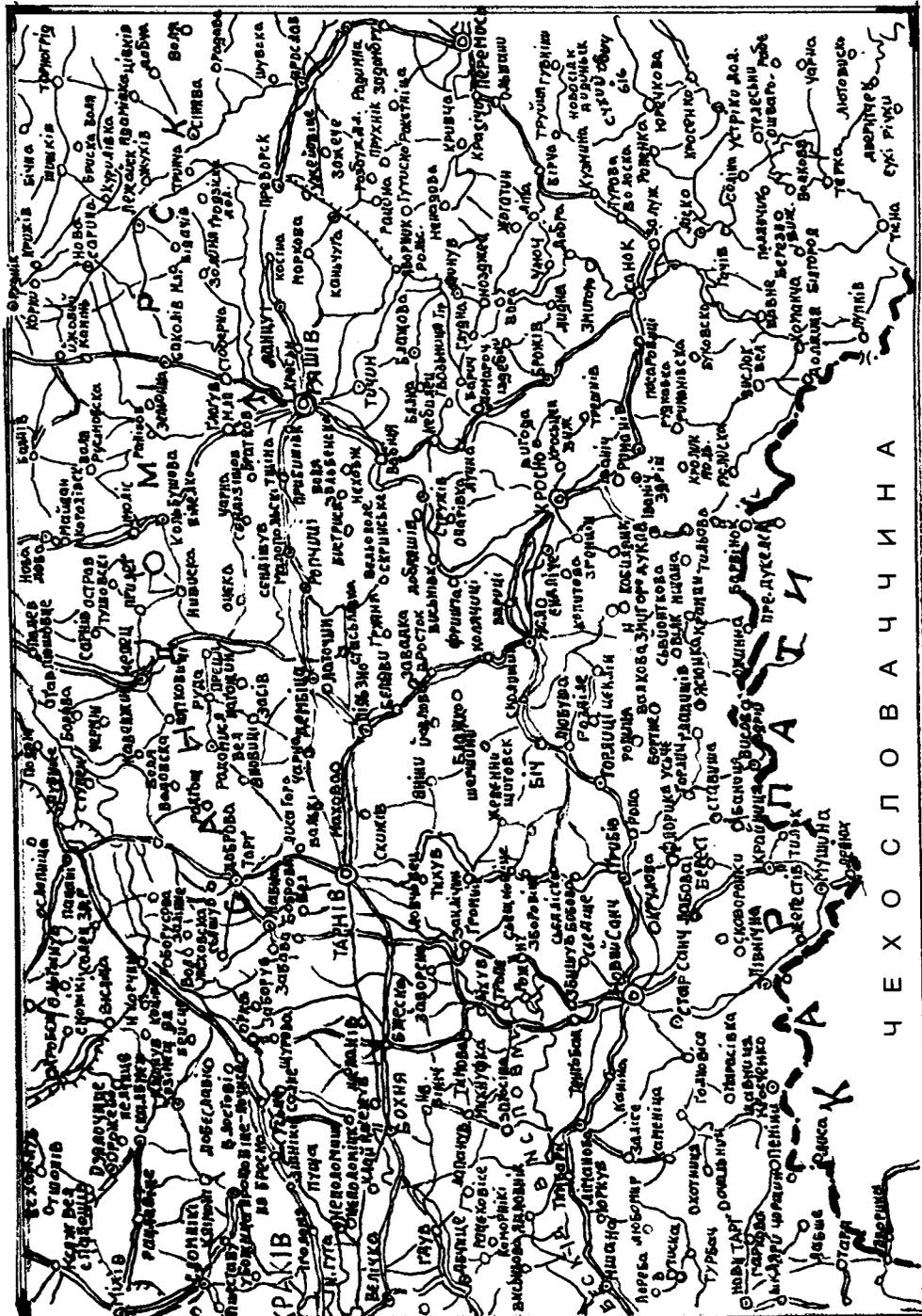
По розпаді держави братів Гладишовів, в 1581 р., тут запроваджується панщина. Першим землевласником, який мав садибу в моєму селі, був Адам Бреньські. За ним були графи Тарли і Лянцкоронські, потім Уршуля Дембіцка, Людвіг Морштин, Денозій Войцеховський, Юзеф Войцеховський. Останнім був Владислав Войцеховські. 7 жовтня 1848 року панщина закінчила своє існування.

1848 року двірські простори розкупили громади Висова і Бліхнарка. Державне панування є в тому часі під забором Австрії.

Назва "Висова" вперше була вжита в 1437 році, до того воно було знане як Волоське. Село було розташовано в прикордонній зоні зі Словаччиною, біля льокального гандльового шляху до Мадярщини. В тодішні часи Висова була відома як гандльова місцевість з великими складами мадярського вина. Ще донедавна тут були великі пивниці для його зберігання. До 1848 року у Висові існував офіційний пункт для переходу границі.

Щодо заснування села Висови, знайдено документ, датований 9 березня 1585 року. Стверджено факт, що Висова ділилася на 12 ріль, мала свого священика і солтиса, імена яких не збереглися. По смерті солтиса, в 1647 році, владу перебирають семеро його синів. Настає владарювання "сембратовичів", яке дає початок славному роду Сембратовичів, що дав православній церкві двох митрополитів — Йосифа і Сильвестра Сембратовичів, як рівно ж в велике число священиків.

ЧЕХОВСЛОВЯЧИНА

Map showing settlements and geographical features in the Chekhov Slovanichina region. Key locations include:

- Харків (Kharkiv)
- Юзівка (Yuzvka)
- Слобожанськ (Slobozhansk)
- Суми (Sumy)
- Львів (Lviv)
- Київ (Kyiv)
- Чернігів (Chernihiv)
- Полтава (Poltava)
- Хмельницький (Hmelnytskyi)
- Вінниця (Vinnytsia)
- Житомир (Zhytomyr)
- Київська губернія (Kyiv Governorate)
- Слобожанська губернія (Slobozhanska Governorate)
- Сумська губернія (Sumy Governorate)
- Львівська губернія (Lviv Governorate)
- Чернігівська губернія (Chernihiv Governorate)
- Полтавська губернія (Poltava Governorate)
- Хмельницька губернія (Hmelnytskyi Governorate)
- Вінницька губернія (Vinnytsia Governorate)
- Житомирська губернія (Zhytomyr Governorate)

Щодо промисловости тодішнього села Висови, від XVII-XVIII століть розвинулося виробництво паперу, утворилася папірня. Також в тих часах відкрито скляну гуту, куди покликано робітників і багатьох спеціалістів із польських околиць, які там і поселилися. Названо цей присілок Висови Гута Висівська. Справа ця розвивалася прогресивно, та приходиться з прикрістю сказати, як говорить прислів'я, "біда не іде до ліса, а ходить вона по людях". І нещастя тут довело до провалу всієї цієї справи.

Діється таке: на території Речі Посполитої сформувалась т. зв. Барська Конфедерація під проводом командного генерала Казімежа Пулавського та поручника Мечинського, яка мала головний пункт оборонного замку, званий Шаньц, над недалеким селом Їзби, де Пулавський групував та тренував свої війська. Звідси він свого часу робив далекі випади: виправа за Сян в маю 1770 року чи спроба здобути Львів. Також під Святковом, на Майдані коло Бортного, і знову під Змигородом, під Гошовом в Бескидах, де був смертельно поранений Юзеф Пулавський (стрийко Казімежа). Пулавському тоді підлягало військо, яке складалося з трьох хоругвій загальною кількістю 2 тис. чол. Також у горах Висівського хотаря, поміж Буковим Горбом і Явором, був закладений укріплений табір конфедератський. Тут в 1770 році російські війська під проводом полковника Івана Деревича саме дійшли до Висівських гір. 3-4 серпня 1770 року розпочалася битва на терені Висови, Бліхнарки і Конечної. Хоча Пулавський та Мечинський й стягнули сюди всю свою армію, битва затягнулася досить надовго. Фронт конфедератський почав заломлюватись і з втратою 179 жовнів і пораненням самого Пулавського, він перейшов на сторону Австрії.

Із переказів про антигуману поведінку Пулавського по відношенню тутешнього населення, варто б згадати, що наклав він повинність на здачу певної кількості зерна, худоби, харчу. А у селі Солотвини навіть викрав молодицю з весілля від господаря Сметани. Потім цю молодицю викрав від генерала молодий чоловік на прізвище Стефан Бреян, після чого Пулавський наказав повісити її батька на гірці в селі Їзби, яку потім названо Шибеничний Верх. Коли молодиця, побачила свого батька повішеним, втратила розум.

Жив тут собі також чоловік, який досить добре ворожив. Покликав Пулавський його до себе на ворожбу. Сказав цей чоловік таке: між своїми підданими ти маєш багато ворогів, які

чигають на твоє життя. І тут тобі схрону немає, хіба далеко за море втікай. Спиталися військові ворожбита, чи виграють вони ту війну, та він відповів, як побачать, що буде горіти гора Бескид, мусять втікати на Словаччину, в сторону Бардийова або Пряшева. Пулавський, щоб перевірити, чи правду говорить ворожбит, придумав таке. Була у нього кобила, забрана від одного господаря, яка невдовзі мала жеребитися. То ж питається він, якої масті буде лоша. Ворожбит цього не знає, але знає господаря, якому кобила належала. А мала вона потомство вже два рази перед тим, і кожного разу лоша було тої ж самої масті. І чоловік, базуючись на цьому, каже, що лоша матиме лисинку на чолі та з долини ноги білі та гнідої масті на загал. Пулавський відразу наказав відкрити живіт кобилі. Розпорошивши живіт, побачили, що все, як ворожбит твердив, тільки лоша мало лише три білі ноги. Але йому вже тої помилки не закидали.

Взяло військо слова ворожбита за правду, а вістка рознеслася поміж селян. І оскільки населення було надто грабоване через Пулавського та його військо, можливо, хтось допоміг Бескидови загорітися. Військо Пулавського впало в паніку і почало втікати на Словаччину, де вже на них чекала російська засідка. В такий спосіб війська Барської Конфедерації зовсім розлетілися. А Пулавський, і далі базуючись на словах ворожбита, втік за море, до Америки, бо в дійсності, навіть між тими, кого він вважав за своїх приятелів, були люди диверсійних поглядів. Так закінчилася ера Барської Конфедерації.

Та війна накоїла немало шкоди на терені Висови, Бліхнарки і Конечної. Принесла вона майже цілковите знищення як самої Висови, так і околиці. Зруйнувала і тодішню промисловість — папірню і скляну гуту.

ЦІКАВІ ОПОВІДАННЯ ПРО ОСТАТОЧНЕ ЗАКІНЧЕННЯ ПАНЩИНИ

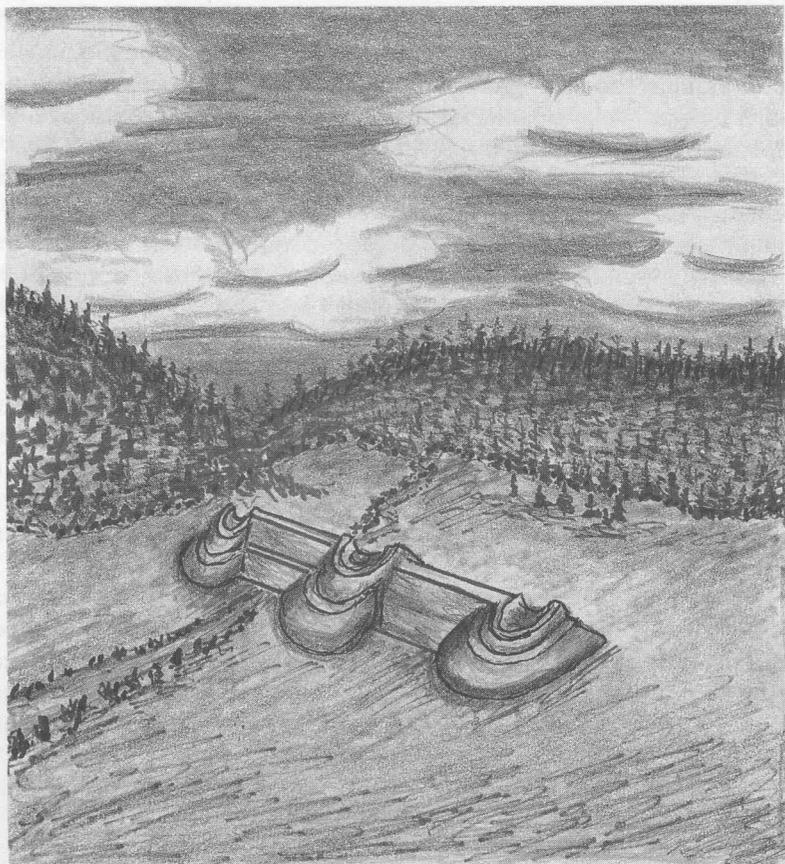
Ганебні були вибрики зігнилої системи та панщини зокрема, коли держава не хотіла інтересуватися хлопом чи радше державними подробицями. Тому уряд даної держави наставляв пана та давав йому під опіку кілька сіл до його цілковитої диспозиції, над якими він був відповідальним за збирання податків, робив вимоги, давав накази. Був він і суддею і катом над цими селами, наче Богом над людьми. Мав ключі від церкви, і коли його щось позлостило, міг в неділю церкви людям не відкрити за кару. Піддані мусіли працювати на пана чотири дні на тиждень, за що платні не отримувати. Натомість дозволяв їм працювати на виділеному шматку поля два дні в тижні для себе, з чого вони повинні були утримуватися ще й податок сплачувати. Дітям які родились тепер за приводом цього пана, він надавав їм свого прізвища, а придумував для тих дітей прізвища від звірини, або пташини. Пан настановлював собі негідні вибрики, одним з яких був такий: коли одружувалася молода пара, то перші три (т. зв. медові) дні пан забирав молоду до себе, до свого ліжка. Як також і перша їх дитина була вже власністю пана. Бо такий був панський закон. Як хтось провинився, наказував вліпити йому найменше 25 нагаїв, а то і більше — залежно від кари і волі пана.

Це є лишень поверховий огляд панських вибриків, не входячи в подробиці, які не мали ліку. Як скажемо, за кількахвилинне спізнення до праці — 25 нагаїв. А роботу розпочинали ще за темного ранку і до пізньої ночі. І так панувала та каригідна панщина до 1848 року.

Далі іде оповідання про розвал панщини. У той час на наших теренах панує Австрія. І не дуже була вона зацікавлена в структурі державного ведення, яка була тут заведена із давніх часів — панщині.

І діється тут наче чудо Боже!

В часах, коли син австрійського цісаря Франц Йосиф фон Габсбург, закінчивши свої студії, хоче набратися життєвого досвіду та навчитися мистецтва владарювати, щоб бути добрим

Центр та оборонний пункт Пулавського в селі Їзби, пов. Горлиці. Це так званий "шанець" положений в сторону Лацкова.

цісарем, коли прийде його час (знає, що оскільки є одинаком, то інших претендентів на престол немає), вибирається він оглянути простори своєї майбутньої імперії. Бере зі собою кількох осіб з особистої охорони, кількох слуг і під виглядом туриста вирушає у незнане йому життя. Вивчає він один терен по другому.

Очевидно, кожної ночі приходиться йому десь заночувувати. Примандрував він таким чином у наші Карпати, до якого села — точно не знаємо. А було вже досить пізно і проситься він до однієї хати заночувати. Ночлігу не відмовили, але, збагнувши, що

під простим вбранням скривається якийсь собі панок, кажуть таке: "Ми б радо вас прийняли на нічліг, але мусимо завтра дуже рано вставати, бо йдемо до пана на роботу. А ви, напевно, хотіли б собі довше поспати зранку". Франц-Йосиф подумав, і зроста в нього думка: "А чи можна, щоб я пішов замість вас працювати?" "Можна", — кажуть люди.

Вранці, хоч і будили панка, та він не звиклий вставати в такій годині, а ще й подорож виснажила його. І поки зрихтувався і в праці показався, то, як казали в нас, "сонце було вже на фалаті (в зеніті)". Прийшовши, замельдувався, що є вже в праці за такого-то чоловіка (назвав по імені). Гайдук його більше ні про що не питав, тільки "вифастригував" йому 25 нагаїв. Та у цісаревича була виплекана велика воля і постанова. Витримав тих нагаїв, бо в дійсності хотів випробувати на собі, як живе підневільний народ у панському ярмі. Та біль, причинений нагайками, відстрашив у нього охоту до дальшої праці. Сказав він тут, ким є насправді — і усі разом із графом впали на коліна та дуже його перепрошували. Зрозуміло, що працювати тепер, по вияві свого імені, було вже недоцільно.

Зрозумів Франц-Йосиф тепер ситуацію взагалі і зловживання з боку панів над бідним народом зокрема. Оповідали люди, приміром, як у Висовій пан наказував колисати себе по кілька годин на день, співаючи при цьому коліскових пісень. Та припала якось одній жінці черга колисати його. І приколишуючи, співала вона такої пісні:

Люляй-люляй, пане наш,
Кожній біді прийде час.

Так вона йому якийсь час співала, поки не усвідомив пан, що це ж спрямоване проти нього. І від того часу вже більше не наказував себе колисати.

Коли майбутній спадкоємець престолу повернувся до Відня, не знаємо — чи вплинув він на свого батька, чи то вже було по смерті цісаря — видано проклямацію про знищення панщини раз і назавжди. Щоправда, проклямація вийшла, але слово тоді не розносилося так швидко, як сьогодні — радіо не було, читати також не всі вміли. Комунікація здійснювалась, як кажуть, з вуха до вуха.

До мого села ця депеша дійшла з місячним опізненням. При цьому пан, видко, довідався скорше, як селяни, і щоб схватись від помсти, наказав себе на возі приложити гноєм та вивести із

села. Та люди його знайшли і там він закінчив своє панське життя. Правдоподібно, що перерізано його наполовину дворучною пилою.

Так ганебно закінчилося життя пана, а з ними і панщини у наших теренах. Залишилися лише спогади та подекуди наочні знаки її, як, приміром, у Висовій навіть за моєї пам'яті (ще під час Другої світової війни) стояли тут двірські забудови велебного пана. Та і назва залишилася, бо і далі казали "до Дворського".

Може хтось подумає, що надто жорстоко поплатилися пани за свої зловживання, та аж ніяк не дорівнювала розплата знущанням над багатострадальним народом.

Тепер при згадці про пана Войцеховського приходять на пам'ять лишень слова, які приспівувала йому селянка. Виворила правду йому та коліскова!

Так і закінчилася 7 жовтня 1848 року проклята панщина.

КОРОТКА НОТАТКА ПРО КУРОРТ У ВИСОВІЙ

Ще від 1775 року занотовано вживання мінеральної води, т. зв. щави, як до пиття, так і для купелів. Тодішні властители курорту — воевода Брацлавський, і магнат Матій Лянцкоронський — постійно купалися в щаві, якій завдячували міцним здоров'ям.

Наступна властителька курорту Уршуля з Морштинів (донька тодішнього графа), а тепер Дембінська, вибудувала 1790 року будинок на 9 мешкальних кімнат і 6 — з лазнями, який простояв до 1812 року. 1824 року, з ініціативи тодішнього управляючого курортного закладу Леона Клосінського, там розпочалася перша загальна розбудова та упорядкування курорту, який нарешті прибрав вигляду модерного оздоровчо-відпочинкового осередку. З того часу починаються і суперечки за право власності ним, які тягнулися коло 30 літ.

Потім курорт перейшов у власність родини солтиса і його сімох синів, які дали ім'я родові Сембратовичів, про що вже згадувалося вище. Після чого його видержавлюють і продають жидови Абрамови Фейберови. Від 1880 року іде його дальша розбудова, і в 1890-х роках Висова робиться популярною відпочинковою оздоровчою зоною. Посідала вона вже тоді два пансіонати і лічнічі лазні. В літньому сезоні лікувалися тут коло 2 тис. пацієнтів.

Та з початком Першої світової війни осередок був дощенту спалений і курорт цілковито занепав.

По війні, в 1921-1922 рр., заклад знову був перекуплений спілкою лікарів із Кракова, до якої ще долучилися пани Крашевський, Лопачиський та інші. Почали вони розбудовувати курорт віднова. Відкрили нові джерела мінеральної води — Броніслава, Юзефінка, Рудольф, Солена, Марія, Ванда, Ольга, Кароліна та кілька без назви. Було кілька джерел і поза курортним осередком, які вийшли з-під землі самі, як, приміром, в місці, де починалася дільниця Орябина, до якої провадив міст через Ропу. Там при березі стояла хата жида Сруля. Від його імені щаву названо "Срулівка". Була вона дуже доброю на смак. Друге таке джерело було трохи далі, в кінці вишнього села, недалеко від хати

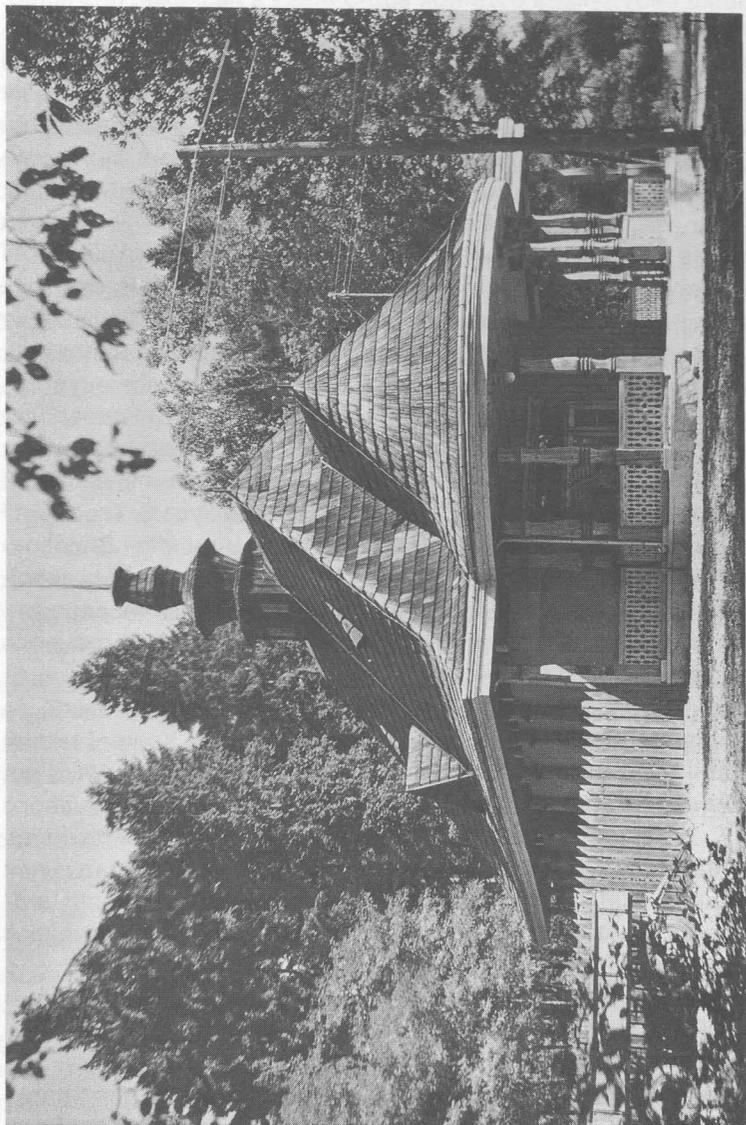
Гаршанього, який писався Дерев'яник. Це джерело звали "Гаршанівка".

Спілка вибудувала будинок відпочинку з лазнями, пив'ярню, звану "Павільйон", почала бутелькування води із джерела "Соле-на". Та, незважаючи на всі старання, спілці трудно було піднести курорт до бажаного рівня і Висова на той час була знана лише як провінційний курорт, який міг приймати на сезон приблизно 700 осіб. Вищого рівня курорт досяг у період між двома світовими війнами. У той час побудовано кілька великих вілл — Мрукова, Петра Палиги, Стефана Палиги, Йосифа Ференца — і кілька пансіонатів. Та не міг він, як то кажуть, скочити вище своєї голови. Через знищення під час Першої світової війни, сварки і непорозуміння, які затримували дальший розвиток, Висова не могла конкурувати із іншим курортом, що знаходився неподалік — Крайницею, яка своєчасно розвинулася у славне місто-курорт. Та хоча Крайниця брала верхи красою своїх вілл (була серед них і вілла відомого польського співака Яна Кепури, де і замкі на дверях були золоті), не могла вона перевищити лікувальних якостей висівської мінеральної води. Це стверджували і гості, які приїжджали сюди на відпочинок. Тому між Крайницею і Висовою завжди існували тертя. Були тут навіть і підшепти: коли інженери борували у Висовій, нові джерела два їм вдалося перервати. Збагнувши, що вони підкуплені, їх прогнали і започаткованого проекту таким чином не скінчено.

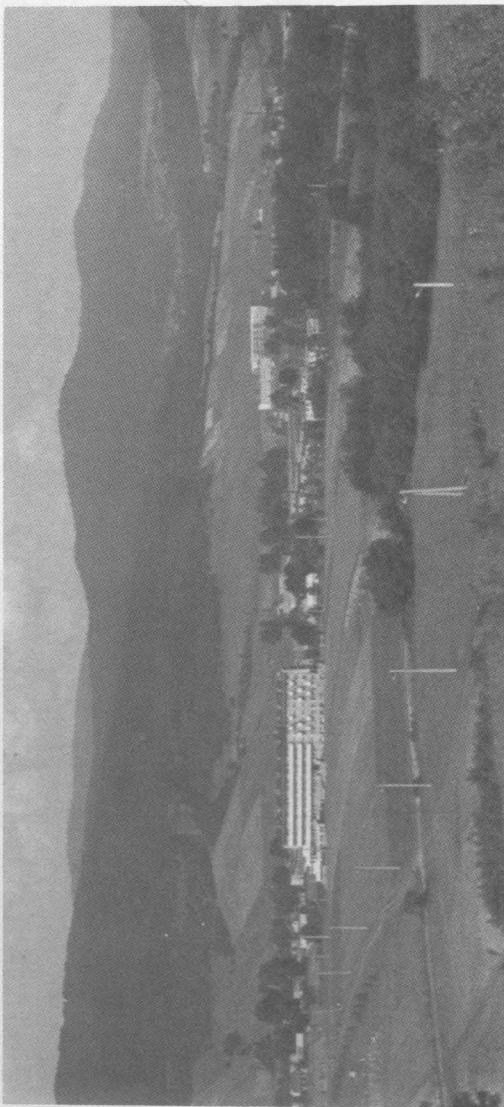
Тепер у курортному парку виложені гарні широкі стежки, по сторонах яких поставлені лавки для відпочинку. Кожної неділі по полудні була нагода послухати гри духової оркестри, яка під час літнього сезону виступала на веранді адміністративного будинку. Учасниками цієї оркестри були наші сільські хлопці. Диригував нею тодішній директор оздоровчого закладу пан Островський. Ще до того під час літнього сезону тут під відкритим небом на спеціально збудованій сцені влаштовувався Забавний фестиваль.

Так курорт розвивався протягом 21 року між двома світовими війнами, в час, так би сказати, Демократичної Польщі.

По Другій світовій війні заклад перебирає спілка "Звіровець" із міста Біч, що за Горлицями. І тільки в 1958 році курорт переходить у підпорядкування Президії Жешувської Воєводської Ради Народової, яка, з огляду на високу вартість висівської води, 14 серпня 1968 року приймає постанову, що накреслює великі плани

Півний павільйон на території курорту Висова. Спалений в 1963 р. божжевільним словаком на прізвище Пелік.

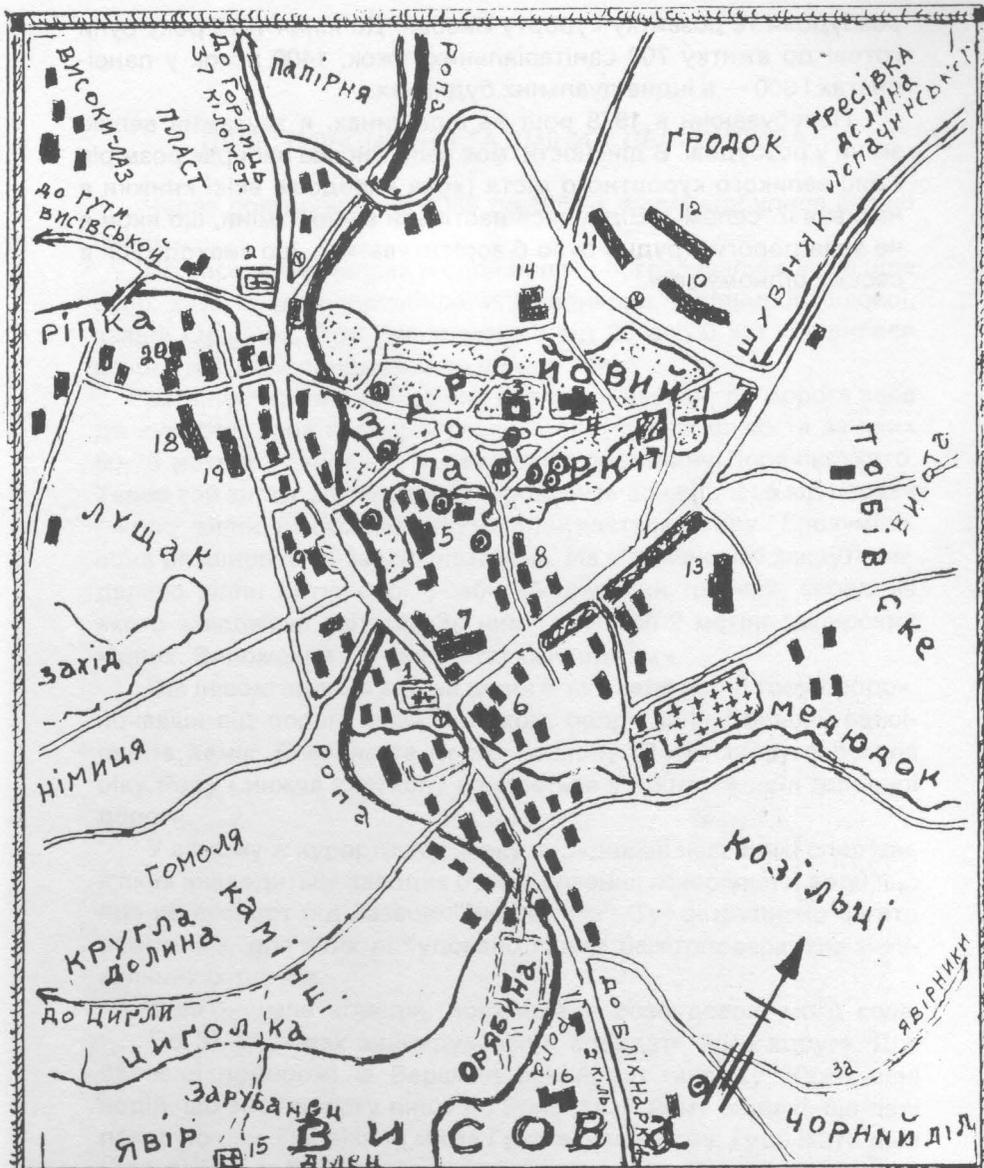
Загальний вид на Висову з південно-західньої сторони після Другої світової війни.

Ресторан "Бескидска" та пив'ярня "Висова".

Будинок відпочинку "Висова" в курортній зоні.

① Жерепа Мінеральні. ② Пристань Автобусова. #1. Грек. Кат. Церква.
 #2. Рим. Като. Костел. #3. Естрада. #4. Дім. Заройово Випочинковий.
 #5. Розливня Вод. Мінеральної. #6. Рідна Школа. #7. Заклад Природо-
 лічний. #8. Аптека. #9. Реставрація. #10. Хемік Випочинковий. #11. -
 Перла Везкіау. #12. В'явенна. #13. Сенаторіум. Гінік. #14. Сенаторіум
 Цукровник. #15. Каплиця на Яворі. #16. Попли і Фільтр. Води. #17. Басейн
 купельовий. #18-19. Більки мешкальні. #20. Склепи і Заводи Майстерск

розбудови та розвитку курорту Висови. До кінця 1975 року були готові до вжитку 700 санітаріяльних ліжок, 1400 ліжок у пансіонатах і 300 — в індивідуальних будинках.

Перебуваючи в 1978 році на відвідинах, я зауважив великі зміни у розбудові. В дійсности, моє село Висова набирає розмірів і рис великого курортного міста (хоча впродовж всієї книжки я називав її "селом"). Відбулися настільки великі зміни, що якби я не знав дороги, трудно було б зорієнтуватися, що знаходжуся в своєму рідному селі.

ДЕЯКІ ПОЯСНЕННЯ ТА ЗМІНИ У СЕЛІ ВИСОВА

Через довгі роки, від 1939 до 1980-х у селі відбулися великі зміни.

По виселенню наших людей поляки пограбували, майже ціле село: хати просто порозбирали. Наприклад, у дільниці Висової, званій Орябина, було щонайменше від 20 до 30 хат. Лишилося всього дві. І так приблизно по цілому селі.

Ще спостерігаю такі зміни: навпроти церкви, де дорога вела до курорту, вона коло Дворського скручувала вліво та за яких 60-70 метрів — вправо і провадила в прогалину Лопачінського. Тепер той зигзаг знівельовано: провадить вона просто від церкви і коло вілли Батюкової круто підіймається вгору. Зрозуміло, вона розширена та заасфальтована. На колишньому закруті, недалеко вілли Батюкової, розбитий широкий травник, середина якого засаджена квітами. За ним тягнеться 2 метри заширокий хідник. Виложений він квадратними плитами.

Ще іншою зміною є нова дорога, яка веде попід гору Гродок, почавши від дороги поза Батюком, попри великі бльоки пансіонатів *Хемік*, *Бявенна* та *Перла Бескиду*. Потім знову перетина ріку Ропу і нижче косялоу впирається у продовження головної дороги.

У самому ж курортному парку побудовані невеличкі споруди, в яких знаходиться заводик бутелькування мінеральної води, що йде на експорт під назвою "Висов'янка". Тут затруднено багато робітників, для яких побудовано кілька багатоповерхових мешкальних будинків.

Далі — наче комедія, пов'язана із розбудовою мого села.

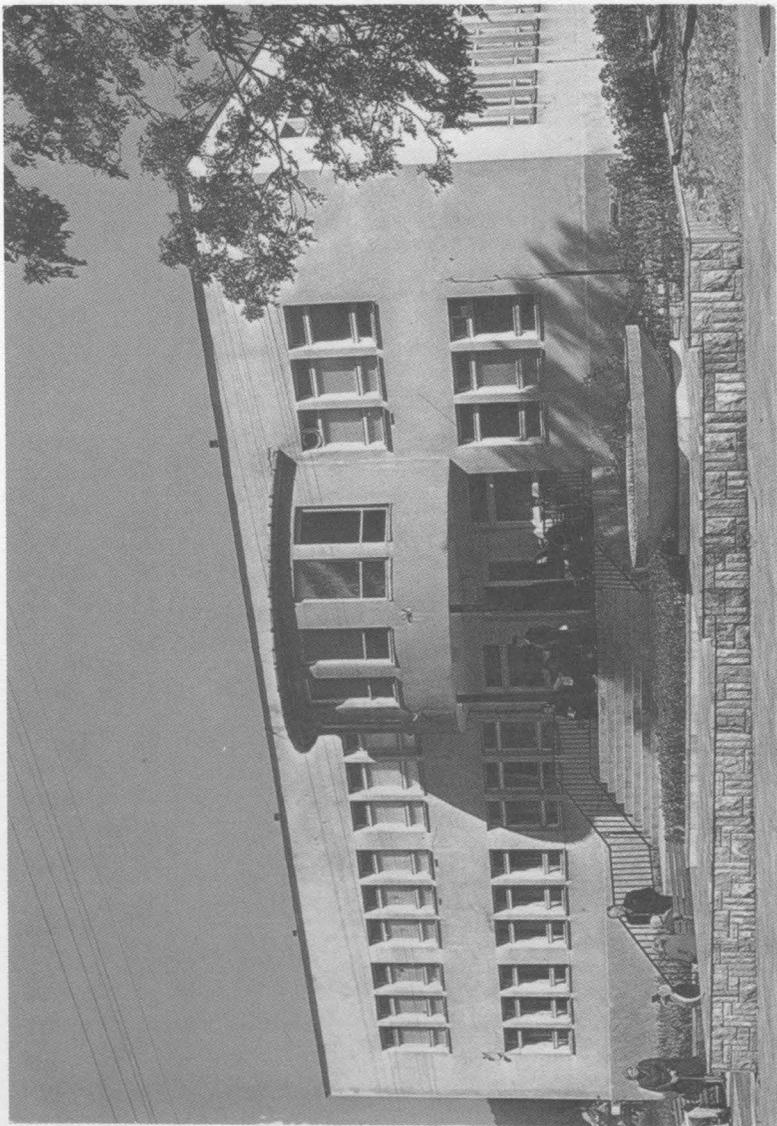
По 37-ох роках здецидувався я відвідати його вдруге. Для дальшої подорожі із Варшави винаймаю таксіву. Каже мені водій, що знає дорогу лише до Грибова. Я йому обіцяю, що далі покерую сам. Переїхали ми за Грибів, кажу йому, куди їхати далі і все добре, та доїжджаємо під четверте село від нашого — Лося — вже недалеко села і дорога проста, та водій затримався раптом. І каже, що далі йому їхати не можна. Думаю собі: "Який нечистий в голову тобі заїхав? Та я ж ту дорогу добре знаю. Їдеться на тому тракті через Лося, Клинівку, Усте-Руске, Гань-

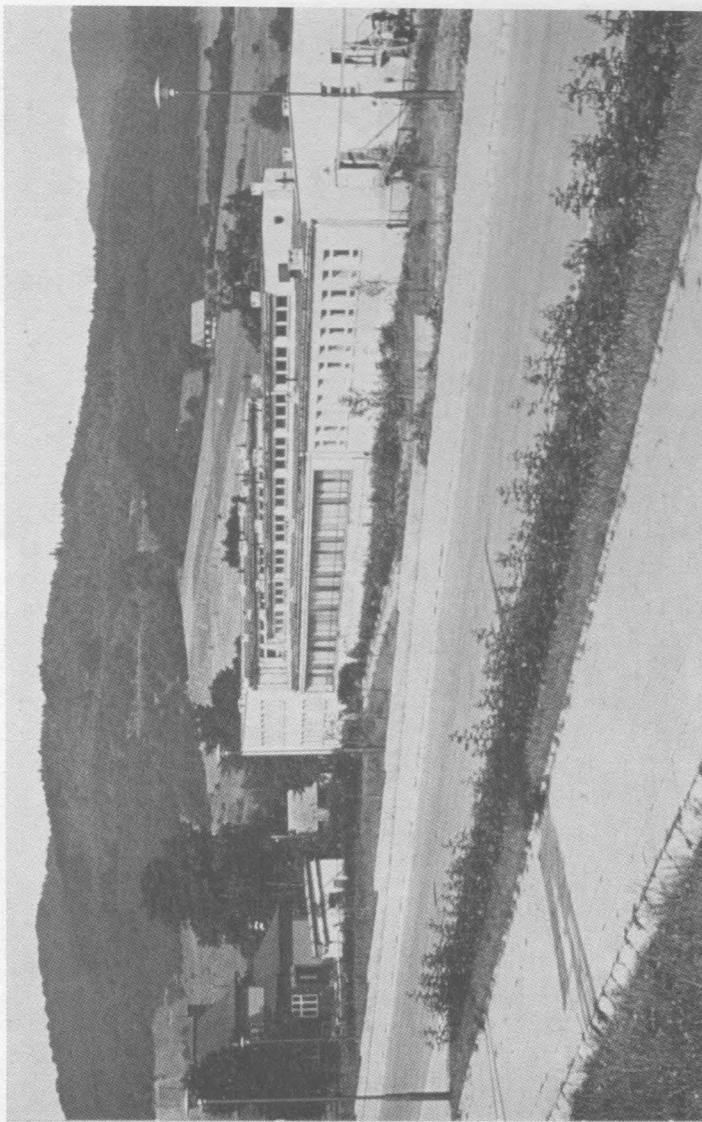
Висова. Дорога до церкви Св. Михаїла.

Висова. Дорога, що йде від церкви до колишньої садиби Попачинського.

Висока. Природо-літничий заклад.

Висова. Вид на природо-лічничий заклад. Зліва видно плєбанію.

чову, а потім і Висова". І кажу йому, що це неможливо. А він показує мені знак, який позначає, що прямого переїзду тут немає: дві подовгасті таблички у формі букви "т", одна червоного кольору, друга — біла. Не став я його переконувати, але думаю собі, що ж тут могло поробитися за час моєї відсутности? А сонце — ще трохи і почне за гору сідати.

На щастя, недалеко у полі працювала якась жінка. Я підійшов до неї та питаюся, де дорога на Висову, а вона показує в сторону, звідки ми приїхали, коло 100 метрів назад є міст через Ропу, а далі — дорога, яка веде поза гору Кичера, потім — верхом до Устя-Руского (яке поляки перейменували на Усце-Горлицке). А дорога через ту гору є досить прикра.

Опісля я довідався, що тут поробилося: на Південний Схід від села Лося є дві гори. Одна — *Кичера* (597 метрів висотою), яка досі давала прислугу каміноломні. Попри неї йшла дорога на Висову. Поздовж її плине ріка Ропа, а за рікою, по другій стороні, на віддалі 100-150 метрів знаходиться друга гора *Лисець* (висота 662 метри). Між тими горами розпочато будову водної запори, і тепер село Клинківка та її хотар, сягаючи під село Усте-Руске, буде поховане під водою. Тут, як вказано в пляні розбудови курорту Висової та околиці, має постати електростанція, Через що впало жертвою наше лемківське село Клинківка, яке буде затоплене. Вода обійме близько 300 гектарів поля. А водосховище зберігатиме 50 мільйонів кубічних метрів води.

З обсервації моїх відвідин 1978 року стверджую, що будова тієї греблі йшла в повному русі. І мешканці Клинківки розбирали свої хати та переносили їх на гори, вище заплянованого рівня води. На час моїх відвідин майже всі клинков'яни опустили вже корито свого колишнього села, яке мало досить гарне розташування на ріці Ропа. Повз нього проходила дорога головного тракту Висова — Горлиці, яка була побудована ще за Австрії, в 1874-1876 рр, та постійно удобрювана.

Так воно всюди є: де село, там і люди, а де люди, там і церква. Тепер, коли клинков'яни залишають своє село, яке скоро стане дном водосховища, виникає проблема, що робити з церквою. Побудована вона у візантійському стилі в 1914 р., кам'яна, мурована, округлої форми, з одною великою банею посередині та чотирма меншими по боках. Тепер у ній знаходиться польський костел.

З часів по Другій світовій війні до 1990-і роки значна частина

Село Клинківка. Церква Пресвятої Богородиці, збудована в 1914 році.

Центральної Європи опинилася під комуністичним режимом, який заперечував релігію. Культові споруди стали власністю держави і багато з них потрапили під категорію пам'яток історії. Це означало, що їх, як і музейні експонати, нищити не можна — вони охороняються державою.

І коли йдеться про затоплення Клинківки, постає питання, а що ж робити з церквою? Були різні проекти її врятування через перенесення вище запроєктованої лінії води. Та церква кам'яна — колосальної ваги. І рішилися на таке: вимуровано по стороні гори Кичери нову церкву, подібну по формі до старої, але встановлюють тільки велику і одну малу баню на горі.

Було це у початках 1980-х років.

А тепер замислимося, які то величезні кошти і колосальна праця, пов'язані з побудовою тої електростанції. І все це робиться для розвитку курорту у Висовій. Доказано, що мінеральна вода "Висов'янка" є плінним золотом. Розходиться вона не тільки в Польщі, але й за кордоном. Збувають її у дуже великих кількостях, денно вивозиться звідси чотири великі вантажні машини і одинадцять менших. В 1978 році тут існувало коло двадцяти джерел мінеральної води, але тільки дев'ять з них упорядковані цілковито. Це джерела:

"Александра", відкрите в 1960 р.; сила 2,5%; складники: водень, вуглець, хлор, сода, бром, йод, залізо;

"Анна" (Висова #13), відкрите в 1972 р.; сила 1,37%; складники: водень, вуглець, хлорка, сода, бром, йод, бор, з великим складом двотленком вугілля;

"Броніслава" #2; сили 0,4%; складники: водень, вуглець, хлор, сода, залізо, сірка;

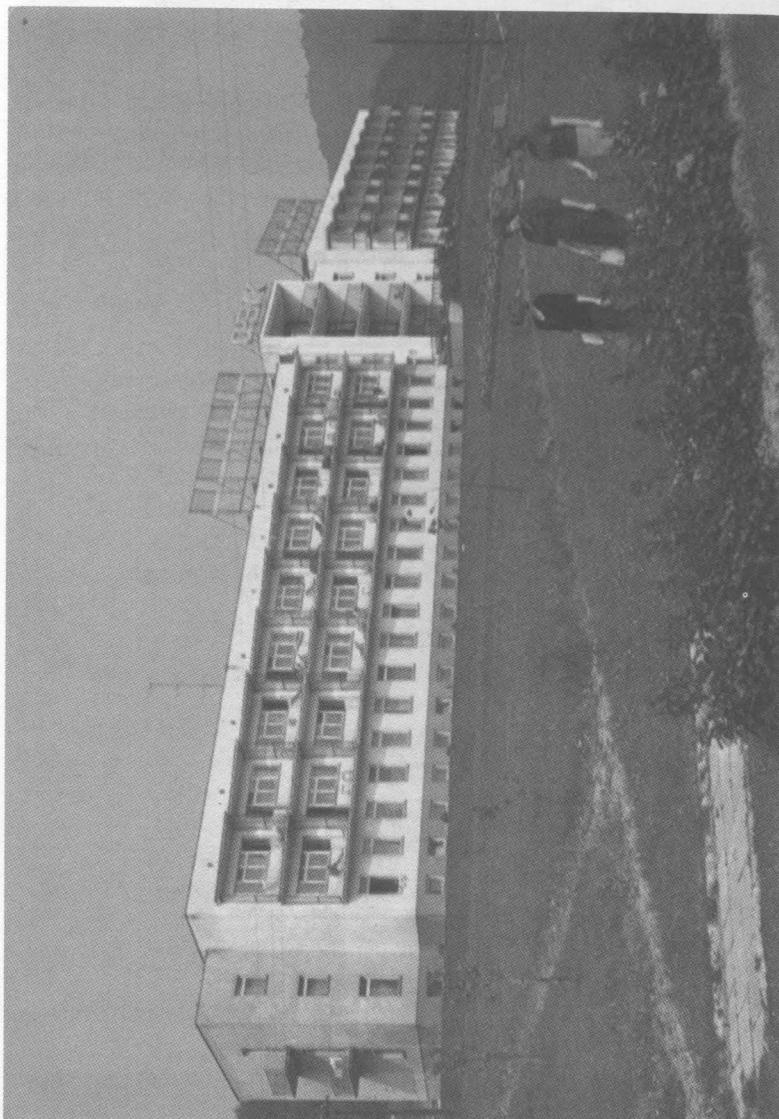
"Францішек" (Висова #14), відкрите в 1972 році; складники: водень, вугілля, хлор, сода, йод, бор;

"Генрик" (Висова #11), відкрите в 1969 р.; сили 0,67%; складники: водень, вуглець, хлор, сода, вапно;

"Юзеф" #1; відкрите в 1921-1922 рр.; слабо змінералізована, 0,15%; складники: водень, вуглець, сода, вапно;

"Юзеф" #2; сили 0,9%; складники: водень, вуглець, хлор, сода, йод, бром, залізо;

"Юзефа" #1, значним вмістом магnezії і заліза;

Висока. Будинок відпочинку "Хемік".

Висова. Будинок відпочинку "Бявенна".

Перший поверх будинку де знаходяться різноманітні склепи. Другий поверх займають варстатні заводи.

Висова. Санаторій "Бескид".

"Солена", сили 0,38%; складники: водень, вуглець, сода, хлор, залізо, з великим покладом двотленку вугілля;

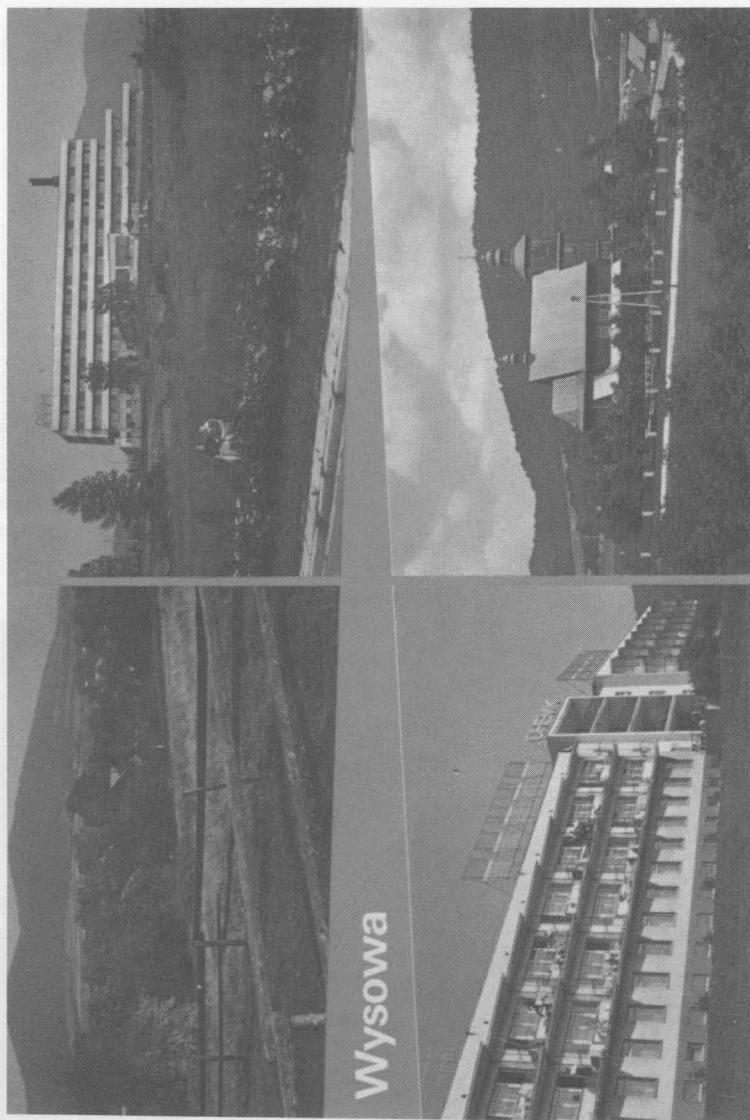
"Владислава" (Висова #12), відкрите в 1969 р.; слабо змінералізована, сили 0,13%; складники: водень, вуглець, вапно, сода, залізо, магnezія. Дуже потужне джерело (1800 літрів на годину).

Щорічно на експорт іде 15 млн. пляшок "Висов'янки". Вживають її внутрішньо і для купелів. Придатна для лікування хвороб дихальних шляхів, органів травлення, кровоносно-судинних шляхів, сечових проток, станів алергічних, нервових хвороб. Сприяє лікуванню й розташуванню курорту — гірський клімат з його цілющим повітрям.

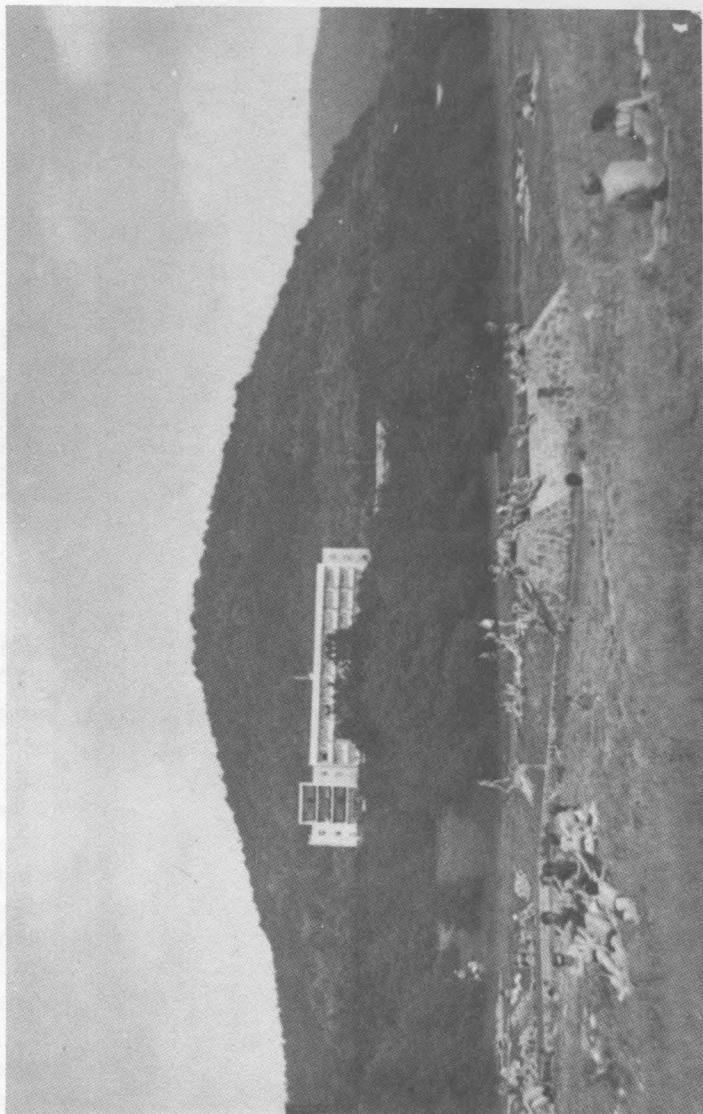
Тепер у літню пору курорт обслуговують приблизно 600 працівників.

Зауважуємо, що подекуди ще залишилися приватні хати, але тепер таких вже будувати не можна ні в селі, ні поза ним: є спеціальний плян розбудови оздоровчо-курортного комплексу і все підпорядковане йому.

Постають багатопверхові будівлі для тих, які відпочивають та лікуються. До 1978 року вже були побудовані корпуси: приро-

Висова. Зліва вгорі: загальний вид села. Справа вгорі: будинок відпочинку "Глінік". Зліва внизу: санаторій "Хемік".
Справа внизу: Польський римо-католицький костел, збудований в 1936-1938 роках.

Курорт Висова. Водний басейн і пляж.

Висова. Будинок родинного відпочинку "Бескид", що недалеко від колишньої садиби Лопачинського.

Висова. Санаторій "Глінік".

Село Висова. Хати, збудовані за типовим проектом.

Висова. Будинок родини Крайничин.

Висова. Запора до водосховища.

до-лічничих закладів "Хемік", "Бявенна", "Глінік"; санаторію "Бескид" та родинного будинку відпочинку "Бескид", урядових будівель, мешкальних бльоків, де проживають жителі Висової, два будинки, перші поверхи яких зайняті під склепи, різного роду майстерні (кравецька, фотографічна, перукарня), ресторан "Бескидска".

За часів соціалізму існувала така практика: якась велика компанія, фабрика або завод закупує велику парцелю, на якій ставить модерний бльок і посилає до нього на відпочинок своїх працівників.

Протікає через курорт потічок, що бере початок із прогалини Лопачинського. Зветься "Шувняк". Є він тепер урегульований: тече поздовж курортного парку до ріки Ропи. Корито його викладене камінням на цементі.

Усі дороги тепер заасфальтовані.

На потічку Шувняк побудована водна запора, яка по сьогодні постачає водою всю Висову. В 1978 році завершувалися роботи по будівництву водної тами для водосховища, щоб брати воду у значно більшому об'ємі з ріки Ропи, яка бере свій початок у сусідньому селі Бліхнарка. Вода з цього збірника йтиме до

фільтрів, а потім буде помпована до водопроводів на потрібну висоту. Помпи і фільтри встановлені вище села, де колись стояли дві господарські хати — Самків та Рачків, і вже готові до вжитку. З тої причини пішов поголос, що в Бліхнарці не можна буде худобу в річці напувати, як також і переганяти її через ріку. Про це попереджують написи вздовж річки. Невільно також мати збір гноївки поблизу річки. Річкова вода, яка бере свій початок у Бліхнарці, буде вживатися курортом і селом Висова до пиття, варення та ін. Існувало побоювання, щоб часом не усунули власті всіх господарів з Бліхнарки, то була б для них поновна трагедія, а вони ще від одної не вигоїлись!.

В курортному парку, нижче від водної тами, збудовано великий басейн і розбито пляж.

Висова має щогодинне автобусне сполучення з повітовим містом Горлиці. Є тут також безпосередні лінії до Тарнова і Жешува.

Не можна оминати словом і вже згадуваний вище проєкт побудови водної тами для електростанції. Бо хоча електрику сюди провели ще по Другій світовій війні, та перспектива розвитку курорту вимагає більших потужностей.

Взявши під увагу сучасний темп розвитку і розбудови Висови, віриться, що з часом вона стане більш популярною зоною відпочинку, ніж Крайниця, бо хоч остання і славиться модерними бльоками та віллами, та не може конкурувати з високоякісними та численними джерелами Висови.

1973 року відкрито комплекс для лікування нервових хвороб.

Є тут тепер і медична консультація.

* * *

Прекрасні і багаті наші гори Карпати! Є тут чудові ліси і поля, чиста і здорова гірська вода, цілуще гірське повітря. Земля таїть в собі багато корисних копалин, що доказує існування щави, бож без мінералів не було б і мінеральної води.

Та, на жаль, не втішаємося ми тим багатством. Тягне нас туди серцем і душею, та чужі там господарюють.

Біль серце розриває, як подумаєм про долю нашого потомства. В недолі чи на волі — всюди розпливаємося, неначе дощові краплі по широкім морі. Злилися, розплилися, сліду не лишили. Волі і сили в нас вже не позостало, щоб стати та одвічним голосом наших предків світові сказати:

ТУТ МОЯ ЗЕМЛЯ! БО ТУТ Я РОДИВСЯ! ДІДИ МОЇ І ПРАПРАДІДИ СПОКОНВІКУ ТУТ ЖИЛИ! І НЕ ОДНЕ ПОКОЛІННЯ ЛЯГЛО ТУТ У СВОЇЙ СВЯТІЙ ЗЕМЛИЦІ СПОЧИТИ.

А НА МЕНЕ ВОНИ НАДІЇ СВОЇ ПОЛОЖИЛИ, ЩОБ НЕСТИ ІМ'Я СЛАВНЕ НАШОЇ БАТЬКІВЩИНИ. БО НА ТЕ Я ПОТОМКОМ ЇХНІМ ЗОСТАВСЯ!

ТА Я Ж ВАШ СИН... СИН ЛЮБОЇ ЛЕМКІВЩИНИ. СИН СВОЄЇ БАТЬКІВЩИНИ! СИН ВЕЛИКОЇ ЗЕМЛІ —
ЗЕМЛІ УКРАЇНИ!

ПОДЯКА

На тому місці складаю щиру подяку всім тим, хто своїми інформаціями чи джерельними матеріялами причинився до появи цієї книжки.

Моя подяка

— Анні Окарма, донці покійної вже Фіриї Дем'янчик, якій об'явилась Божа Мати на горі Явір у селі Висова;

— покійному односельчанові Йосифові Ференцеві, який подав мені інформації про перебіг деяких подій, як рівнож про будову каплиці та інші;

— всім наочним свідкам тих надприродніх подій, а які не бажали поміщувати їхніх прізвищ у цій книзі.

Всім доброчинцям, які причинилися до збагачення цього історичного матеріялу про об'явлення та часових появ присутності Пречистої Диви Марії на горі Явір у Висові, складаю ввічливу подяку.

Стефан Курило, автор

ТУГА ЛЕМКІВ ЗА ГОРАМИ

ГОРИ НАШИ

Помірно, тужливо

Го-ри на-ши го-ри на ши го-ри на-ши Кар-
-па-ти не дал-би вас не дал-бим вас
за зо-ло-ті ду-ка-ти .

Гори наши, гори наши,
Гори наши Карпати.
Не дал-бим вас, не дал-бим вас, 2
За золоті дукати.

Гори наши, гори наши,
Гори наши Карпати.
Нихто незнал, не буде знал, 2
Кілько ви в нас вартате.

Гори наши, гори наши,
Гори наші Бескиди.
Що вас дати не казали 2
Наші діди — прадіди.

ГОРИ МОЇ

Помірно

The image shows a musical score for the song 'Гори мої'. It consists of four staves of music in a treble clef, with a key signature of one sharp (F#) and a 4/4 time signature. The melody is simple and folk-like. Below each staff is a line of lyrics in Ukrainian. The lyrics describe the beauty of the mountains, their greenery, and the way they are covered in silk and herbs.

Го-ри мо-ї, го-ри зе-ле-ни,
в пре-крас-нім ві-ночку . спле-те-ни
шов-ко-вом тра-вич-ком на-кри-ти
ро-ка-ми ві-ка-ми за-би-ти.

Гори мої, гори зелени,
В прекраснім віночку сплетені,
Шовковом травичком накрити,
Роками-віками забити.

Гори мої, гори прекрасни,
На небі зіроньки ви ясни,
Як в гаю ружи червоненьки,
Таки мому серцю миленьки.

Гори мої, гори Карпати,
Дорогши, як злоти дукати,
Дорогши, як всі гори світа,
Цне ся мі за вами од літа.

ЗМІСТ

Вступ	5
Частина перша	9
Цікаві пригоди малярів у каплиці на горі Явір у Висові	95
Мандрівка образів з Явора	98
Закінчення	107
Несподіване постання польського римо-католицького костела в селі Висова	115
Короткий історичний нарис села Висови та околиці	123
Цікаві оповідання про остаточне закінчення панщини	128
Коротка нотатка про курорт у с. Висова	132
Деякі пояснення та зміни у селі Висова	139

